

તોપાર વેગાનાં પ્રસ્તાવોનું વિસ્ત.

આપણાં મના પાવે જાવે, કરેકના બે રૂપિયા.
દગની જાલિકના કરેક જાવેનાં દોઢ રૂપિયા.
સૂવળાં મના પાવે જાવેનાં દોઢ રૂપિયા.

શુભાચ ક્રે.

આવશ્યક અને સુવળાં મ.

મળાવાનાં ઠેકાણાં.

સુરત ગોપીપુરા શ્રી મોહનલાલજી નીલ મે. જ્ઞાનમં-
દારના મિનેજીંગ દુરદી.

પાલજીપુર ગાંધી કેશવલાલ અમુતજી.

તથા મુંબઈ અમદાવાદ જાળીયા નીલપુરનકો વેચનારા.

અગાઉથી પેસા બારનાર અથવા જુકસેલરોને રોકડે
રેસે પોણી કોમતે મળશે.

પાલણપુરથી આવેલી મદદ.

૪૦ તપગચ્છ ઉપાચારના ગાંધી જગલભાઈ ચેલલ હસ્તે.

૨૫ ભણસાલી સુનીલાલ હલ્લુભાઈ.

૫૧ ગદના શા. હલ્લુભાઈ હરીચંદ.

૫ શા. નગીનદાસ મગનદાસ.

૫ શા. હીરાલાલ નાગરદાસ.

૨૦ દોશી દાનીદાસ ચંદ્રિદાસ.

૨૫ શા. ઉજ્જમભાઈ પુચાલ હા. સુનીલાલ ઉજ્જમભાઈ.

૧૦૦ મુરતના દલીચંદભાઈનો મદદના.

૫ મેતા મણીલાલભાઈ ભુખણભાઈ.

૫૦ મહેતા ચંદુલાલ હલ્લુભાઈ મારફત જવેરી ચૌરથ
દલદાસચંદની બહેન દીવાળીબાઈના.

૩૦ કોઠારી ગોદડભાઈ ધરમચંદ હા. બાપાલાલભાઈ.

૨૫ મેતા ભાઈચંદ ભુમાચંદ હા. મણીલાલ ભુખણભાઈ.

૧૦ કોઠારી ભુવરાજ બેચરભાઈ.

૨૧ ગાંધી નદાલચંદભાઈ રામચંદભાઈ.

૨૫ પારી. રવચંદભાઈ ઉજ્જમભાઈ

૨૫ મેતા વાહલુભાઈ લવણભાઈ

૨૫ શા. અમૃતલાલ નયુભાઈ

૨૫ મેતા ભુવરાજ મંગલભાઈ

૧૦૦ મેતા હેમરાજભાઈ દાથીભાઈ હસ્તે ઇંદુભાઈ

૨૫ ચાંગાના શ્રાવકો તરફથી

૫ વોણ કસલા નાથુ

૫ ” ગમાન ધરમચંદ

૫ દોસી લલુ કરમચંદ

૫ મુળચંદ મયાચંદ

૫ દોસી લીખા ઉમેદ

૨૫ ટાકરવાડાના શ્રાવકો તરફથી

૫ શા. નાલચંદ ત્રીલોવન

૫ શા. જુમા હાથી

૫ વોણ ધુળા જેઠા

૫ વોણ ભાઈચંદ માણેકચંદ

૨ કેઠારી મોહનલાલ કરતુર

૧ પીતાંમ્બર ધાંગી

૧ બાઈ સમુ

૧ ઈશ્વર ડુંગર

૧૭૭ પાટણના જમનાદાસભાઈ તરફથી

ધન્યવાદ.

૧૦૦ ના પુસ્તકો આચારાંગ ૫ મા લાગના શા. લીખાભાઈ મુળચંદ તરફથી તેમના સ્મરણાર્થે પારી તલકચંદ રામચંદ તથા દોસી, મગનભાઈ કલ્પભાઈ મારફતે ખરીદવામાં આવ્યાં છે. જે જે પુન્યાત્માઓએ દ્રવ્ય સહાયતા આપી છે તેમનો ઉપકાર માનવામાં આવે છે.

પ્રસ્તાવના.

દશવૈકલિક સૂત્ર સાથે જ્ઞાનું પથ જાણાંતર કરવા પ્રાર્થના થવાથી જ્ઞ જ્ઞાણાંતર રૂપે ૧ હું અધ્યયન ૧૬૭૬ નો અનુભવ પછી શરૂ કરેલું અને આદ્ય પ્રેસવાળા પંચીત ચાલીલાલજીની પ્રાર્થનાથી તેને છાપવા આપેલું, પણ તેમની બેરકારીથી દોઢ વરસમાં રૂકા જાક રૂખાં છાપાવેલ અને તેમનું મરણ થવાથી સુનિયન પ્રેસમાં જાડીનું છાપાવેલ છે. જોઈએ સાદાગણ રૂખાં આશરે પહેલા અધ્યયનના અને બીજા અધ્યયનના પાંચિક રૂખાં છે. કુલે ૧૬ કરમાનું આ પુસ્તક બહાર પડે છે, અને અનુક્રમે અનુક્રમ સંલેખે બીજા જાગો પણ બહાર પાડવા યોજના છે, પહેલું અધ્યયન મને નવા અભ્યાસ તરીકે છે, તેમ કદલ વિષય છે, તેથી વાંચનારને પણ સહેજ કંટાળો આવશે, તેમ જાણાંતર કરનારને પણ અનુભવનું પડ્યું છે, બીજું અધ્યયન તેવું કદલ નહોતું, અને અભ્યાસ વધેલા હોવાથી વાંચનારને સુગમ લાગશે, તેમ મને પણ જાણાંતર કરવું સુગમ લાગ્યું છે, માટે ૧૯૯ અધ્યયનમાં સમય નામથી જૈન સિદ્ધાંત અને પરમતોનું વિવેચન કર્યું છે, તેનું કઈક વિવરણ કરવું અહીં યોગ્ય થાયું છે, કે અમારા જૈન નવા અભ્યાસીઓને અને જૈનેશ્વર અંબુ ઓને વાંચવું સુગમ પડે.

જૈનોની માન્યતા.

(૧) આ સુદ્ધિમાં જે કંઈ વસ્તુ વિગેરે આંખે અથવા જ્ઞાને પ્રત્યક્ષ જળાય, અથવા સૂક્ષ્મદ્રશ્યક ચત્રોથી કે દૂર-બીનથી દેખાય, કાનથી સંભળાય, નાકથી સુંઘાય, હાથથી ચ્વળાય કે શરીરના અવયવથી સ્પર્શ થાય, તે બધા સત્ય (વસ્તુ સ્વરૂપે) પદાર્થો છે, અને તેના બે વિભાગો પાડવામાં આવ્યા છે, (૧) સચેતન (૨) અચેતન. સચેતનમાં હવ છે. અચેતનમાં હવ નથી, આ હવની ગણતરી સંખ્યાથી નહિ, અસંખ્યાતથી નહિ, પણ અનંતથી છે. આ હવના બે વિભાગ છે, એક કર્મથી મુક્ત તે સિદ્ધના હવો છે, અને બીજા આપણા જેવા સંસારીહવો છે. આ સંસારી હવોના અનેક રીતે અનેક લોક છે, અને તે લોકોનું કારણ સર્વમાં હવત્વ સમાન છતાં જડપદાર્થ સાથે તેમનું કંઈ અંશે એકમેકપણુ થવાથી તે નવે નવેરૂપે દેખાય છે, અને તેની ઓળખાણને માટે તેના વિભાગ પાડ્યા છે, તે બધામાં સાથી શ્રેષ્ઠ મનુષ્ય છે, તેથી ઉતરતાં પશુ પક્ષી અને જળચર હવો છે, તેમનાથી ઉતરતાં ડાંસ મચ્છર કીડી જળો વિગેરે છે, પણ તે બધાં જંગમ તે ચાલી શકનારાં છે. અને તે સિવાય પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિ સ્થાવર હવો છે, સ્થાવર હવો એટલા બધા સૂક્ષ્મ છે કે વનસ્પતિની અંદર નિગોદ નામનો એક વિભાગ છે, તેમાં સોયની અણી જેટલા

ભારીક જામમાં પણ જનંતા લુપ્ત છે, અને તેઓ આપણી પેઠે હવનચક્તિ ધરાવે છે, આ નિગોદમાંથી એક હવ નિકળે છે, અને અનુક્રમે હિચ્ચપદ નરોદ્ધ પ્રાપ્ત કરી ઉપર મુખ્ય થાય છે, આ મોક્ષનું સ્થાન સિદ્ધિચિહ્ન નામે ઓળખાય છે, જે હવેને આપણી માફક જન્મ મરણ જુદાપેા રામ શોક કદું પણ નથી. એટલે જે દોષ લબ્ધ્યલવ છે, તેને ચેત્ત્વ સામગ્રી મળતાં મનુષ્યજન્મમાં આવી ધર્મ અરાધનથી આત્માને પવિત્ર કરી કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષમાં જાય છે, સાધુ કે અવક કે જૈનેતરને આ એકસરખું લાગુ પડે છે કે તેમણે કરેકે આત્માને પવિત્ર કરવા ઉપર પ્રથમ હક્ષ આપણું, સ્વર્ગ અને નરકના લવોનું વર્ણન સંસારી લવોમાં છે, તે મુખ્ય દુઃખનાં અનુક્રમે સ્થાન છે.

જૈન જૈનેતરમાં મંત્રમેદ.

જૈનોનું કહેવું આ છે, કે સ્પ્રિતો દોષ પણ કરનારો નથી, પણ બધું જનારિ છે, હવેને કર્મ જનારિ છે, તે કર્મને અનુસારે જુદિ ખીલે છે, જે જુદિનો સદુપયોગ કરવાથી સ્વર્ગ અથવા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે, અને જુદિનો દુરુપયોગ કરવાથી નર્ક અથવા પશુપક્ષીની તિર્યચ મતિમાં જાય છે, એટલે આ સંસારની રચનામાં મુખ્યત્વે

જોતાં જોજી શિદ્ધ થશે, કે જીવના કર્તવ્ય પ્રમાણે તેને ઉચિત અનુકુળ કે અનુચિત પ્રતિકુળ મળે છે, તેમાં મન્ય-રત્નો સેતાનનો કે રાક્ષસોનો હોય નથી, રાજ્યાસન માફક પરમેશ્વર રાજ્ય ચલાવે છે, કે પરમેશ્વર જમાને રચે છે, સંહાર કરે છે, પાલનપોષણ કરે છે, જાદા વિષયુ, મહેશના કૃપે છે ઇલાહિ લોકમાં જેટલાં મંત્રીઓ છે, તે જામાં સામાન્ય બુદ્ધિના માણસોને ધર્મમાં દોરવવા રચના કરી હોય તો એકઅંશે પ્રશંસવા જેવું છે, પણ જો તેવું એકાંત માનતા હોય, અને ઉપર જતાવેલ તત્ત્વજ્ઞાન ઉપર દુર્લભ્ય રાખતા હોય તો તેવાઓને સમન્તવવા માટેજ આ સૂચન-હાંગ (સૂત્રકૃતાંગ) સૂત્ર રચ્યું છે, આ જાપાંતરમાં કે મૂળમાં કોઈપણ જગ્યાએ વાંચકનું મન દુઃખવવા ઇરાદો રાખ્યો નથી, છતાં સજ્જન પુરૂષો શુભશ્રાદ્ધક હોવાથી તેમાંથી કંઈ પણ લાભ લેશે. પોતાના મંત્રીઓને સરખાવી જોશે, ઉચિત રીતે પરસ્પર પ્રેમ વધારી એકબીજાના વિચારો ઉપર સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી દીર્ઘ દૃષ્ટિએ જોશે, તો જેમ આગળ અનેક બ્રાહ્મણ પંડિતોએ જૈનધર્મના તત્ત્વને સ્વીકારી દીક્ષા લેઈ અનેક અંધરતો રચેલાં છે, તેમ હાલ પણ તેઓ કરી શકશે.

જૈનોના નવતરવો.

જીવ અજીવ પૂર્વે કહી ગયા છીએ, પણ તેની સાથે

મુખી દુઃખી હોયે દેખાય છે, તેને મારે પુણ્ય પાપ બે
 તત્વો માન્યાં છે, એટલે જ્યારે મુખ હોય ત્યારે પુણ્ય
 ઉદય, દુઃખ હોય ત્યારે પાપ ઉદય બાબતું. એટલે હવે
 જાણવું પુણ્ય પાપ એ ચાર તત્ત્વ યથાં, આ મુખ દુઃખ
 પામવાનું કારણ આપણા હૃદયને એટલા કે સારા અભિગતો
 છે, જેને હોકમાં તુલ્યા કહે છે, તેને મનનું જ નીતીનું
 આશ્રય (આસન) તત્ત્વ છે, એટલે કોઈનું બહુ કરવાની
 અભિલાષથી પુણ્યબધ યનાં મુલ જાણવો જોઈએ છે,
 અને બીજાનું બગાડવાની ઇચ્છા યનાં પાપ બધ યનાં અ-
 મુલ આશ્રય આવે છે, આ આશ્રયથી મુક્તિ કે કુમતિ
 મળે છે, તે બંનેને શક્યા ઉચ્ચપદે પ્રાપ્ત થએલા મુનિ
 કે ઉચ્ચકોટીના ગૃહસ્થો હોય, તે બંને ઇચ્છાઓ ત્યાગીને
 સંપૂર્ણ આત્મતત્ત્વને ઓળખનારા બનીને તેને સંયમદાસ
 શકે છે, તે સંવરતત્ત્વ છે, આ સંવરતત્ત્વ સર્વોત્તમ છે,
 છતાં તે બીજા હોયને ઉપકારી ન થવાથી મંદબુદ્ધિના હોય
 તે સંયમધારક મુનિને પીડે છે, અથવા લલચાવે છે, તે સમયે
 સમયમાં હૃદ રહી જનુકુળ પ્રતિકુળ પીડાઓથી કહેય અ-
 ને નથી, તથા મુખ માની તેમાં લલચાતો નથી, તેથી તે
 સમજાવધારક બનતાં તેનાં મુલ અમુલ બને પ્રાણી
 જુનાં કર્મો લોભવાઇ જતાં નિર્જરા થાય છે, તેનું વર્ણન
 શાસ્ત્રારે તપના વણનમાં કર્યું છે, આ સંયમી કે ગૃહસ્થી

દુઃખમાં કે સુખમાં રાગદ્વેષ કરે તો બંધ પડે છે, એટલે બંધ પડવાથી પાછાં જન્મ મરણ ચાલુ થાય છે, પણ જો દૃઢસંયમી બની સુખદુઃખમાં રાગદ્વેષ ન કરી સમભાવે સહન કરે, અને પ્રાણ જતાં સુધી પણ સંસારી ઠાઇપણ મુંઢર કે વિરૂપ પદાર્થઉપર જરાપણ મમત્વ કે દ્વેષ ન કરે, તો કેવલ્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, અને સંસારનું બધું સ્વરૂપ યથાવસ્થિત જોઇ પોતે બીજા જીવોને તેવું સ્વરૂપ બતાવે છે, અને તે કેવલ્યજ્ઞાનીનું આયુ સમાપ્ત થતાં નિર્વાણ પામે છે. તે મોક્ષતત્ત્વ છે, એ પ્રમાણે જીવ અજીવ પુણ્ય પાપ આશ્રવ સંવર નિર્જરા બંધ અને મોક્ષ એ નવ તત્ત્વો શાસ્ત્ર-કારે બતાવ્યાં છે, એટલે જીવવિચાર તથા નવતત્ત્વોની જુદી ચોપડીઓ દુઃકાણુમાં કે વિસ્તારથી છપાયેલી હરેક જગ્યાએ મળી શકે છે, તે જોવી.—

કર્મ સંબંધ.

ઈશ્વર સત્તાને માનનારા બંધુ પણ કર્મસત્તા સ્વીકારે છે, એટલે અહીં જેવાં કૃત્ય કરે તેવાં લાવિધ્યમાં ફળ લોગવે, એટલે કર્મ સંબંધમાં એક નાસ્તિકજી જુદો પડે છે, તોપણ તે પોતાની ઇચ્છિતવસ્તુના ઉપયોગમાં શોક કરે છે, અને પાછી પ્રાપ્ત થતાં આનંદિત બને છે. તેમાં પોતાની બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવા પણ તે બૂલતો નથી, તેથી

વિના ઇચ્છાએ કાંઈક જાશે તે પણ કર્મ સ્વીકારે છે, વેદાં-
લીઓ બધું શૂન્ય માની માયાજાળ માની શીયમાં ચાલીના
જમનો દર્શાવ આપે, છતાં પણ જ્ઞાન ઇશ્વરપૂજન થઈ સદા-
ચાર સ્વીકારી તે પ્રભુએ વર્તતા હોવાથી તેપણ કર્મ
માનનારાજ છે. સુણવાદી બોલો ભલે ક્ષણિક પદાર્થ માને,
પણ અમુક કાળમુખી ગેતતમ રાજાઈ મહાત્માએ બોધ આપ્યો,
એટલે સુણવિશ્વસી સર્વજાતે ન માનતાં અહિંસાદિને ઉપદેશ
આપવાથી તેપણ કર્મસત્તા માને છે, સાંખ્યમિમાંસક-
વેદેષિક વિગેરે સર્વે કાંઈ જાશે પુણ્ય પાપ વિગેરે માને
છે, તેમ પશ્ચિમથી આવેલા પારસી મુસલમાન ક્રિશ્ચિયનો
ચાદુરીઓ પણ જ્ઞાન આપણું, ઇશ્વરની ભક્તિ કરવી, જની-
તિથી જટાણું, શરીરે કષ્ટ સહેણું, એટલે તે પણ કર્મસત્તા
સ્વીકારે છે. જ્ઞાતણું છતાં પણ કર્મણું સ્વરૂપ જેણું નૈન-
શાસ્ત્રમાં જતાજી છે, તેણું બીજે નથી. માટે જામે હરેક
બધુને પ્રાર્થના કરીશું કે નૈનકિલોસોહી બધી ન હોવાય તો
આ કર્મસ્વરૂપ તો તેમણે જરૂર જેણું જાણે.

કર્મ સ્વરૂપ.

પ્રકૃતિ સ્થિતિ રસ જાને પ્રદેશ એવા ચાર વિભાગ
છે, પ્રકૃતિ એટલે સ્વભાવ એટલે જે કર્મનો ઉદય હોય, તે
પ્રેરણાનો ભાવ ભાજવે, જેમકે જ્ઞાનઆવરણાંય કર્મનો

ઉદય હોય, તો તે જ્ઞાનને વિકસ્વર થવા નદે, મતિ મુંઝાવી દે, ગોખેલું ચાદ ન રહે, આ કર્મ સૌને બાણીતું છે, પણ તે કર્મ જેટલે અંશે ક્ષય થયું હોય તેટલે અંશે બુદ્ધિ ખીણે છે, થોડું ગોખે તોપણ ગાદ રહે, અને કેટલુંક જ્ઞાન તો વિના બતાવે પણ આવડી જાય છે, તે પણ જાણીતું છે. દર્શનાવરણીય કર્મવાળાને આંખે પૂરું દેખાય નહિ, અથવા ભેઠે ભેઠે ચાલતાં ચાલતાં ઉઘ આવે, તે પણ જાણીતું છે.

વેદનીય—શરીરમાં સુખદુઃખનો અનુભવ જાણીતો છે.

મોહનીય—આ કર્મ ઉદયમાં આવતાં કુવ્યસન કુચાલ કુસંગતિ કુકર્મ પ્રિય લાગે છે, અને સુસંગતિ સુદૃત્ય સેવાધર્મ ઇદ્રિયોને વશ રાખવી ગમતી નથી, પારકાનું ધન કોઈપણ રીતે પચાવી જવું બહાલું લાગે છે, રાત્ર્યસતામાં કે સદ્ગામાં દગા ફટકા કરી અધમ કૃત્યોનો પશ્ચાત્તાપ કરવાને બદલે બહાદુરી માને છે, પણ ન્યાયે ચાલવું પસંદ આવતું નથી. આનેજ અન્યજંધુઓ માયાજાળ માને છે, કોઈ અહંકાર કપટ લોભ ભય ભુગુપ્તિ વિગેરે ઉદય આવે છે, તે બધા મોહનીય કર્મના ઉદયનાં લક્ષણો છે, તે ક્ષય કે શાંત પડવાથી કુકર્મને બદલે ન્યાયમાર્ગ પસંદ પડે છે.

આયુ. આતો સર્વને જાણીતું છે કે મરણ સૌને લાગેલું છે, તે મરણપર્યંતનો કાળ તે આયુક્રમ છે; એટલે પૂર્વભવે બાંધીને આવ્યો, અને અહીં લોગવી નહું

બાંધી બીજે ભોગવવા ગયો. નામકર્મનો ઉદય થતાં શરીર તથા તેનું બંધારણ તથા મજબુતી કીર્તિ અપકીર્તિ સુંદરતા વિરૂપતા શોભાશ્ચ દુશોશ્ચ વિગેરે જ્ઞાને બળીતું છે.

ગોત્ર—એટલે અધમાધમ કૃત્ય કરનારા કુળમાં જન્મ મળતાં અપમાન મળે, અને સારાં કર્મોત્તમા ખાનદાન કુટુંબમાં જન્મ મળતાં સર્વત્ર આવકાર મળે તે ઉચ્ચગોત્ર છે.

અંતરાય—ઇચ્છા છતાં પાસે થતે હોય તોપણ દેવાય નહિ, મામવા જતાં ઇચ્છિત વસ્તુ મળે નહિ, વસ્તુ પાસે છતાં ભોગવાય નહિ, વારંવાર વસ્તુની ઇચ્છા થતાં અનુકૂળ વસ્તુ પણ ઉપભોગમાં ન દેવાય, તેમ પણ અકાંક્ષી સ્ત્રી, દોહતાં ઘાકે લાગે. કાર્ય કરી અકાંક્ષ નહિ. તેપણ બળીતું છે.

આ પ્રમાણે આઠ કર્મપ્રકૃતિના પેટાવિભાગ ૧૪૮ ૧૫૮ થાય છે, તેનું વર્ણન ૧ લા કર્મમંથમાં છે, તેની સાથે ૧-૩-૪-૫ કર્મમંથમાં તેનું વિસ્તારથી વર્ણન છે, તેમાંથી જણાશે કે દરેકની સ્થિતિ તે કાળમયોદ્ધ કેટલી છે, તથા તેનો ઉદય થતાં સુખદુઃખનો અનુભવ કેવા પ્રમાણમાં થાય છે, તથા તેનું પ્રદેશપત્નું કેટલું છે, એમકે આજીવને સમજાવવા માટે લાડુનો દર્શાવ લઈએ, તેા પ્રથમ પ્રકૃતિને જાંઝે વિચારતાં જોઈએ લાડુ ગરમી અને ખાંડને લાડુ શરીર કરે, સ્થિતિ વિચારતાં કાંઈ થોડા સ્થિતિમાં

ગંધાઇ ઉઠે, કોઈ લાંબી ગુહતરૂપી પણ ગંધામ નહિ.
શરને અંગે જેવી સાકરની આસળી ફરી સોમ તેવો રાજા કે
નરમ રહે, અને તે પ્રમાણે સ્વાદ અનુભવાય પ્રદેશ તે વજન
પ્રમાણ કે તે લાડુ શેરનો કે પાશેરનો છે.—

આ કર્મ કેમ બંધાય, કેમ ન બંધાય, બંધાવેલાંનો
અનુભવ કેવો થયો, તે સમયે કેમ વર્તેલું, પાછી ખુદ્ધિ
શ્રદ્ધ કેમ થાય છે, તે બધું આમાં સમાજાયું છે, કર્મગંધમાં
ચારિત્રની મહત્વતા વિશેષ ન બતાવતાં દ્રવ્યાનુ યોગ છે,
ત્યારે જૈન સિદ્ધાંતમાં દ્રવ્યાનુયોગ, કથાનુયોગ, ગણિતાનુ
યોગ ચરણકરણાનુયોગ ચારે ઉચિત રીતે બતાવ્યાં છે.

ચાર અનુયોગ.

દ્રવ્યાનુયોગમાં જીવ અજીવ અને તે બેનો કર્મ સંબંધ
કેવો છે, તે જાણવા માટે પ્રજ્ઞાપના ભગવતી સૂત્ર વિગેરે જોવાં.

કથાનુયોગમાં ઉત્તરાર્ધયન તથા જ્ઞાતાસૂત્ર જોવાં.

ગણિતાનુયોગ સૂર્યપ્રજ્ઞસિ વિગેરેમાં જ્યોતિષ મંડળની
ગણતરીમાં જોવો. ચરણકરણાનુયોગમાં ચારિત્ર કેમ પાળવું,
તે દશવૈકાલિક તથા આચારાગસૂત્ર વિગેરે જોવાં.

જૈન સિદ્ધાંતમાં પ્રવેશ કરવાના દરવાજા (દ્વારો)

જૈન સિદ્ધાંતમાં તત્ત્વજ્ઞાન કેટલું સૂક્ષ્મ છે, કે અત્યાર
સુધી વેદના પારંગામી મહર્ષિ વેદ વ્યાસજી જેવાને પણ

અમજનું મુરડેલ થયું છે, તે સામાન્યજીવિના બીજા મનુષ્યનું તો શું થઈ શકે? તેથી તેના બધું માટે થાકું લખીએ છીએ. કે તેઓ ચાર દારૂ બુઝે.

જાને માટે અનુયોગદાર નામનું સૂત્ર અલગ છે, ત્યાં એવું અથવા સૂત્રના ટીકાકાર મહારાજ જેવા કે દરિયાદ સૂરિ, શીલાંકાચાર્ય જેવા મહાનપુરૂષે પ્રથમ અધ્યયનમાં કાંઈક જાણે તે દારૂનું વર્ણન કર્યું છે, તે એવું. તે બહોળતાથી છે.

ઉપક્રમ-તેનો અર્થ શુભસાધીમાં ઉપાય છે, આ ઉપાય દરેક માણસ રોમ આવતાં કે કદ વિષ આવતાં ચોળને દુ.ખ દૂર કરી શુભ મિલે છે, તે પ્રમાણે આગ્રહાર પણ ચોખ્ખરુમથ આવે શિષ્યોનું હૃદય ખેંચી તેમને પાસે લિપાડી પદાર્થોનું સ્વરૂપ સમજાવવા પ્રારંભ કરે. તે ઉપક્રમ છે.

નિર્લેપ-શિષ્યો પાસે લિપા પછી તેમને વસ્તુનું જોગબાજુ કરાવવા નામરચાપના દ્રવ્ય અને ભાવ જંમ હાર અથવા તેથી વધારે વિભાજ પાડી વસ્તુને સ્થાપે તે નિર્લેપા છે, જેમકે કંઈપણ થાંજે છે. તેવું હોય તે વિદ્યુત પાનની છુદિ પડેલાકો પ્રથમ વધાર્યું નામ પડે જેમકે વર.જ.પંથ (જેનહન) નામ છે, તે સુરોપથી મંગલવત્ હોય કે તેને થોડાવનું હોય તે નાથે. વિદ્યુત તથા કરે, પછી તેના જ ને જોડાયે, અને પછી કાઠ કરી તેનાથી કામ છે. તે અનુદા

નામ સ્થાપના દ્રવ્ય અને ભાવ છે, આનિશેષામાં અનેક પેટા વિભાગો છે.

અનુગમ—એટલે વસ્તુ સ્થાપ્યા પછી તેનું વ્યાખ્યાન કરે, કે આ સૂત્રમાં આટલો વિષય આ સંબંધી કહેવાયે, તેનો લાભ આ છે, એટલે તેનું વ્યાખ્યાન ત્રણ પ્રકારે થાય છે. એકતો શબ્દાર્થ માત્ર પછી નિર્ચુક્તિ સહિત અને ત્રીજી વખતે સંપૂર્ણ, એટલે શિષ્યની બુદ્ધિ તીક્ષ્ણ હોય તે પ્રમાણે વિભાગ પાડી સમજાવાય છે. જેમ બાળ શિક્ષણ, યુવક શિક્ષણ, અને પૂર્ણ શિક્ષણ સ્કુલ હાઈસ્કુલ તથા કોલેજમાં અપાય છે.

નય—આ નયોનું વર્ણન જૈનશાસ્ત્રમાં વિસ્તારથી વર્ણવ્યું છે, નયનો અર્થ ગુજરાતીમાં અભિપ્રાય છે. એક માણસ અમુક કાળે અમુક અભિપ્રાય ધરાવે, અને સંજોગો બદલાતાં બીજો અભિપ્રાય ધરાવે, અથવા એકજ કાળે બંને જણા પોતાની બુદ્ધિને અનુસારે બુદ્ધા અભિપ્રાય ધરાવે, અને તે બધા સત્યવાદી પણ હોય છે, તેથી નવા માણસો ભ્રમમાં પડે, કે આમાં શું વિચારવું? કેને બુદ્ધો કહેવો? કેને સાચો કહેવો? કેને હિતસ્વી કહેવો? કેને શત્રુ કહેવો? કેને માર્ગે ચાલવું? એટલે સત્યને ખાતર હિતને ખાતર પરાપકારને ખાતર પણ અભિપ્રાયોમાં ભેદ પડે છે, વર્તમાનકાળે સહકાર અસહકાર કૌન્સીલમાં જવું કે ન જવું એ એટલું બધું

પણ આ જાનેને એક સાથે ઉપયોગમાં લેવા, એટલે આત્મામાં આત્મા દૃઢ શ્રદ્ધા રાખવી, અને બહારથી ઉચિતવ્યવહાર રાખવો. તે સ્વાદવાદ જૈનમત છે. એટલે જેટલાં વચન છે, તે અપેક્ષાનવંક સત્ય છે. અપેક્ષાવિના બોલવું તે વ્યર્થ છે, એટલે દુનિયાના બધા સાચા હિત કારક મતો નહોતસમાન છે, અને જૈનદર્શન સમુદ્ર સમાન છે. કે જેમાં બધી નદીઓ પૂર સાથે આવેતોપણ તે બધાનો સમાવેશ થોતે વિનાસંકેચે કરી શકે છે.—

સાત ભંગીનું સ્વરૂપ.

એક વસ્તુ પોતાના સ્વરૂપે છે, પર (બીજા)ના સ્વરૂપે નથી, તથા તે સ્વરૂપે છે, અને પરરૂપે નથી, આ ત્રણ ભાંગા પ્રથમ ત્રીયે બતાવ્યા છે.

સ્યાત્ અસ્તિ સોનું પોતાના ગુણોએ કરીને સોનું છે.
સ્યાત્ નાસ્તિ સોનું પીતળના ગુણોવાળું નથી.

સ્યાત્ અસ્તિ નાસ્તિ સોનું પોતાના ગુણોવાળું છે, પણ પીતળના ગુણોવાળું નથી. પછીના ચાર ભાંગા સ્યાત્ અવક્તવ્ય, સ્યાત્ અવ્યયનો ગુજરાતીમાં અર્થ કયંચિત્ કે કોઈ અંશે થાય છે, એટલે દરેક વસ્તુ અનેક ગુણોવાળી હોવાથી બોલ નારો એકજ ગુણનું વર્ણન કરી શકે, પણ તેથી સાંભળનારે

સમજવું એટલે કે બીજાપણ છુટો તેમાં હશે, પણ જાણે
પોતાં શકાતા નથી, જરૂર પડે કંઈથી બોલી મારાવ છે.

એજ પ્રમાણે અસ્તિ વિગેરે વચમાં મુકવાથી નીચલા
પણ બાંધાય છે.

સ્વાત્ અસ્તિ જગત્કાં. એટલે એક વસ્તુના છુટો, માંના
એકનું વર્ણન કરતાં તે છુટુવર્ણનનાં પણ કાંબોધિનાં શરૂ
તે પસંદાઈ બધા, જાણવા બોલનારને પોતાની જૂઠા ખાસમ
પડતાં વિચાર બહામ, તે: તે સમયે સાંભળનારે બહામવું
નહિ, કે જામ કેમ કરે છે, કહાઈમાં છુટ કરોમદના
વખને જાણેકો ખાણક કેવો છે, તે વિચાર તેના કમ. નરને
જ હોય છે, જાને તેના જાણીન કાગરને વહેવું પડે છે,
નહિ તો કયો જતાં દુકાળીએ સપડાઈ જતાં હાર જાવી
પડે છે, જાનકમી ધાય છે, તેવીજ હીને એક ખાણક બદાખ્ય. વ
કરે, તે સમયે તેના જાણિપ્ર.યો: એકજ બ્યાખ્ય નમા બહામ. ના
કોણ તે:પણ તેડું પૂરું જાંભળ્યું પછોક કયો કમાધાન
કરી રાખાય છે

કહવું વાંચી જાણાયદ દેખવન. કામ પો તા. દેકો છે,
નેપણ કે. કયા છુટીક છે, કે જાણેકા મ. હુને. વિદ્ય. સપાઝ
નથી. એ જાણેકા. વ તે સમયે તેડું ન જા. જો. દર ને ર
હાવી દા. કાણે તે કહાઈ જા. જો. રહેતાં જાને પડ. દખા.

ના અને વીજળીના પ્રયોગો વિગેરે તથા નવી નવી શોધોથી જગત્ એટલે પશ્ચિમ આગળ વધે છે, અને પૂર્વ પાછળ હટે છે, એટલે ઝોધો ક્ષણ વાદમાં વેદાંતી નિત્યવાદમાં મોજ માની બેઠા છે, જૈનશાસ્ત્ર તો એમ કહે છે, કે તમે સુષુદ્ધિ ખીલવી વિદ્યાનંદી બની વસ્તુના અનુંતાશુણ્ણો પણ ખ્યાલ કરી તેનો સદુપયોગ કરો, પણ એ 'ન' ભૂલવું કે પશ્ચિમના જડવાદને એકાંત ન પ્રશંસતાં અંદરના આત્મતત્ત્વને ઝાળખી નિર્મળ સદાચારનું ચારિત્ર પાળી પરોપકાર કરી કાંતો સાધુ જીવન શુભરો, કે જેઆ સૂચકાંગના ખીજ અધ્યયનમાં અપભ્રેષ્ટે પોતાના પુત્રોને બતાવ્યું છે; તે પ્રમાણે તમે કલેશ ન કરો, ખીજાની નિંદા ન કરો, પોતાના વખાણથી ખુશી ન થાઓ, ખીજના ભરોસે ન બેસી રહો, તેમ ખીજના શુણ્ણને ભૂલી પણ ન જાઓ, પોતાના પુત્રો ઘર સ્ત્રી ઉપર મમત્વ ન રાખો, તેમ તમામ જીવોઉપર પ્રેમ રાખી તેનું બહું આહો, તેમ તમારાં બચ્ચાંને પણ સંસ્કારી બનાવો, ગૃહસ્થજીવનને પ્રશંસો નહિ, તેમ સાધુજીવનમાં પ્રમાદીન બનો, વેષમાં સાધુપણું નથી, પણ સર્વ જીવ ઉપર સમાનભાવ ધારીને પરમાર્થ સાધો તે નિર્મળ વર્તનમાં સાધુપણું છે, કોઈ પણ દેશ કોઈપણ જાતિ કોઈપણ ધર્મ કોઈ પણ મંત્રવ્યના અનુયાયી મનુષ્યનું બુદ્ધિ ન આહો, તમારા આત્માને કલેશી ન કરો, તમારું જીવન ક્ષણવાદમાં હતાશ ન બનાવો, તમારા આત્માને નિત્યમાની પ્રમાદની ઉપેક્ષા

સાદ્ અવગ્યક્ત 'કોઈ અંશે' આ બોલાવું મુશ્કેલ છે, કારણકે કંમે બોલાય. એટલે અશ્વરો એકદમ બોલી ન શકાય, અથવા એટલા બધા પદાર્થો છે, કે આપણે વર્ણન કરતા પહેલાં તે પદાર્થો બદલાઈ જાય, અથવા આપણે પુરૂં થતાં પણ બધાન બોલાય,

સ્માદસ્તિ અવગ્યક્ત. જ્યારે 'કોઈ અંશે' એમ એકદમ બોલાવું નથી, તો 'કોઈ અંશે છે' એટલું પણ સાથે બોલી ન શકાય, કારણકે બધા પદાર્થો તેવા રહેતા નથી તે બતાવ્યું છે.

સ્વામ્નાસ્તિ અવગ્યક્ત આ પણ નબોલાય કે તે 'કોઈ પણ અંશે પદાર્થ' નથી ' (કોઈ અંશે પણ હોય ખરો.)

સ્વાસ્તિ નાસ્તિ અવગ્યક્ત. આ પણ ન બોલાય કે, કોઈ અંશે બંને સાથે છે કે નથી. ”

આ સમસ્યાની એટલા માટે છે, કે કોઈ આગૃહથી એમ ન કહીદે કે ' છે જ ' “ નથીજ ” છે કે નથીજ, ” વ્યવહારથી બલે બોલાય કે છે, કે નથી, પણ છેજ, નથીજ. ઘરમાંથી નીકળેલા માણસને કોઈ પૂછે કે તમારા પિતા ઘેર છે ? તો ઉત્તર આપવો કે ઘેર હશે, કે છે, પણ એમ ન કહેવું કે છેજ. વખતે બહાર પણ નીકળી ગયા હોય, અથવા એક વસ્તુમાં અનંતા ગુણો કે ધર્મો રહ્યા

એટલે કેવળજ્ઞાની થયા પછી તેનું જ્ઞાન ઘટે વધે નહિ,
પણ તે પહેલાં તો વધતું. ઘટતું પ્રત્યક્ષ દેખાય છે.

તેવી રીતે કર્મ જડ આત્માથી ભિન્ન કે અભિન્ન ? તે
ઉત્તર આપવો કે કોઈ અંશે ભિન્ન છે, કે યોગ્ય ઉપાયોથી
કર્મો દૂર થઈ મોક્ષમાં આત્મા જાય છે, અને કોઈ અંશે
અભિન્ન છે કે ઘણીએ વખત કપકા ખાઈને પણ માણસો
કુકર્મ કરી જ્ઞાનમાં જાય છે.

આ પ્રમાણે સૃષ્ટિ અનાદિ કે આદિ, પ્રલય થાય કે
કે નહિ. તે દરેકમાં કોઈ અંશે કહેવું અર્થાત્ સ્વાત્ કથ-
ચિત્ત જોડવાથી સમજાયે, આના સંબંધમાં સ્વાદ્વાદ મંજરી
ગુજરાતી કે સંસ્કૃત કે હિંદી ગમે તે વાંચવી જોઈએ અને
તે વાંચવાથી એટલો આનંદ આવશે કે, તેનાં મૂળગર કાળો
મોઢે કરી લેવાનું મન થશે. આ સંબંધી કોઈપણ વિદ્વાન
જેન મુનિને પૂછવાથી ખુલાસો થશે, અથવા ભાષાંતરકરને
લખવું. કે જાતે મળવું.

રને કોઈએ પણ ક્યાંય કશુંપણ કરતો જોયો હોય, એવું કોઈ પણ કહેતો હોય તો તે ભલે જાહેરમાં આવે, અમે તેની પાસે પણ તેનું આંખજવા તૈયાર છીએ, પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી તો એ ના પાડશે, કે તે અશક્ય છે, કારણ કે તે વાત બનવી અશક્ય છે, તે અશ્કી છે, જ્યારે તે દેખાતો નથી ત્યારે કરતો તો ક્યાંથી દેખાય ? અને અદ્વય પણ કરતો હોય તો અમે તેને કુદરત કહીએ તો શબ્દજ ફેર થયો, ભલે તમે કુદરતને ઈશ્વર કહો, અમને કે તમને તેથી પ્રેમ ઘટવાને બદલે વધવો જોઈએ. પાણી વોટર બને શબ્દો જુદા છતાં અર્થોમાં ભેદ ન હોવાથી અંગ્રેજીવાળા અને શુજરાતીવાળા ભડતા નથી.

કોઈ કહેશે, અમે નથી જોયો, પણ અમારા વડીલોએ ઈશ્વરઅવતાર જ્ઞાના વિષ્ણુ મહેશ આદિને જોયા છે, તો બંધુઓ અમે પણ એમ તો માનીએ છીએ કે તીર્થંકરો ઈશ્વરના અવતાર તો નહીં, પણ ઈશ્વર સ્વરૂપે થવા નિર્મળ આરિત્ર પાણી કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષમાં ગયા, અને અમને બોધ આપવા પોતાના શિષ્યોને ઉપદેશ પણ આપતા ગયા, પછી તમે તેવા પવિત્ર પુરુષોને જ્ઞાના વિષ્ણુ મહેશ પેગંબર માને તો પણ વાંધા જેવું નથી.

કોઈ કહેશે કે નહિ, ઈશ્વર વિનાકશું બનતું નથી, કારણ કે ઇંદો વાસણ ઘર બધું બનાવેલું છે, તેમ જગત

પણ જનાવેલું છે, અને તે જનાવનારને ઇશ્વર ખાનવો
 બેઠેલો, તેને ઉત્તર બેઠેલો છે કે, તમારું જનુમાન જેમ
 ભુદિધાદ્ય છે, તેમ જમારું પણ જનુમાન વિચારે કે તમારો
 ઉત્પાદક (બાપ) કેલુ તે તમે દેશાવરમાં જન્મલેખમાં ભાગ-
 પજામાં મુદી દેવાવા દેતો ન બળે, પણ તમે બ્યારે મીટા
 થઈ પરવા ત્યારે તમારે પુત્ર થતાં ખાતી થયો કે, જેમ કું
 ખાસ ઉત્તરનો પિતાનું તેમ આરે પણ કેઈ બાપ દેવેલો
 બેઠેલો, બે મત્તર છે, તેથી તમે કેઈપણ કાળના પુરુષને
 બેઠેને જનુમાન વિચારી શક્યો કે તેનો કેઈપણ બાપ
 દેવો બેઠેલો, પણ તમે તે બખને કદી દો, કે નહિ નહિ,
 ધરિ રથતા તો કેઈપણ બાપ (બેઠેલો પુરુષ બલિ)
 હોતો જ નહિ, ઇશ્વરે બેઠેને બેમ ઉત્પન્ન કર્યો, ત્યારે
 આ ભુદિધાદ્ય તમને કહે લાખી બર કારણ કે તમને
 ઇશ્વર ઉપર અત્યંત કાલ છે, પણ ખાસ બેમ તારવારીને
 તો બેજ વિચાર આવે કે આ ભુદિધાદ્ય નથી, કારણ કે
 કર્વંત્ર સી પુરુષના કયોમથી અમુકકામે અમુક કાલેયે
 પુત્ર હાલે થાય છે, તેમ પૂર્વે પણ થતો. બેઠેલો રથ
 ધરિ અત્યંત થઈ.

કેઈ કહેલો કે નહિ નહિ, ઇશ્વર ધરિ રથ, ત્યારે
 કર્વંત્રાગિતમાન દેવથી એમ તેમ કરી કહે બેમ દેવચાલે
 એમ તે જનાવો કે, આ બેઠેલું જ પુરુષાનુ છે, કે

ઈશ્વર સર્વશક્તિમાન સર્વજ્ઞ સર્વનો હિતકારક હોતો તો પછી આ રચના કેના માટે કરી ? કારણકે પ્રયોજનેજ દરેક કાર્ય ઠાઠ્ઠો માણસ કરે છે, અને પોતાના ચોખ માટે કરી તો પછી તેનું કૃણ છવે શા માટે લોગવનું, ઈશ્વરજ્ઞ ઠાં ન લોગવે, શૈતાનની કલ્પના કરવી, અને શૈતાનના ઉપર દોષ મુકવા, તે કરતાં શૈતાનને કર્મસ્વરૂપે માનવામાં શું હરકત છે ? અને ઈશ્વરને શૈતાનનો કરેલો માનવા કરતાં અનાદિ માનવામાં શું હરકત છે ?

ઈશ્વરવાદ

ઈશ્વર છે, પણ તે એક કે અનેક, તે સર્વોપરી કે નહિ ઇત્યાદિ વાતો વિચારવાયોગ્ય છે, સા બંધુઓ બુદ્ધિ પ્રમાણે કલ્પના કરે, તેમાં કલેશને બદલે આનંદ માનવો જોઈએ, ઈશ્વર આપણને શું આપે છે, તે વિચારતાં તે કશું આપતો નથી, કારણ કે તે અનેક છે, જો એક હોત અને તે કંઈપણ આપતો હોત તો આટલા જોડ પડત નહિ, સંધ્યા પ્રતિક્રમન નીમાજ બકની બધા એકજ પદાર્થો છે, મહિર નીરજાશ્વર મનીદે. મહે રમર બધા એકજ ઈશ્વર માટે વચન છે વચર વે : વે : નેક પડતાનુ કાન્ન શું, માનવ નુ કાન્ન શું જનન મુતર મપ્તોત્તમ શામાટે જનન, જનન બધા બધા શામાટે જનન, તેથી

ક્રોધ સહેજે અનુમાન નીકળે છે, કે ક્રોધ ઇશ્વર નથી અનેક
 ઇશ્વર છે, કે તે હરેકને જુદા જુદા ભાવે દેખાઈ કરી લેવાયે
 છે । અને જો તેમાં તેનો સ્વાર્થ ન હોય તો આ લક્ષ્યવશમાં
 કાપરો છું છું । આ બધું વિચારનામાં મુંઝવણ પડે તો
 ક્રોધજી હો માની ન લેવું, કે આ બધું કર્તૃત્વરચના
 અને ઇશ્વરતુ જ્ઞાન આપણે સમજ્યાવિના જ લઈ મરીએ
 છીએ । કાપણ કે ઇશ્વર ક્રોધ સંપૂર્ણ સ્વાશુ સર્વજ્ઞ હોય
 તો તેના ખાતરી ખાતર આપણે બધાએ હાં ક્રોધવાળી ન લેવું
 લેઈએ । ક્રોધ દળવ હોય કે અનેક હોય, ક્રોધ વૃદ્ધ હોય
 કે અનેક હોય, પણ જો તે સંવોધયોગી હોય તો શામાટે
 બધે મળીને વહેંચીને શા માટે સરખો લાભ ન લેવો ।
 ક્યાં લેઈ છે, ત્યાં ખેઈ છે, ક્યાં સમાનભાવ છે ત્યાં
 પ્રેમભાવ છે, ક્યાં નેહદષ્ટિ છે, ત્યાં અમૃતવૃદ્ધિ છે,
 ઇશ્વર જેમોના ખાતવા પ્રમાણે જે હોયો મોક્ષમાં ગયા તે
 બધા ઇશ્વર છે, પણ લેઈ એટલો છે કે હવે તેમને આપણી
 સાથે કાંઈપણ આવનો સંબંધ નથી, બહિષ્કારો તો કંઈ
 આપે નહિ, નિંદા કરો તો ચિદ્ધા ન કરે, ફક્ત નિર્મળ
 સ્વરૂપે જ્ઞાનસ્વરૂપ અર્જુન અનંતરૂપ પ્રભાવપટે સપત્તું
 બેઈ રહ્યા છે, આપણી માફક તેને જન્મ જરા મરણ રોગ
 યોગ સરીર ડુત્ર પુત્રી કે પ્રધાન કે નોકર વાકર કમું નથી,
 પણ હાલની લોકમાં ઇશ્વર સંબંધી જે કલ્પનાઓ છે, તે

ઇશ્વર સર્વશક્તિમાન સર્વદા સર્વનો હિતકારક હોતો તો પછી આ રચના કેના માટે કરી ? કારણકે પ્રયોજનેજ દરેક કાચું ડાહ્યો માણસ કરે છે, અને પોતાના શોખ માટે કરી તો પછી તેનું કળા જીવે શા માટે લોગવવું, ઇશ્વરજી કાં ન લોગવે, શૈતાનની કલ્પના કરવી, અને શૈતાનના ઉપર દોષ મુકવા, તે કરતાં શૈતાનને કર્મસ્વરૂપે માનવામાં શું હરકત છે ? અને ઇશ્વરને શૈતાનનો કરેલો માનવા કરતાં અનાદિ માનવામાં શું હરકત છે ?

ઇશ્વરવાદ

ઇશ્વર છે, પણ તે એક કે અનેક, તે સર્વોપરી કે નહિ ઇત્યાદિ વાતો વિચારવ.યોગ્ય છે, શ્રી બંધુઓ બુદ્ધિ પ્રમાણે કલ્પના કરે, તેમાં કલ્પેશને બહોળો આનંદ માનવો જોઇએ, ઇશ્વર આપણને શું આપે છે, તે વિચારતાં તે કશું આપતો નથી, કારણ કે તે અનેક છે, જો એક હોત અને તે કંઈપણ આપતો હોત તો આટલા બેદ પડત નહિ, સંખ્યા પ્રતિક્રમનું નીમાજ બંદગી બધા એકજ પયાયો છે, મંદિર ગીરજાધર મસ્જીદો મઠો વિગેરે બધાં એકજ ઇશ્વર માટે યોજવાં છે, ત્યારે થોડો ઘણો બેદ પડવાનું કારણ શું, મારામારીનું કારણ શું, જનોઈ મુક્તત બેપીઝમ આપાટે જોઇએ, ઇશ્વરને એટલી એઝાયા આપાટે જોઇએ, તેથી

જોમ સટને અનુમાન નીકળે છે, કે જોકે હંધર નથી અનેક
 હંધર છે, કે તે દરેકને જુદા જુદા જાણે દેવતા કરી લઈએ
 છે । અને જો તેમાં તેના સ્વાર્થ ન હોય તો આ લગ્નવામાં
 શાયદો શું છે । આ બધું વિચારવામાં મુંઝવણ પડે તો
 જોમજ દાં માની ન લેવું, કે આ બધું કર્તવ્યરથના
 અને હંધરનું જ્ઞાન આપણે સમજ્યાવિના જ લડી મરીએ
 છીએ । કાણ કે હંધર જોકે સંપૂર્ણ દવાળુ સર્વજ્ઞ હોય
 તો તેના માનની ખાતર આપણે બધાં જો કોઈલાથી ન રહેવું
 જોઈએ । જોકે દળદળ દોષ કે અનેક દોષ, જોકે વૃક્ષ દોષ
 કે અનેક દોષ, પણ જો તે સર્વોપયોગી દોષ તો શામાટે
 બધે મળીને વહેચીને શા માટે સરખો લાભ ન લેવો ।
 જ્યાં જોડ છે, ત્યાં જોડ છે, જ્યાં સમાનભાવ છે ત્યાં
 પ્રેમભાવ છે, જ્યાં રોદદરદિ છે, ત્યાં અમૃતવૃદ્ધિ છે,
 હંધર જેનોના માનવા પ્રમાણે જે છવો પ્રોક્ષમાં મયા તે
 બધા હંધર છે, પણ જોડ જોડો છે કે હવે તેમને આપણી
 સાથે કાંઈપણ આવનો સંબંધ નથી. અભિન કરો તો કંઈ
 આપે નહિ, નિંદા કરો તો ચિદ્વા ન કરે, દુષ્ટ નિર્મળ
 રવરૂપે રાત્રિરવરૂપે અખંડ અનંદસ્થાન પ્રાપ્તિરૂપે સર્વજ્ઞ
 જોડ રહ્યા છે, આપણી આદર તેને જન્મ જન્મ મરણ રોગ
 યોગ સરીર પુત્ર પુત્રી કે પ્રધાન કે નેકરવાર કમું નથી,
 પણ હાલની દોષમાં હંધર સંબંધી જે કલ્પનાઓ છે, તે

કેઈ અંશે સત્ય હોય, તોપણ તે ઇશ્વરથી કાંઈક અંશે
 બીજે દરજ્જે માની શકાય, તે સુર અસુર નામના સ્વર્ગના
 દેવો છે, જેમાં લોકિક સઘળા દેવ સમાઈ જાય છે, એટલે
 જોનાના માનવા પ્રમાણે અુખ્ય ઇશ્વર તો સિદ્ધ સ્થાનમાં
 ગયેલા નિર્મળ ભાવે રહેલા સર્વગુણસંપન્ન સર્વ ભૂત
 પરસમાન દૃષ્ટિ રાખનાર પરમેશ્વર પરમાત્મા છે, તેનું
 ધ્યાન કરી તેમના જેવું પરમ પવિત્રપદ મેળવવા આપણે
 આ બધો પ્રયાસ છે,

રાકરવાડા જૈનધર્મશાળા.
 સભા પાલણપુર.
 માત્રસર સુદ ૧૦ બુધવાર.

}

મુનિ માણેક

અનુક્રમણિકા.

૪ રીમાક્ષરનું મંમલાચરણ...	...	...	...	૧૪
નિર્મુક્તિ શું છે, સુચન કષ્ટનું વિવેચન	...	...	...	૭
સુચ કેટલી જાનવાં છે,	...	...	...	૪
કાશ તથા કસળું વર્ણન	...	...	...	૧૧-૨૨
મજબૂરીની રચના તથા નિવાનિતનું વર્ણન	...	...	...	૨૭-૨૮
અધ્યયનોના દરેકાની સંખ્યા	...	...	...	૨૬
અધ્યયનોનો વિષય	...	...	...	૩૧
સમયના આર અનુશેષ મજાબનાર નિષેષા નિર્મુક્તિ સુધી	...	...	...	૩૨-૪૪
સુચમંદ્રગ ૧મું સુચ ૪ સુધી, પરિશદ પામત મજબૂત	...	...	...	૪૪
જાણીને તોડો	...	...	...	૪૪
સુ-૫ જોનેવોરોનું વર્ણન, નારિનાનું વર્ણન	...	...	...	૫૦ ૧૧૧ ૭૧
બોહોનું વર્ણન તથા વેદની ભુતિ બદલવા	...	...	...	૭૨-૭૩-૭૭
સ્વભાવ જાડી-સંખ્યનું વર્ણન સુચ ૧૪	...	...	...	૭૮ થી ૮૧
નિ-૩૪ માથામાં આગરકવાલિ ખંડન કરે છે	...	...	...	૮૧
જેદનું વર્ણન. જાને તેનું સમધાન	...	...	...	૮૫-૧૦૮
જોનેવોરોનું આજ વારણું મજારે છે, પરેશે	...	...	...	૧૦૮-૧૧૨
દરેક સમાપ	...	...	...	૧૧૨-૧૨૧
નિવિતવા તથા તેનું નિશાસન	...	...	...	૧૨૧-૧૨૧
અજાનવાડીનો પત તેનું નિશાસન	...	...	...	૧૨૧-૧૨૧
જેદનું વર્ણનનું સમધાન જાને કરેદો સમધ	...	...	...	૧૨૧-૧૨૧

ધર્મરવાદ ગોચાળાનો ત્રિશ્ચલિખત જગતની ઉત્પત્તિ

તેમનું નિરાકરણ ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત... ... ૧૪૭-૧૬૯
 બ્રાહ્મણોની માન્યતા તેમનું નિરાકરણ ૧૬૯-૧૭૬
 જૈનસાધુએ બીજાઓ સાથે કેમ વર્તવું ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત. ૧૮૫

અધ્યયન બીજું.

વૈતાસિયનું સ્વરૂપ તેનું નિરૂપતે છે એનું સ્વરૂપ ઉદ્દેશો.

નો અધ્યાધિકાર-મમતાન આદિનાથનો બોધ ... ૧૮૬-૧૯૧
 મનુષ્યજન્મની અમૂલ્યતા અને તેની સાર્થકતા કરવા

નિર્મળ આરિત્ર પાળવું ૧૯૨-૨૦૫

સંસારી સગાંને મોહ તેમાં સાધુની દૃઢતા, ઉદ્દેશો સમાપ્ત ૨૦૬-૧૦

બીજો ઉદ્દેશો-સાધુએ મદ ન કરવો. પરનિંદા ન કરવી ૨૧૧થી ૧૫

ધર્મઉપર દૃષ્ટાંત અમલકુમારની પરીક્ષા, વ્રતમંત્રી

ઉપર પત્રાત્માપ હાથીનું દૃષ્ટાંત ૨૧૬-૨૪

સાધુએ અહંકાર ન કરવો, તેમ રાગદ્વેષ ન કરવો. ૨૨૫થી ૨૮

સર્વેશ આરિત્રી કેને કહે છે. સામાયિકનું સ્વરૂપ,

કષ્ટથી ન કમાવું ... ... ૨૨૯થી ૩૨

સાધુને ધર્મોપદેશ ઉદ્દેશો પૂરો ... ... ૨૩૩થી ૪૧

પરિસરો સાધુએ સંકેતો ... ... ૨૪૨થી ૪૪

દીધા સાધુની કુદૃષ્ટા તથા સદુપદેશ તથા નાસ્તિકનો

કુષ્ટ ઉપદેશ ... ... ૨૪૫થી ૫૩

વૈરાગ્ય ઉપદેશ તથા ક્યારે આ ચર ચલું ... ૨૫૪-૬૪

સૂચકાંગસૂત્રનું શુદ્ધિપત્ર.

પૃષ્ઠ	લીટી	અણુક.	શુદ્ધ
૬		( ) સમક	(૨) સંપદ
	૧૫	હોડે	આહરે
૧૧	૨	કુષ્ઠે	દૃષ્ટે
૧૨	૨	ન ન	નિ. ૪
	૧૨	વ	વાવ
૧૩	૧૨	કે	કે
૧૪	૨	પડીતે	પડીતે
૨૦	૧૧	વ	વ
૨૧	૧૪	કરખું	કરખું
૨૨	૧૪	રચન	રચના
	૧૭	શુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૪	૧	નનામ્યુ	નનામ્યુ
૩૧	૧	જ હોજ જ ર વ હુ	જ ર વ હુ હોજ
	૧૭	હી	હી મંગી
૩૪	૧૭	કે	કે
૩૭	૩. ૪.	અપેક્ષાએ	અપેક્ષાએ
	૧	બો	બો
	૧૪	તાર	તાર
૩૬	૬	થી	થી કે ૭.
૪૧	૧૪	કમને	કમને
૪૭	૧	ક	ક

પ્ર.ક.	લી.ક.	અર્થ.	શુદ્ધ.
	૭	સુખી	સુખી
૪૮	૧૦	તથા ચ	તથાચ—
૫૦	૧૫	વૈ	વૈ
	૧૭	મેય	મેય
૫૩	૬	વા	વા
૫૪	૧	આશ્ચ	આશ્ચ
	૧૬	ષ	ષ ષં
૫૬	૧૩	વેગ સખ્દ	વેગ નામે
૬૩	૨૧	(પાચન	(પાચન)
૬૬	૧	ક્ષ	ક્ષ રીતે
		માનનું	માનના
		પણું	પણાને
૬૮-૭૦	૧૧-૧૧	છે. છે.	છે, છે,
૭૧	૮	તો	તેવે
	૧૮	તે	તે અનાદિ
૭૨	૧૩	માં	માં છે.
૭૩	૧૪	ધૂરે	ધૂરે
૭૪	૫	તિ	તિ
૭૭	૬	મ્મ. મ્મ	મ્મ્યો, મ્મ્યઃ
	૧૯	ળ્ળે ન	ળ્ળે ઘા
૭૮	૧૩	કથું	કંઘ
	૧૬	કાર,	કાર

પ્ર.નં.	દી.નં.	અનુદ.	શુદ્ધ.
૧૩૨	૧૧	મ	માં
૧૩૩	૨૦	તે	તેનાં
૧૩૪	૧	જૂ	જુ
	૨	ફ	ફં
૧૩૫	૧૦	તે	તેમ
૧૩૬	૫	ળ	વળ
૧૩૭	૧૪	નણ	નણપૂર્ય
૧૩૮	૩	મ્મ	મ્મ
૧૩૯	૧૧	શુદ્ધ	શુદ્ધયા
૧૪૦	૨૦	ટા-તેમાં	ટા-માં
૧૪૧	૮	યું	બ્યું
૧૪૨	૨૧	તા	ના
૧૪૩	૧૬	મ્મ	મ્મ
૧૪૪	૧૩	છે	છે, ૧૨ી
	૨૦	જ	જ
૧૪૫	૧૫	પાત	પક્ષપાત
૧૪૬	૬	કમળ	કરળ
	૨૦	પો	પોતે
૧૪૭	૨૨	એ	એમ
૧૪૮	૪	છે,	તે ...
૧૪૯	૧૭	જી	
૧૫૦	૧	જ	

શ્રીમત્ સૂત્રકૃતાહ્નિ.

[શ્રી સૂત્રકૃતાંગ (સુવચનકાંડ) સૂત્રાનું શીલાંગકાવ્ય
કૃત ટીકાને આધારે]

ભાષાંતર.

[મોહનભુતિ ચરણે નમું, હર્ષેન્યાસ તથાપ,
પાર્શ્વનાથ પદ્માવધી, ભાષાંતર શુભ થાય.]

ટીકાકારનું મંગલાચરણ.

સ્વરસમર્થાયમૂલકમનંતગમપર્યપાર્યગુણશ્રિતમ્ ।

મૂલકૃતમદ્ભવતુર્જ, ચિટ્તોવિ જિનાન્ નમસ્કૃત્ય ॥૧॥

જીનમત અને જેનેતરમતમાં વર્ણવેલા પદ્મધીનું
સુધન કરનાર, અનન્તગમ (સરખાપાડના અહ્યાવા) તથા
પર્યાયાર્થ (એકજ અર્થમાં વપરાતા જુદા જુદા શબ્દો)
શુભેચ્છી શોભાયમાન, જેની તુલના ન થઈ શકે એવું, સૂત્ર-
કૃતાંગ નામનું જે સૂત્ર છે, તેનું વિવરણ (વિસ્તારથી સમજ)
છનેપરાને નમસ્કાર કરીને કહ્યું.

યોગના વિષયવાળા સૂત્રકૃતાંગ નામક બીજા અંગની વ્યાખ્યા આરંભાય છે.

પ્ર૦—અર્થનું શાસન કરતું હોવાથી આ શાસ્ત્ર છે, તે શાસ્ત્રના તમામ વિદ્ય સમૂહ નાશ કરવા માટે પહેલું મંગળ જોઈએ, બાકીનું સૂત્ર ઘણાકાળ યાદ રહે માટે મધ્ય મંગળ જોઈએ અને શિષ્ય પ્રશિષ્ય પરંપરા એક સરખું કાયમ રહે માટે છેવટ મંગળ જોઈએ. તે ત્રણ મંગળો અહીં કેમ દેખાતાં નથી ?

ઉ૦—તમારે કહેલું સત્ય છે. મંગળ ઈષ્ટ દેવતાના નમસ્કારરૂપ હોય છે આ સૂત્રના ઉત્પાદક પોતે સર્વજ્ઞ છે. તે પોતે પરમાત્મ સ્વરૂપ હોવાથી તેને બીજાને નમવા યોગ્ય નથી. તેથી તેઓને મંગળ કરવાની જરૂરત નથી. એટલા માટે મંગળ કહ્યું નથી. વળી ગણધર ભગવંતોને પણ તે તીર્થંકરનું વચનજ ગોઠવવાનું હોવાથી મંગળની જરૂર નથી અને આપણા સામાન્ય આચાર્યોદિને તો આ આપું શાસ્ત્રજ મંગળ છે. અથવા નિર્ચુદ્ધિતકાર ભગવાનજ અત્રે ભાવમંગળ કહેવા ઇચ્છતા કહે છે.—

મંગલાદિ ચતુષ્ટય.

તિત્યયરે ય જિણવરે સુત્તકરે ગણદરે ય નમિત્તંગં;
સુયગદસ્સ ભગવઑ, ણિજ્ઞુત્તિ કિત્તિસ્સામિ ॥ ૧ ॥ નિ

આમાં પૂર્વની અધીંગણા વડે જાવ મંગળ હતું, અને પાછલી અધી વડે જાણનારનું હૃદય જોડવા વાસ્તે પ્રયોજનાદિ તથા જગાડ્યાં. કયું છે કે—

“વક્તાર્યં જ્ઞાતસંબન્ધં, ધોતું શ્રોતા મર્ત્તને ।

શાસ્ત્રાદો, તેન વક્તવ્યઃ સમ્બન્ધઃ સમયોજનઃ ॥૪॥

જાણીતા સંબંધવાળા કહેલા વિષયને સાંભળવાને સાંભળનાર વાત કરે છે, તેટલા માટે શાસ્ત્રના પ્રારંભમાં પ્રયોજન સાથે સંબંધને કહેવો જોઈએ, તે કહે છે.

તેમાં “સ્વપૂર્ણાંગની” આ કહેવાનું પદ છે, નિયુ-
ક્તિને કહીશ એ પ્રયોજન પદ છે, અને મુખ્ય ઉવદત્ત
પ્રયોજન (કહેનાર સાંભળનારને) યોગ્ય પ્રાપ્તિ છે. અને
સંબંધ તો પ્રયોજન પદ વડે કરી અનુમાન કરવા યોગ્ય
(અર્થવાનો) છે, જોટલા માટે જુદો કહ્યો નથી; કયું છે કે.

જારી પ્રયોજનં ચેતિ, સમ્યગ્વસ્વાધપાનુવૌ;

તદુત્તયન્નર્ગનસ્તસ્વાદિન્નો નોક્તઃ પ્રયોજનાન્ ॥૫॥

શાસ્ત્ર અને પ્રયોજન બન્ને સંબંધનાં આશય છે,
તેનું કહેવાનું અંતરમાં સમાઈ ગયું ॥ તેથી પ્રયોજનથી
જુદો તેને સમજાવ્યો નથી આ સમુદાય અર્થે કહ્યો, અને
દર્શન અથવા (પદોપદ)નો અર્થ કહીએ છીએ.

નામ સ્થાપના નિયોગ મુગમ દેવાથી હોદી દધને
 “દ્રવ્યમુત્ર” બતાવે છે. દ્રવ્યમુત્રા-પોંકમ એટલે વનીકુળ
 (કાલોથી ઉત્પન્ન થયેલા કપાસનું “રૂ” બાવનું, અદિશબ્દથી
 અંટજ (રેશમ) વાણજ (ઉન) વિગેરે લેવાં.

બાવમુત્રા:—

પણ બાવમુત્ર તો બહીં આ અધિકારમાં “મુત્રક જ્ઞાન.”
 તે મુત્રજ્ઞાન છે, તેનુંજ સ્વપરના અર્થનુસયનપણું છે. મુત્ર
 આર પ્રકારનું છે. (૧) સંજ્ઞામુત્ર, (૨) સંઘ્રહ મુત્ર, ૩ મત્ત-
 નિબદ્ધ (૪) અતિનિબદ્ધ.

સંજ્ઞામુત્રા:—

આ સંકેત પૂરંક સ્વેદ છે, જેમકે—

“ જે દેવ સાગારિયે ન સેવે, સધ્યામગેષં પરિણાય ॥
 ગિરામગેષો પરિવ્વય ।

જે હાલો છે તે સીસાં ત્યાગ દરે, બધા આમગધને
 બહીંને નિરામગધને, હોદે વિગેરે.

તમા લોકમાં પણ પુદ્ગલો, સંસ્કાર, સંજ્ઞા વિગેરે.

સંઘ્રહમુત્રા:—

જેમ પુદ્ગલ અર્થને સંઘ્રહ કરતું હોય તે, જેમકે

દ્રવ્ય એમ સૂચવતાં સમસ્ત ધર્માધર્મ આકાશાદિ છએ
દ્રવ્યનો સંગ્રહ લેવાય છે—

અથવા ઉપાદ વ્યય દ્રાવ્ય સહિત હોય તે “ સત્ ”
વૃત્તનિવદ્ધસૂત્ર—

આ અનેક વૃત્ત જાતિ (કાવ્ય) વડે રચેલું હોય છે
જેમકે યુગ્મિજ્જતિ તિઉદ્ગિજ્જેત્યાદિ. સમજે, તોડે, વિગેરે.

જાતિ નિવદ્ધ.

આ સૂત્ર ચાર પ્રકારે છે, (૧) કથનીય, (કથાવાળું)
એટલે જે કહેવાનું છે, તે ઉત્તરાર્થ્યયન તથા સાતાસૂત્ર વિગેરે.
(કારણકે તેમાં પ્રાય પૂર્વ ઋષિઓની રચેલી કથાઓ છે—)

(૨) ગદ્ય એટલે “ બ્રહ્મચર્યા ધ્યયન ” વિગેરે,

(૩) પદ્ય એટલે છંદોવાળું. (ભૂજંગી દુહા ચોપાઇ વિગેરે).

(૪) ગેય, જે સ્વરસંચારવડે, પ્રાય ગીતિ છંદ વડે રચેલું
જેમકે કાપિત્રીય અધ્યયન. (ઉત્તરાર્થ્યયનનું આ એક અધ્યયન છે)

“ અપૃથે અમામયંમિ સંમારંમિ દૃક્તવપટ્ટગાળ ।

“ અથવા અશારવત દુ. અર્થી ભગ્પૂર્વ એવા સંસારમાં ”.
હવે “ કૃત ” પદનો નિરૂપે: કહેવા નિર્યુક્તિની ગાથા
કહે છે—

કરણે ચ કારઓ ચ, કટં ચ નિહંપિ છઠ્ઠનિસ્સેવો;
દુવ્યે સ્વિત્તે કાલે, ધાવેણ ચ કારઓ જીવો ॥ ૪ ॥(નિ)

અહીં કૃત એટલે એવું કર્મ બાધ્યું, કારણકે કર્મ કર્યો
વિના બધાતું નથી, મતલબ કે કર્તાનો અને કરણના બા-
ધના અર્થનો આશેષ છે. મૂળ આધ્યામાં કરણ, કારક અને
કૃત એ ત્રણ શબ્દ ■ તે ત્રણેના જુદા જુદા નામ સ્થાપના
વિશેષે છ છ નિરૂપા થાય ■ તેમાં પાછલી અડધી ગાથા
બટે દુઃકાષ્ઠમાં સમજવાનું હોવાથી કરણ શબ્દને છાત્રીને
દેકત કારક શબ્દનાજ નિરૂપા કહે છે, નામ સ્થાપના
પ્રસિદ્ધ હોવાથી તેને છાત્રીને દ્રવ્યાદિક નિરૂપા બતાવે છે (૧)
પ્રથમ દ્રવ્ય વિષયમાં કારક ચિત્તવર્તે, તે દ્રવ્યનો, દ્રવ્યવર્તે,
અથવા, દ્રવ્ય સ્વરૂપ જ કારક તે દ્રવ્ય કારક છે, (૨) ક્ષેત્ર-
કારક તે કારણક્ષેત્ર વિશેષમાં જે કારક, અથવા જે જેમાં
કારકનું વ્યાપ્તિયાત કહે છે તે કારક છે (૩) તે પ્રમાણે
કારકારકની પણ, યોજના કરવી । જે કારકના કેટલાક કે જે તે
કારક અથવા જે કારકના કારકનું ન્ય પદ તથા તે
કારક, વગેરે છે)

ભાવકારક-

જો કારકના કારક વિશેષ ન હોય તેને કારક કહે છે
કારકે દુઃકાષ્ઠમાં કારક ન હોય તો કારક ન હોય તે આ

બાબત નિર્યુક્તિકાર આગળ જતાં પોતે કહેશે. કે હિંદ અ-
ણુમાયે વિગેરે-નિં ૧

હવે કરણનું વ્યાખ્યાન કરવા માટે કરણના નામસ્થા-
પના નિશ્ચેષા છાંદી દ્રવ્યાદિકરણ નિશ્ચેષા માટે નિર્યુક્તિકાર
કહે છે.—

દલ્લં પઞ્ચગવીસસ, પઞ્ચગસા મૂલ ઉત્તરં ચૈવ ।

ચત્તરકરણં વંજણ, અત્થો ડ ઉવચ્ચરો સવ્વો ॥૫॥ નિં

દ્રવ્યકરણ હવે ચિંતવીયે; તે આ પ્રમાણે. દ્રવ્યનો
અથવા દ્રવ્ય ગડે અને દ્રવ્યનિમિત્તે જે અનુદાન (ઉપાય)
કરણ તે દ્રવ્યકરણ. તે બે પ્રકારે છે. ૧ પ્રયોગ કરણ; ૨
વિશ્લેષકરણ, (૧) પ્રયોગકરણ-પુરૂષ વિગેરેના વ્યાપારથી જે
ય તે-તેના પણ બે ભેદ છે.

(૧ ક) મૂળકરણ અને (૧ બ) ઉત્તરકરણ—તેમાં
ઉત્તરકરણ પાછલીઅડધી ગાથાથી જણાવે છે. ઉત્તરકરણ તે
ઉત્તરકરણ જેમકે કાન વિગેરેનું વિંધણું. અથવા તે મૂળકરણ
ઘટાદિક જે ઉપસ્કર (ઓળટ) હંડચક વિગેરેથી (સ્વરૂપથી)
પ્રકટ કરીએ તે ઉત્તરકરણ-કર્તાનો ઉપકારક, અર્થાત્ જે ઓળટ
વિગેરે કામ લાગે તે બધો ઉપસ્કારનો વિષય જાણવો વળી
ફરીથી વિસ્તારથી મૂળ અને ઉત્તરકરણ બતાવવાની
ઇચ્છાથી કહે છે.

મૂલકરણં સરીરાણિ, પંચ તિસુ કણ્ણસંધપાર્શ્વીયં
દન્વિદિયાણિ પરિણામિયાણિ વિસઓસદાર્દાદિં ॥૬॥નિ-

મૂળકરણ. એટલે ઔદારિકાદિક પાંચ શરીરો છે તેમાંનાં પહેલા ત્રણ, - ઔદારિક, વેકિય, આદારક એ ત્રણેમા ઉત્તરકરણ કણં ૧૦ યોદિક વિદ્યમાન છે તેજ પ્રમાણે આઠ અંગ મુખ્ય છે. જેમકે ૧ માથું, ૨ છાતી ૩ પેટ, ૪ પીઠ, ૫-૬ બે હાથ અને ૭-૮ બે પગ એ આઠ અંગ ઔદારિકાદિક ત્રણ શરીરમા બનાવવા ને મૂળ કણ્ણ છે અને કન, ખભા, વિગેરે અંગોપાંગ બનાવવા ને ઉત્તરકરણ છે.

કાર્મણુ નેજ શરીરને સ્વરૂપથી બનાવવુ નેજ મૂળ કરણ, ને બેને અંગોપાંગ ન હોવાથી ઉત્તરકણ્ણ નથી. અથવા, ઔદારિક ને કણ્ણંધા (કન વિધતે) વિગેરે ઉત્તર-કણ્ણ વેકિયનુ ઉત્તરકણ્ણ નેનણુ વેકિય શરણ બનાવ -- અથવા કન કેર. ૧૦ને જે બનાવવા, એક નેક કનને બનાવ-કિય દિના ઉત્તર કણ્ણ છે અથવા એક નિનુ એ નથા ઉત્તર કરણ પાછલી આડથી નાથ વડે નાને પ્રાપ્તે બનાવે છે કન્ય દિયે. મહા - ક ઉપદિ અકુ નેવ નાથવુ છે, કન નેજ ક ઉત્તર ને. ૧૦ ને, - કન કેરે કન નેવ ને પદ્ય નિરેશ્વરે કન ને ૫૦-૬૩ - કન - ૧૦-૨.

હવે અહવ અંગે - ૧૦ - ૫ - ૧ - ૬

સંઘાયણે ય પરિસાદના, ય મીસે તહેવ પડિસેહો ।
પડસંલસગડથૂના, ઝટ્ટ તિરિચ્છાદિકરણં ચ ॥૭ (નિ)

સંઘાતકરણુ, એટલે લંબાઈ પહોળાઈમાં તાંતણા ભેડીને કપડાનું તૈયાર કરવું. પરિસાટકરણુ—એટલે કરવતવડે શંખાદિકને ઉપયોગમાં લેવા, સંઘાત પરિસાટ કરણુ એટલે ગાડાં વિગેરે તૈયાર કરવાં, તે બંનેનો નિબેધ કરવો. એટલે સ્થુણ (કુંઠા) દિકને ઉચે કે તિચ્છી દિશામાં આપાદન કરવું. પ્રયોગ કરણુ કહીને વિસ્ત્રસા કરણુ કહે છે.

સ્વંયેસુ દુષ્પણસાદિણસુ અગ્નેસુ વિજ્જુમાઈસુ ।
ણિપ્પણ્ણગાણિ દવ્વાણિ, જાણ તં વીસસાકરણં ॥૮॥ (નિ)

વિસ્ત્રસાકરણુ—સાદિ અને અનાદિ એમ બે પ્રકાર છે. તેમાં અનાદિ તે ધર્મ અધર્મ અને આકાશ આ ત્રણેનું પરસ્પર અનુવેધવડે રહેવું છે, એક બીજા ભેડે સમાધાન અને આશ્રય લેવાથી અનાદિ છત્રે પણ કરણત્વનો વિરોધ નથી. અને રૂપિ દ્રવ્યોમાં બે આનુ વિગેરેના પ્રક્રમવડે ભેદ અને સંધાનવડે સ્કંધપણું પ્રાપ્ત કરે છે તે સાદિ કરણુ છે. પુ-
હગત દ્રવ્યનો દશ પ્રકારનો પરિણામ છે તે, આ પ્રમાણે.
૧ બધન, ૨ ગતિ, ૩, સ્થાન, ૪ ભેદ, ૫ વર્ણ ૬ ગંધ,
૭ રસ, ૮ સ્પર્શ, ૯ અનુરૂપ, ૧૦ શબ્દરૂપે છે, (૧) તેમાં

ગાથાઓ.

જડ કાલગમેગુણં, સુક્લિયંપિ ય હવિજ્ઞઃ ઘ્રુયગુણં ।
 પરિણામિજ્ઞઃ કાલં, સુક્તેણ ગુણાદિયગુણેણ ॥ ૧ ॥
 જડ સુક્લિમેગુણં, કાલગદ્વં તુ વદ્ધુગુણં જડ ય ।
 પરિણામિજ્ઞઃ સુક્તં, કાલેણ ગુણાદિય ગુણેણ ॥ ૨ ॥
 જડ સુક્તં એકગુણં, કાલગદ્વંપિ એકગુણમેવ ।
 કાવોયં પરિણામં, તુલગુણરોણ સંભવઃ ॥ ૩ ॥
 એવં પંચવિવળ્લા સંજોષ્ણં તુ વળ્ણપરીણામો ।
 એકત્તીસં મંગા, સર્વેષાં ય તે મુણેયન્વા ॥ ૪ ॥
 એમેવ ય પરીણામો, મંથાણ રસાણ તદ્વય ફાસાણં ।
 સંઠાણાણ ય મર્ણાઓ, સંજોગેણ વદ્ધુવિગપ્પો ॥ ૫ ॥

જો એક ગુણો કાળો રંગ હોય અને ધોળો રંગ બહુ
 ગુણવાળો હોય તો કાળો રંગ હોય તે ધોળા રંગમાં પરિ-
 વર્તમાન પામે (૧) જો ધોળો એક ગુણ હોય અને કાળો
 રંગ બહુ ગુણો હોય તો ધોળો રંગ બહુ કાળાની સાથે
 તે રૂપે પરિવર્તમાન થાય (૨) દરેક ધોળો અને કાળો રંગ બંને
 એક ગુણ (સરખા) હોય તો કાળાના રંગનું પરિવર્તમાન બંને
 સરખા હોવાથી સંભવે છે (૩) જો પ્રમાણે પાંચે રંગ સંયોગ-
 વડે રંગના પરિવર્તમાન થાય છે તે ગદ્યા મર્ણને એકત્રીશ ભાગ

થાય છે. (૬ થી ૮) એ પ્રમાણે બે ગ્રંથ, પાંચ રસ, તેમજ આઠ રપથો તથા સંસ્થાનોના સંયોગ વડે બહુવિકલ્પવાળું પરિણામ આવે છે.

૩૧. ભંગા.

ત્રિક સંયોગી ૧૦, ત્રિક સંયોગી ૧૦, ચતુષ્ક સંયોગી ૫, પાંચ સંયોગી ૧, તથા પ્રત્યેક રંગના ભુદા ભુદા ૫, કુલ ૩૧. (૬) પણ અચૂર લઘુ પરિણામ તે પરમાલુષી માંડીને અનંતાનંત પ્રદેશી સ્થાનવસ્થા સુધી હોય છે. (૧૦) ચળ પરિણામ, તત, વિવત, ઘન, સુપિર એમ ચાર પ્રકારના છે. તથા તાલુ-આકના પુટનો વ્યાપાર વિગેરે અભિનિવૃત્તિ છે. આ સિવાય પણ પુદ્ગલોનું પરિણામ છે. આ વિગેરે પણ છે તે આ પ્રમાણે છાયા ય આયવો વા, રૂઝોઝો તથ્ય અંધકાગ ય ।

ઉમ્મો ર પુગ્ગલાણ, ષગ્ગિનામો ફટ્ટણા વેવ ॥ ૧૩ ॥

ર્મ્યાના ષાપ્પગામા, છાયા જાટ્ટચ્ચયા વજ્જવિગ્ગયા ।

રૂપ્પો પુગ્ગપ્પગામો, નાયવ્વો આયવો નાય ॥ ૧૪ ॥

૧૬ છ.ય અને (૨) ૨૦ તપ તથા ૧૩ હૃદય અને (૧) ૨૦ ધક.૨ તથા ૧૨ નપદન એ પુદ્ગલોને પરિણામ પામે છે

૧૬૮ અને આને પ્રકરણ નહીં કર્વે, એ કિલ્લ વગરની ભટ્ટ વિકલ્પ વગી તે છ.ય છે ૨ તથા ઉને પ્રકરણ તે આતપ નામે અણુવે

ઓઘથી બાણુવું. નામથી એકાદશ (અંઆર) કરણો છે. તે આ પ્રમાણે.

ત્રંવ ચ ચાલવં ચેવ, કોલવં તેત્તિલં તદા ।

ગરાદિ વણિયં ચેવ, વિટ્ટિ હવડ સત્તમા ॥ ૧૧ ॥ નિં

સડણિ ચડપ્પયં નાગં, કિંસુગ્ધં ચ કરણં ભવેણ્યં ।

એતે ચત્તારિ ધુવા, અન્ને કરણા ચલા સત્ત ॥ ૧૨ ॥ નિં

ચાડદસિ રત્તીણ સડણી, પડિવજ્જણ સદા કરણં ।

તત્તો અહકમં ચલુ, ચડપ્પયં નાગ કિંસુગ્ધં ॥ ૧૩ ॥ નિં

ખંવ, બાલવં, કોલવં, તેતિલ, તથા ગરાદિ, વણિયં, વિટ્ટિ, સડણી, ચઉપ્પય, નાગ, કિંસુગ્ધ-કુલ ૧૧. પાછલા આર ધ્રુવ છે. અને પૂર્વના સાત ચલ છે. હમેશાં ચોદસની રાતના શકુની (સડણી) કરણ લેવો. ત્યારપછી અનુક્રમે ચઉપ્પય, નાગ અને કિંસુગ્ધ લેવા. (ગાથાનુસારે કરણ ચોજના. $૪ \times ૨ = ૮ - ૨ = ૬ + (વિટ્ટિ) ૧ + ૭ (વણિક) = ૧૦ = ૨ \div$, $૨૦ = ૬ + ૧ = ૭ (વ-વિં)$)

પવત્તિહિઓ, દુગુણિઆ, દુરુવદીણા ચ સુકપવત્તંમિ ।

સત્તહિયે દેવસિયં તં ચેવ સ્વાહિયં રત્તિ ॥ ૧૭ ॥

ઉપરની ત્રણે ગાથાનો અર્થ સુગમ છે, તેથી ટીકા કારે લખ્યો નથી.

હવે ભાવકરણનું વર્ણન કરે છે.

માથે પમોગવીસસ પમોગસા મૂલ ઉચ્ચરેતેવ ।

ઉત્તર કમસુપજોવણ, વળ્ણાદી પોમણાદિસુ ॥ ૧૪ ॥ નિ०

ભાવકરણ પણ બે પ્રકારે છે. પ્રયોગ અને વિશ્રાન્તિ, તેમાં હવે અશ્વિત પ્રાયોગિક મૂળ કરણ પાંચે શરીરોની પધોક્ષિ તે શરીરોને પધોક્ષિ નામ કર્મના ઉદયથી ઔદયિક ભાવમાં વર્તમાન હવે પોતાના વીર્યથી ઉત્પન્ન થયેલ પ્રયોગ વડે બનાવે છે. અને ઉત્તર કરણ તે પાછલી અંધો આંધાથી કહે છે. ઉત્તર કરણ તે કમ, સુત, યોવન, વણોદિ ચાર રૂપે છે. તેમાં કમકરણ શરીર બની રહ્યા પછી પાછલા કાળમાં બાળ, યુવાવસ્થા, વૃદ્ધતાદિ કર્મે ઉત્તરોત્તર જે છુટી છુટી અવસ્થા આવે છે તે અને સુત કરણ તે વ્યાકરણાદિ પરિજ્ઞાન રૂપ, અવસ્થા વિશેષ છે, તથા અપર (ખીલ) કલા પરિજ્ઞાન રૂપ છે, તથા યોવનકરણ તે કાળે કરેલી વયની એક અવસ્થા અથવા સ્થાયણ વિગેરેથી શરીરમાં યશ્નિ લાવે તે છે. તથા વજ્રંગધરસ, સ્પર્શ કરણ, પુષ્ટિકારક કોબળ વિગેરે વાપરતાં રૂપ વિગેરેમાં દેશકાર યાય તે. વળી આ પુદ્ગલના ચિપાકપણાથી 'વણોદિતુ' અલગ અશ્વિત પણ સમજા લેવું—

હવે ભાવ વિશ્રાન્તિ કરણ કહે છે.

વળ્ણાદિયા ય વળ્ણાદિણુ, જે કેદૂ વીસસામેલા ।

જે હંતિ પિરા અપિરા, છાયાતવદુદ્ધમાદાસુ ॥ ૧૫ ॥ નિ०

તેઓની ક્રમે રચના થયેલે, શુભ ધ્યાનમાં હોવાની (કર્મ દ્વાર થયે) ને અવસ્થા વિશેષ, તેને દેખાડવા નિર્યુક્તિકાર કહે છે.

કિંમણુમાયે વંષણનિકાયણનિરુદ્ધીરહસ્તેસુ ।

સંકમરુદ્ધારણાપ, રુદ્ધાપ વેદે હવસમે ચ ॥ ૧૭ ॥ નિં

તેમાં કર્મ સ્થિતિ બહી વિચારતાં, અજ્ઞાન્ય ઉત્કૃષ્ટ (મધ્યમ) સ્થિતિ (આયુ) વાળા મણુધરેએ આ ચુન રચ્યું છે. તથા અનુભાવ જોઈએ વિષાક તેની અપેક્ષાએ મંદ અનુભાવથી, તથા બધે આથી વિચારતાં જ્ઞાનાવરણી-યાદિ પ્રકૃતિ મંદ અનુભાવે બાંધતાં. તથા અનિકાચિત કર્મ થતાં, તથા નિપત્ત અવસ્થાને છોડવાવાળા, તથા હીર્ષ સ્થિતિમાં રહેલી કર્મ પ્રકૃતિને કૃત્વ (જોષી) સ્થિતિમાં કરવી થયેલે, તથા ઉત્તર પ્રકૃતિ બધાવી હોય તેને સંકા-મવા વડે હૃદયમાં આવેલાં કર્મોને ઉદીરણ કરવા વડે અપ્રમત્ત શુદ્ધસ્થાને રહી તથા સાત્ત્વ અસાતાના આઉંખાને ન ઉદીરતાં, તથા મનુષ્ય મતિ પાંચે દ્રિષ ભતિ જોહારિક શરીર નયા અગ્રેપાગ કર્મના હૃદયમાં વર્તતા તથા પુરુષ વેદમાં રહે હોતે, તથા ઉપશમ જોઈએ (સચનાત્ સત) દ્વયોપ શમિક ભાવમાં વર્તતા મણુધર ભગવતે.એ આ મુરદૂત અંગને રચ્યું છે.

પ્રકારયું; (આમાં સુવૃત્ત સૂત્રની અપેક્ષાએ નપુસક લિંગ છે)
 મૂળ-શાયામાં સાધુ અહીં ગણધરને લેવાના છે. તેમને
 ઉદેશીનેજ ભગવતે અર્થ પ્રકાર્યો છે. તે અર્થને સાંભળી-
 ગણધરેએ પણ વચનયોગ વડે રચ્યું, તે સુવનો સ્વભાવિક
 શુદ્ધ એટલે પ્રકૃત. (કૃષ્ણવી) તે પ્રાકૃત ભાષા વડે રચ્યું;
 પણ સંસ્કૃત ભાષામાં ન રચ્યું, (સંસ્કૃત ભાષા લટ લિટ
 શપ્ પ્રકૃતિ પ્રત્યય વિગેરે વિકારની વિકલ્પના વડે બનેલી
 છે, તેમાં ન રચ્યું.)

હવે બીજી રીતે સુવૃત્ત શબ્દનો નિરૂપણ (૫૬ છુટા
 પાટી અર્થ કર્યો તે) કહે છે.

અક્ષરગુણમતિસંધાપનાય, કમ્પરિસાદનાય ચ ।

તદુપયગોગેણ કર્યં, સુષમિર્ણ તેજ સુષગદં ॥ ૨૦ ॥ નિં

અક્ષરો અક્ષરો, તેના શુદ્ધ. અથવા અનંતગમ
 પદાર્થવાળું ઉચ્ચારણ લેવું, જેના વિના અર્થનું અભાવવું
 અશક્ય છે.

મતિ જ્ઞાનની સંધટના મતિસંધટના અક્ષર શુદ્ધો
 વડે મતિ સંધટના, તે અક્ષરશુદ્ધમતિસંધટના
 એટલે ભાવંતુત (જે આંખમાં છે) તેને દ્રવ્યસુત વડે
 પ્રકાશવું તે; અથવા અક્ષરશુદ્ધની શુદ્ધિવડે રચના કરવી, તે
 અક્ષરશુદ્ધમતિસંધટના તે વડે; તેજ જ્ઞાનવરણીયાદિ કમોનું

જે સાક્ષાત્ અર્થ જતાવ્યા તેમાં તે જાણ થાય પૂર્વોક્તમાન જાણવા, પણ ફક્ત સાક્ષાત્ ન જતાવતાં મુશ્કેલી જ નેની કરી હોય, તેની અપેક્ષાએ કેઈ થાય પૂર્વી (બુદ્ધિના પ્રભાવથી) અનંત ભાગ અધિક અર્થને જાણે, બીજા તે જ કારણથી અસંખ્ય ભાગ અધિક અર્થ જાણે ત્રીજા સંખ્યેય ભાગ અધિક જાણે, તથા બીજા સંખ્યેય અસંખ્યેય અનંત શુદ્ધ જાણે. તે સૂચવેલા પદ્યો પણ મુદ્ધિયુક્ત સૂત્રમાં કહ્યા નેના સમજવા તે જ કહ્યું છે. “કે મતિ વિશેષ હોય તેથી”—

પ્રશ્ન:—શું સૂત્રમાં કહ્યા સિવાયના પણ અર્થો છે, કે તેથી થાય પૂર્વીએ પદ્ધતિમાં પડેલા કહે છે ?

ઉત્તર:—હા-પણ છે. તેથી કહ્યું છે કે જે પ્રતાપનીય જ્ઞાન-વાળા પદ્યો તે ન કહી શકાય તેવાને અનંતમાં ભાગ અને જે પદ્યો કહી શકાય તેવા છે તેને અનંતમાં ભાગ સૂત્રમાં શુદ્ધિ છે. તેની-આશા—

વળગણિજ્ઞા ભાવા અણંતમાગો ૩ અણધિલ્પ્યાણં ।

વળગણિજ્ઞાણં પુણ અણંતમાગો મુયનિવદો ॥ ૧૮ ॥

‘આમ હોવાથી,’ તે અર્થો જાણમાં જાહેર પ્રકારે જોડવા છે. કેટલાક સૂત્રોમાં સાક્ષાત્ કહેલા છે અને કેટલાક અધોપતિથી સમજાય છે. અથવા કેઈ જગ્યાએ

૨	૩	૧ થી ૭	૭
૩	૪		
૪	૨		
૫	૨		
૬ થી ૧૬	૧૧	કુલ અધ્યયન ૨૩.	ઉદેશ ૩૩
૧૬	૨૬		

આ સુચનકાંતિ આચારમિત્રી બમણું બાણુ. એટલે
છત્રોશ હબાર પદ બાણુ.

હવે સૂત્રકૃતાંગના નિરોપા પછી સુત પહેલા સુતસ્કંધ
નાં નામ નિમ્પન્ન નિરોપાને બતાવે છે-

નિવલેલો. ગાદાઈ ચડવિહો છવિહો ય સોલસસુ ।

નિવલેલો ય સુપંમિ ય, સંપે ય ચડવિહો હોઈ ॥૨૩॥નિ०।

અહીં પહેલા સુતસ્કંધનું નામ “ ગાદા પોડશક ” છે
એટલે ગાદા નામનું સોળમું. અધ્યયન આ સુત સ્કંધમાં
છ. તેથી તે નામ છે. હવે ગાદાનો નામ સ્થાપના દ્રવ્ય બાવ
રૂપ સ્વાર પ્રકારનો નિરોપ છે. નામ સ્થાપના પ્રસિદ્ધ છે.
(૩) “ દ્રવ્ય ગાદા ” એ પ્રકારે છે. આગમથી, નો આગમથી;
‘આગમથી ગાદાનો જાતાં’ પણ ઉપયોગ રહીત, અને નો
‘આગમથી’ સંજ્ઞા પ્રકારે છે, જે શરીર દ્રવ્ય ગાદા, જે
શરીર દ્રવ્ય ગાદા, અને એ સિવાયની તે આ દ્રવ્ય ગાદા

પ્રાચવાળા અન્ય દર્શની જેના પેટા નિભાગ બેઠ બજતાં
 ઉદ્ઘ ની સંખ્યા ॥ તે પોત પોતાનો મન સાધનાં જિનેશ્વર
 પામે આવે તે સમયે તેમના વચનમાં રહેલા આધનદેવોને
 જતાવવા વટે નેમનું નિરાકરણ કરાય છે—તેમના અધ્યયન-
 માં સર્વ વારીઓમાં કપિત્ર, કળાદ, અણપાદ, દોષધોદન,
 દેવિની (વગેરે) મનને અનુસરનારાઓનું કુમાર્ગ બતાવવા-
 પાતું મારે છે, અદ્વૈતમા અધ્યયનમા શિષ્યોના ગુણ દોષોના
 અધિકારનું કથન છે તથા શિષ્યના ગુણ સંપદથી મુક્ત
 ગિણે શુદ્ધ દુક્તવામ ભેદયો પદરમામા આદેશ (અદળ
 કરવા યોગ્ય) પદો અવવાઅર્થ પૂરે કરેલા ॥ તેને પ્રથા
 અદ્વી' ગોદખ્યા છે તથા આવત વ્યવિષ તે સમયક વ્યવિષ
 મિત્રા માર્ગનું આ સાધક છે તે અરી વર્ણવું છે મે.જ.મુ
 ગાય: નામનું અરણ્યક વાળા અધ્યતમા પંદર અધ્યયનમાં
 જે અર્થ બતાવ્યો છે તે અદ્વી મોક્ષમા બતાવ્યો છે આ
 પ્રમાણે ગાથા રે.કશકનો બેમો સંક્ષિપ્ત અર્થ વર્ણવ્યો છે
 અને દરે પછી બેઠ બેઠ અધ્યયનનં વર્ણવેલું.

તેમાં પહેલું અધ્યકન “કમલ” નામનું છે તેનાં
 ઉપક્રમ નિર્દેશ અનુસમ નવ બે વાર અનુચેમદાર થય છે.

ઉપક્રમ.

તેમાં ઉપક્રમજ તે ઉપક્રમ અવર: જેના વડે રા.કને
 નિરૂપના અવર:માં લાવીને રા.કીએ તે ઉપક્રમ તેમાં

એમ ત્રણ પ્રકારે છે. તેમાં ત્રણમાં ગણવું. અથવા આત્મ અનન્તર પરંપર એકથી આગમ ત્રણ પ્રકારે છે. તેમાં તીર્થ કરોને અર્થની અપેક્ષાએ આત્મા ગમ, ગણુધરોની અપેક્ષાએ અનન્તર, તથા શિષ્યોની અપેક્ષાએ પરંપરા ગમ--અને સૂત્રની અપેક્ષાએ ગણુધરોને આત્માગમ, તેના શિષ્યોને અનન્તરાગમ ત્યારપછી શિષ્યોને પરંપરાગમ જણવું.

શુદ્ધ પ્રમાણ પછી નવ પ્રમાણ અવસર છે. તેનો હિમણું પ્રથક્ત્વ અનુયોગમાં સમાવતાર નથી, અથવા પુરૂષની અપેક્ષાએ યાવ છે. તેજ કલું છે કે

મૂઢ મદયં મુયં કાન્તિયં તુળં જપા સપોરયંતિ ર્દં
અપુદ્ગમે સમોયારો, ન ત્વિ પુદ્ગલે સમોયારો.

મૂઢત્વિક એટલે નવ શુન્ય કાલિક પુત્ર છે એમાં નયો અપુદ્ગલત્વમાં સમાવતાર યાવ છે. પણ પૃથક્ત્વમાં સમાવતાર નથી તથા

આમદગમોયારં, નયેનવરિમાત્ર પૂવા

આસાદ એટલે સાંમગનારની યોગ્યતા દેખીને નવમાં નિશારદ હોય તે નયોનું વર્ણન કરે. સંખ્યા પ્રમાણ આઠ પ્રકારે છે. તે નામ, રથપના, કલ્પ, હોત્ર, કાલ, પરિમાણ, પયંવ, અને જાવ એ આઠ છે. તેમાં પરિમાણ સંખ્યામાં અવતાર છે. તે કાલિક અને દિવાદ એ એક છે. તેમાં

આ મુત્રને કાલિક પરિભાષા સંખ્યામાં ગણવું તેમાં પણ અંગ અને અંગવિના એ બે ભેદમાં અંગપ્રવિષ્ટમાં લેવો, પર્યંવ સંખ્યામાં અનંતા પર્યંવા છે. તથા સંખ્યેય અક્ષર સંખ્યેય સંધાત ( ), સંખ્યેય પદો સંખ્યેય પાદો, સંખ્યેય રસોકો, સંખ્યેય ગાથા, સંખ્યેય વેદા, સંખ્યેય અનુયોગદારો છે. હવે વક્તવ્યતાનો સમાવતાર ચિંતવીએ તે સ્વ સમય, પર સમય, ઉભય સમય એમ ત્રણ ભેદ છે. તેમાં આ અધ્યયનનો ત્રણેમાં સમાવેશ થાય છે અર્થો ધિકાર બે પ્રકારે છે. (૧) અધ્યયન અર્થોધિકાર, અને ઉદ્દેશ અર્થોધિકાર, છે તેમાં અદ્વી અધ્યયન અર્થોધિકાર, કહ્યો છે. અને ઉદ્દેશ અર્થોધિકારને ગાથાના આંતરે નિયું ક્રિતકાર પોતે કહેશે.

હવે નિરૂપાનો અવસર છે. તે ત્રણ પ્રકારે છે, ઓધનિષ્પન્ન, નામનિષ્પન્ન, સૂત્રતાપકનિષ્પન્ન તેમાં ઓધ નિષ્પન્નમાં આ અધ્યયનજ છે, તેના નિરૂપો આવશ્યકાદિ મુત્રમાં વિસ્તારથી કહ્યો છે. નામ નિષ્પન્નમાં “સમય” એ નામ છે, તેના નિરૂપાના અર્થ માટે નિયુક્તિકાર કહે છે.

નામં ઠવળાં દવિણં સ્વેત્તે કાલે કુતિન્થ સંગારે

કુલ ગણ સંકર ગંડી, વોચ્વો ભાવસમણ્ય ॥ ૨૧ ॥

નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, કુતીર્ધ, સંગાર, પુલ, ગણ, સંકર, ગંદી, અને જાવ એ બાર પ્રકારે સમયનો નિરૂપ છે તેમાં નામ સ્થાપના પ્રસિદ્ધ છે. દ્રવ્ય સમય એટલે દ્રવ્યનો સમયગ્ન અયન (પરિવૃત્તિ વિશેષ) એટલે સ્વભાવ બદલો તે જીવ દ્રવ્યનો ઉપયોગ, પુલગલ દ્રવ્યનું મૂર્તત્વ છે. ધર્મ અધર્મ અને આકાશ એ ત્રણેનો અનુક્રમે સ્વભાવમતિ, રિયલિટી અને અવગ્રાહન હાન હરણ છે. અથવા જે દ્રવ્યનો જે અવસર એટલે દ્રવ્યનો ઉપયોગ કાલ છે જેમકે ચરીર આત્મી.

વર્ષા રૂતુમાં લવણ અમૃત સમાન, શરદમાં પાણી, ગાયત્રી દ્રવ્ય હેમંત રૂતુમાં, શિથિર રૂતુમાં આમળાની રસ, વસંતમાં ઘી, અને શ્રોમમાં શુક (ગેલ) અમૃત સમાન છે. ક્ષેત્ર સમય તે ક્ષેત્ર એટલે આકાશ તેનો સ્વભાવ તે જેમ.

एगेण विसे पुण्णे, दोदिरि पुण्णे सर्वविमाणजा ।

एकव सएण विपुण्णे,, कोदि सहरमेवि माएउता ॥१॥

એક પરમાણુથી પણ પૂરાય, બેથી પણ પૂરાય સોપણ માથે, સોલાખથી પણ પૂરાય, અને ઠોડીસહસ્ર (હજાર) પણ માર્ગ બાંધ અથવા દેવકુટ્ટ ચિત્તેરે દોરોને આવે અનુભાવ છે. કે ત્યાં ઉત્પત્ત થતા પ્રાણીએ સુરૂપવાળા, નિત્ય સુખી, નેર વિનાશી હોય છે. અથવા ક્ષેત્રનો પરિક્રમણ

અવસરક્ષેત્ર સમય છે. કાલ સમય તે સુખમ વિગેરે આ-
 રાનો અનુભાવ છે. અથવા કમળનાં સો કોમળ પાંદડાં
 બેઢાઈ જાય તેથી પણ સમય કાળ બારીક છે. આ કાળ
 સમય છે. અહીં દ્રવ્યક્ષેત્ર કાળના વિષયમાં પ્રાધાન્ય પણાની
 વિવક્ષાથી દ્રવ્યક્ષેત્ર કાળ સમયપણું જાણવું. કુતીર્થ સમય
 એટલે જેનેતરનાં પોતપોતાનાં માનેલાં આગમ (સિદ્ધાંત)
 જાણવાં અથવા તેમાં બતાવેલાં અનુષ્ઠાન છે. સંગાર સમય
 તે સંકેત રૂપ છે. જેમકે પૂર્વભવમાં સિદ્ધાર્થ સારથી દેવે
 પૂર્વે કરેલા સંકેત પ્રમાણે કૃષ્ણવાસુદેવના મડદાને લઈ
 જતા મુગ્ધ બળદેવને અનેક પ્રકારે બનાવે બતાવી પ્રતી-
 બોધ કયો. કુલ સમય તે કુલાચાર જેમકે શક લોકોની પિતૃ
 શુદ્ધિ, આલીરો (રખારીઓ) ની મંથનિકા શુદ્ધિ છે. ગણ
 સમય તે જેમ મહોનો આ આચાર છે કે જે કોઈ અનાથ
 મહલ મરે તો તેની જાતિવાળા તેનો સંસ્કાર કરી દે. અને
 પડી ગયો હોય તો તેનો ઉદ્ધાર કરે. (ઉકાડે), સંકર સમય
 તે ભિન્ન જાતિઓનું મલવું. એક વાક્યપણું, જેમકે વામ
 માગી વિગેરેની અનાચારમાં પ્રવૃત્તિ છતાં શુષ્ઠિ કરવું છે અર્થાત્
 તેઓ બધા મળીને છાના દુરાચાર સેવે તોપણ કોઈને કહેતા
 નથી, ગંડી સમય તે જેમકે શાક્યલોકમાં લોજન વખતમાં
 ગંડીતાડન ( ) કરવું ભાવ સમયનોઆગમથી આ

મેષચ્છન્ને યથા ચદ્રો ન રાજતિ નભસ્તલે
ઉપોદ્યાતં વિનાશાદ્યં તથા ન ભ્રાજતે વિષ્ણૌ ॥ ૧ ॥

મેષથી ઠંકાયેલા ચંદ્ર આકાશમાં ચોભતો નથી તેમ
શાસ્ત્ર ઉપોદ્યાત વિના વિધિમાં ચોભતું નથી. સૂત્રસ્પર્શિ-
કનિ. અનુગમ સૂત્ર હોય ત્યારે ચોભે છે અને સૂત્ર તે સૂત્રા-
નુગમમાં છે. તે અવતર આવ્યો જ છે. તેથી અસ્પર્શિતા
દિગુણેથી યુક્ત સૂત્ર ઉચ્ચારવું તે સૂત્ર કૃતાંગનું ૧ હું સૂત્ર
તેનો શ્લોક આ છે.

સૂત્રગડાંગ સૂત્ર. શ્લોક ૧ લો.

બુઙ્ગિઙ્ગત્તિ નિઙ્ગિઙ્ગા. વંચણં પરિજાણિયા
ક્ષિપાહ વંચણં વીરાં, ક્ષિવા જાણં નિઙ્ગિઙ્ગૈ ? ॥ મૂ ॥ ૧ ॥

એની સંહિતાદિકમથી બ્રાહ્મણ કહે છે તે બુઘ્યેત્
વિગેરે આસૂત્ર સૂત્રકૃતાંગમાં ૧ હું છે. એનો પ્રથમાંગ આ-
ચારાંગ સથે સંબંધ છે. તે આ પ્રમાણે કે આચારાંગ સૂત્રમાં
કહ્યું છે “ જીવો છક્કાય પરચણા ” યતેસિં વહેણ વંધોત્તિ
એટલે જીવ. તે છકાયની પ્રરૂપણા છે. તેમનો વધ
કરવો તે કર્મનું બંધન છે. વિગેરે બધા વિષયને સમજે
અથવા આ સૂત્રથી કેટલાક વાદીઓ એકલાજ્ઞાનથી મુક્તિ
માને છે અને બીજા વાદીઓ એકલી ક્રિયાથી મોક્ષ માને

૭. પણ જોનોતો જ્ઞાન અને ક્રિયા બંને સાથે મળે તોજ
 મોક્ષ માને ૭ તે પ્રથમના આ રહોકથી સિદ્ધ કરે ૭ કે
 તેમાં જ્ઞાનપૂર્વક ક્રિયા વિવેકથી કરાય તેજ ફલવાળી જોટલે
 મોક્ષ આપનારી ૭ તે વાત સમજો જોટલે આ “ ભુધ્યેત્ ”
 થી જ્ઞાન અને ‘ જોટયેત્ ’ જોનાથી ક્રિયા બતાવી તેનો અર્થ
 આ પ્રમાણે કરવો કે પુત્યેત્ સમજો, બેધ મેળવે એ પ્રથમ
 ઉપદેશ કયો, હવે શિષ્ય પૂછે કે શું સમજો ? ઉત્તર-બાંધ-
 નને છવ પ્રદેશો સાથે અન્યેઅન્ય અનુવેષદ્વપલ્લે
 બ્યવરથપાય, તે બંધન તે જ્ઞાનાવરણીવાદિ આઠ પ્રકારનું
 કર્મ ૭, તથા તે બંધનના હેતુઓ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ,
 ક્ષાય, યોગ અથવા પરિશદ્ધ અને આરંભ તેને પ્રથમ
 સમજો. પણ જોકલા સમજવાથી ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ
 ન જાય માટે ક્રિયા બતાવે ૭ કે તે બંધનને સમજીને
 ઉત્તમ ક્રિયાવટે જોટલે સંયમ અનુષ્ઠાનથી આત્માથી
 પુરગત સમૂહ ને બંધન રૂપે ૭ તેને તોડે, જોટલે
 ૭.૮. આત્મ સૌખ્ય સ્વામી મણ્ડર કહે ત્યારે જાજુવામી
 નેવા વિનયીશિષ્ય પૂછે કે ‘ વીર પ્રભુએ બંધન કેવું બતાવ્યું
 ૭. ’ અથવા શું સમજીને તે બંધનને તોડે ? અથવા કેવી
 રીતે તુટે-હવે આ પ્રશ્ન સમાધાન કરવા બીજો રહોક
 મણ્ડર જમવત કહે ૭.

દુઃખનો ઉત્પાદક, સુંખનો નાશક; પાપને રહેવાનું ઘર એવો અનેક દુઃખોનો વાળો “ પરિગ્રહ ” (વસ્તુની સુછી) તે દુષ્ટ સ્થાનમાં પડેલા ગ્રહ માફક બુદ્ધિરાત્રને પણ કલેશને માટે તથા નાશને માટે થાય છે.

વળી પરિગ્રહ ન પ્રાપ્ત થયો હોય તો આકાંક્ષા રહે છે. પ્રાપ્ત થયા પછી નષ્ટ થાય તો શોક થાય. કાયમ રહેતો સાચવવાનું દુઃખ અને ભોગવવા જેતાં અતૃપ્તિ આ પ્રમાણે પરિગ્રહ પાસે હોય ત્યાં સુખી દુઃખથી તથા બંધનથી મુક્તો નથી !

તથાચ પચ્છિન્નપ્રમાણ નષ્ટેષુ કાંક્ષા ગોર્કા પ્રાપ્તેષુચ મક્ષણમુપમાંગે ।
ચાતૃષ્ઠિરિત્યેવં પચ્છિન્નં સતિ, દુઃખાન્મદ્દાહંતનાશ મુચ્યત્ત્વમ્ ॥૨॥

જેણે પરિગ્રહ રાખ્યો તેને બિવિધમાં આરંભ થવાનો અને તેમાં જીવંદિગ્ધા થવાની છે તે બતાવે છે.

સયંતિ ચાયમ્ પાણે, અદૃવાજ્ઞે દિંચાયમ્
દર્શનં ચાઽગુજાનાદ્, ઘેરં વર્જ્ઞે અપ્પણો ॥ ૩ ॥ મૂ.
જસ્મિ કૃત્તે સમુપ્પન્ને, જેહિ વા સંવસેનરે
મમ્માદ્ તુપ્પઈ વાલે, અણ્ણે અણ્ણે દિમ્પુચ્છિમ્ ॥ ૪ ॥ મૂ.

અથવા બીજી રીતે બંધન બતાવે છે. સયંતિ વિગેરે સૂત્ર, તેથી એમ બતાવ્યું છે કે.

“ તે પરિમદ્ધ ખારણ કરનારો અસંતુષ્ટ રહી વાગ્વાર
તેને મેળવવામાં તત્પર રહી અને પોતાને પેદા કરવામાં
વિદ્યા કરનારા ઉપર દ્રેષ કરી પોતે મનવચન કાયાથી અથવા
આયુ બળ તથા શરીરથી પોતે બીજાને દુઃખ પમાડે અથવા
બીજા છોડે તેમના પ્રાણેથી દૂર કરે (મારી નાખે)

પ્રાણો આ છે.

વજ્રેન્દ્રિયાણિ ત્રિવિધ ચન્દ્રષ

દશરાગનિખાતવધાન્યદાયુઃ ।

પ્રાણાદ્યૈર્ને મગચ્છિકૃતા

જ્નેષો વિયોગીવરણ તુ દિગા ॥ ૧ ॥

પાંચ ઇન્દ્રિયો ૫ મનવચન કાયાનું બળ ૩ આસોધ.મ.,
૧ અને આયુ ૧ મળી કુલ ૧૦ પ્રાણો છે તે પ્રકરેન
બનાવ્યા છે તેનાથી હવેને જુદો કરવો. તેજ દિગા છે

જગી તે પરિમદ્ધ ખારણ કરનાર પોતે દિગા કરે ॥
એટલું જ નહીં પણ બીજા પાસે દિગા કરાવે ॥ તથા જ
અદિગા કરનારની પ્રેક્ષા કરે તે તથા મદદ કરે છે તેથી
કરવા કરાવવા તથા કરતાની પ્રેક્ષા કરવા વડે પ્રદીપ્તોને
નરા કરવાથી એકઠો જન્મ કુખીનું કર્મ બાંધી દેરને
વધારે છે, તેથી દુઃખની વાપરવાના વધેલી કુપાને નથી.

પ્રાણાતિપાતના જતાવવાથી તેની સાથમાં રહેનારા
મૃપાવાદ વિગેરે પાપો પણ બંધના હેતુઓ બાળી લેવા ॥
૩ ॥ વળી બંધનને આશ્રી કહે છે.

જસિ ઇત્યાદિ સૂત્રમાં જતાવ્યા પ્રમાણે જેમાં એટલે
રાષ્ટ્ર કુટુંબ કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલો અથવા ધુળમાં સાથે રમેલા
મિત્રો સાથે અથવા ઓ વિગેરે સાથે મનુષ્ય વસે તેમાં મા-
તા પિતા ભાઈ બેન ભાઈ મિત્ર એવા સબંધીઓ ઉપર
આ મારા છે એવો મમત્વ કરી રનેહથી લેપાય છે એટલે
મમત્વથી બંધાયેલા કર્મ વડે નરક તિર્યચ મનુષ્ય દેવ
વિગેરે ચાર ગતિ રૂપ સંસારમાં ભ્રમણ કરતો પીડાય છે
કેણુ પીડાય ? ઉત્તર જે બાલ એટલે મૂર્ખ, જેને સારા
ખોટા નો વિવેક નથી તે અન્ય અન્યમાં મોહિત થયેલો
ગૃહ થયેલો. એટલે વધારે મમતા કરતો પીડાય છે એટલે
પ્રથમ માતા પિતામાં પ્રેમ અને પાછળથી ઓ પુત્ર વિગેરે
માં પ્રેમ કરે છે તેથી પીડાય છે હવે પૂર્વ પ્રશ્ન કયો હતો
કે શું બાળીને બંધન તોડે એનું સમાધાન કરે છે.

વિત્તં સોયરિયાચેવ, સન્ધમેવન તાણ ઇ

સંસ્વાણ જીવિઅંચેવ, કમ્મુણાઽ તિઉટ્ટ ઇ ॥ ૫ ॥ સૂ:

વિત્ત એટલે દ્રવ્ય તે સચિત્ત હોય અથવા અચિત્ત હોય. તથા
સોઢર એટલે એક ઉદરમાં જન્મેલા ભાઈ બેન હોય. તે બધાં

જો ધન વિગેરે - 'સારમાં જમના છવને અતિ કટુક યરી-
ર તથા મનની વેદનાઓ અનુભવાવે છે. (દુઃખ આપે છે)
પણ તે વિત્તાદિક ખરી રીતે તે છવના રણજી માટે ઘનુ
નથી, તે જાણીને તથા પોતાનું આધુ અપે છે. જોમ " સપરિ-
દાવટે " સમજીને તથા પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાવટે યથિત જ-
ચિત્ત પ્રરિપ્રદને તે પ્રાણી માત્રનો ઉપવાન (નાથક પીડક)
સમજીને તેને તથા સ્વજનનો રનેદ તે બધનનું સ્થાન છે
તેનું પચ્ચકખાણ (ત્યાગ) કરીને જો પરિત માણસ ક-
ર્મ બધનથી દૂર થાય છે અર્થાત્ છટે છે તુ અવ્યયનો
અર્થ નિશ્ચય વાચક છે. જોટલે નિશ્ચયે કરી છટે છે અપ-
જા કર્મ જોટલે ક્રિયા સંયમ અનુષ્ઠન રૂપ છે તેના વટે
કર્મથી છટે છે.

ઉપર અધ્યયન નો અધોધિકાર કહેવાથી સ્વસમય
(નૈન સિદ્ધાંત) પ્રતિપાદન કયો, કહે પરનાદીઓ તું કહે
છે તે બતાવે છે.

ए ण गंये विवक्षय, एमे सपण माहणा

अपार्जना विवस्मिता, मष्ठाकामे हि माणवा ॥६॥ मुः

આ ઉપર બતાવેલા શ્રીચોને બિચીને પોતાની ઇચ્છા
પ્રમાણે રચેલા શ્રીચોમાં આસક્તિ બની કેટલાક (પણ બધાન-
દી) બધાયલા છે તે જોવી રીતે કે. નૈન સિદ્ધાંતને ન સ્વી-
કારતાં સ્વેચ્છાએ થાય છે.

જૈન સિદ્ધાંતમાં કહે છે કે "જીવનું" અસ્તિત્વ હોય તોજ જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મનું બંધન છે. અને તેના હેતુ મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ વિગેરે તથા પરિશ્રદ્ધિ આરંભ વિગેરે છે. તેને તોડવાનો ઉપાય સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર છે તેના આરાધવાથી જ મોક્ષ છે. આવું જ જૈન ગ્રંથોમાં બતાવેલું છે તે ગ્રંથોને શ્રમણ એટલે જોદ સાધુ તથા શ્રદ્ધસ્પતિ મતના અનુસરનારા પ્રાદાણો જિનેશ્વરના કહેલા ગ્રંથોને ઉલ્લંઘીને પરમાર્થને ન જાણતાં અનેક પ્રકારે પોતાના માનેલા રચેલા સિદ્ધાંતોમાં આગૂહો છે જેમકે જૈનો કહે છે કે-

સુખ દુઃખ, ઇચ્છા, દ્વેષ જ્ઞાનનો આધારભૂત આત્મા કોઈ પણ નથી કિંતુ કદા "વિજ્ઞાન" એ એકલુંજ સંસારમાં વર્તે છે-અને બધા સંસ્કારો ક્ષણમાત્ર રહેનારા છે. તથા સાંખ્યમતવાળા એવું કહે છે કે-

સત્ત્વ, રજઃ, તમઃની સામ્ય અવસ્થા પ્રકૃતી છે પ્રકૃતિથી મહાત્મ જુદી મહાનથી અહંકાર ઉત્પન્ન થાય છે. તેનાથી ગણ પોદ્યક. એટલે સોજ ગુણો તેનાથી પાંચભૂત અને ચૈતન્ય તે પુરુષનું સ્વરૂપ છે વિગેરે-વળી વેદોપનિષદ એમ કહે છે-

દ્રવ્ય, ગુણ, કર્મ, સામાન્ય, વિશેષ, સમવાય આ ૭ પદાર્થો છે; નૈયાયિક એમ કહે છે. કે

પ્રમાણ, પ્રમેય વિગેરે પદ્યોના જન્મ, વ્યતિરેકના પરિહારથી એણે પ્રસિદ્ધ છે એ પ્રમાણે તેમનો મત છે. વળી મીમાંસકો કહે છે પ્રિયજ્ઞ લક્ષણવાળો ધર્મ છે તથા કોઈ પણ સર્વજ્ઞ જન્મતમા વિષયમાં નથી. તથા મુક્તિનો અભાવ છે એવા તત્ત્વોને માની રહેલા છે.

વળી શ્રીવાકો એમ કહે છે.

પરલોકમાં જન્મર કોઈ (ભવ) જ નથી, પાંચમૂતથી જુદો કોઈ ભવ નામનો પદ્યમાં જ નથી તેથી પુણ્ય પાપ પણ નથી, આવી રીતે તે લોકાપતિક (આત્મિક મતના નાસ્તિક કહે છે.) આત્મ જોડું માની તે પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં દુઃસ્વાદ વિગેરેમાં રક્ત થયેલા છે વળી તેઓ કહે છે કે—

एतावानेव पुरषो, यावानिन्द्रिय गोचरः

મટે દુઃસ્વાદે રડય પદ્મજન્ય વદ્યુતાઃ ॥ ૧ ॥

पिचवाटच साधु शोधने, यदर्मानं वरमा शिख्यते

नहि भोगार्तं निवर्तते ममृदय यात्रपिदं कलेवरम् ॥ २ ॥

અટલોજ લોક પરલોક છે. કે ને ઇન્દ્રિયોથી દેખાય છે આમ નાસ્તિકનો ઉત્પાદક પ્રકરણના નામનો પંડિત પોતાની યેન ને બાળ વિષવા સુદર છે. તેને દુઃસ્વાદના ઉર્ણો ઇલાવવા કહે છે કે જદે પુણ્ય પાપ પરલોક વિગેરે લોભા માણસોને હમવા અમદુશ્ચ (મર્ષ) માણસોએ યોધી કાઢવું છે. તેમ

ગુણો તે રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ, સંખ્યા, પરિમાણ, પૃથક્ત્વ, સંયોગ, વિભાગ, પરત્વ, અપરત્વ, ગુરૂત્વ, દ્રવ્યત્વ, અને વેગ એના વડે યુક્ત છે. તેવી રીતે અપ (પાણી) પહેથી પાણી છે તેમાં રૂપ રસ ગંધ સ્પર્શ સંખ્યા પરિમાણ પ્રથક્ત્વ સંયોગ વિભાગ પરત્વ અપરત્વ ગુરૂત્વ દ્વભાવિક દ્રવ્યત્વ રનેહ અને વેગ તેઓનું રૂપ શુકલ રસ મધુર, સ્પર્શશીત જ છે. હવે અગ્નિ (તેજ) તેજપ્રણાથી તેજ રૂપ, સ્પર્શ, સંખ્યા, પરિમાણ, પૃથક્ત્વ, સંયોગ વિભાગ પરત્વ, અપરત્વ, નૈમિત્તિક, દ્રવ્યત્વ, વેગ, એમ અગ્યાર ગુણોવાળું, તેમાં રૂપ સફેદ અને અગ્રકર્તું સ્પર્શ-ઉષ્ણ જ છે. અને વાયુત્વ યોગથી વાયુ તે અનુગુણ, શીત સ્પર્શ સંખ્યા, પરિમાણ, પૃથક્ત્વ, સંયોગ વિભાગ, પરત્વ અપરત્વ, વેગ શબ્દ, નવગુણવાળો હૂત કંપ, શબ્દ અનુગુણ શીત સ્પર્શલિંગ આકાશ, એવી પારિભાષિક સંજ્ઞા તેનું એકપણું છે. તેથી તે સંખ્યા પરિમાણ પૃથક્ત્વ સંયોગ, વિભાગ શબ્દ, એ છ ગુણો વાળું શબ્દલિંગ છે. એમ અન્યવાદિ જેઓ ભૂતોના સદ્ભાવનો આશ્રય ગ્રહણ કરવાથી તેઓથી ભુદા લોકાયતિક મતની અપેક્ષાએ પંચ ભૂતવાદી એમ કેમ લીધા ?

ઉત્તર.

સાંખ્ય વિગેરે મતવાળે. પ્રધાનપણે અહંકારાદિ વાળો તથા કાળદિશા આત્માદિક અન્ય વસ્તુનો પણ સ્વીકાર

૨ કયો છે પણ લોકાયતિક તો પાંચ જૂત સિવાય આત્મા વિગેરે કશું માનતા નથી એથી તેમના આધીત મુખ્ય ક-
 સેવાય જેવી રીતે તેઓ માને છે તેવું જતાવે છે એ પાંચ જૂ-
 તોથી પરિણત થઈ યથા કારે પરિણમીને કઈ પણ રૂપે જૂ-
 તોથી અવ્યતિષ્ઠિત (જુદો નહીં) આત્મા થાય ॥ પણ
 પાંચ જૂનોથી જુદો કોઈ પણ પરિકલ્પિત પરલોકમાં જનારો
 મુખ દુખને, ભોગવનારો ભવ નામનો પદાર્થજ નથી
 એવું તેઓનું માનવું છે. તેઓ ઉપદેશ પત્ર કરે ॥ કે પૃથ્વી
 વિગેરે જતથી જુદો આત્મા નથી. કારણ કે તેને પ્રદણ ક-
 રનાર પ્રમાણનો અભાવ ॥ આ લોકો ફક્ત પ્રત્યક્ષ પ્રમાણને
 જ માને છે પણ અનુમાન વિગેરે પ્રમાણને માનતા નથી
 કારણ કે અનુમાન વિગેરેમાં કદિયો સાચો પદાર્થનો સંબંધ
 ન હોવાથી વ્યભિચારનો સંભવ છે અને વ્યભિચાર
 થતાં તે અનુમાન પ્રમાણ માનતાં બાધા સબલ થતા તેનું
 લક્ષણ હોવાનું થાય તેથી વિશ્વાસપાત્ર ન થાય; કહ્યું છે કે

દશ સ્ત્રાં દિશ્યમેન, વિષમેઽપિ ધારતા

અનુમાન પ્રમાણેન વિનિવાતોત દુર્લભઃ ૧ ॥

જેમ આંધળો માલુસ જીત વિગેરેને હાથ દઈ ખરાબ
 માર્ગે દોકત જતાં પડી જાય તેમ અનુમાન પ્રમાણને મુખ્ય
 માની કાચું કરવા જાય તો તેને પડી જવું (જૂઝ થવી) તે
 દુર્લભ નથી-અહીં જેમ અનુમાન પ્રમાણનો તિરસ્કાર કયો
 તેમજ જીભ અગમ વિગેરેમાં પણ સાદ્યત્ પદાર્થના સંબંધનો

ગુણો સિદ્ધ થયા. એ શબ્દથી બીજા વિકલ્પની સૂચના
જતાવે છે એતન્ય ગુણ સધ્ય કરતાં પ્રથમ પૃથ્વી વિગે-
રેના અન્ય ગુણો છતાં એતન્ય ગુણ પૃથ્વી વિગેરે એક
એકમાં જુદો પણ નથી તો તે ભેગા થયા પછી એતન્ય
ગુણ સિદ્ધ ન થાય.

પ્રયોગ આ પ્રમાણે.

બૂતોનો સમુદાય સ્વતંત્ર હોય તો ધર્મો પણ સ્વીકારાય
તેનો એતન્ય નામનો ગુણ માધ્ય ધર્મ નથી, પૃથ્વી વિગેરેના
ગુણોથી તે તદ્દન જુદો હોયથી, અને જે જે અન્ય ગુણોનો
સમુદાય છે. તેમાં અપૂર્વ ગુણની ઉત્પત્તિ નથી થતી,
જેમ રેતીના કણો ભેગા કરી પીલવાથી પણ સ્તિગ્ધ ગુણવાળું
તેલ નીકળતું નથી અથવા ઘટ પટ્ટના સમુદાયથી સ્તંભ
વિગેરે ન થાય, અને કાયમા તો એતન દેખાય છે. તેથી
આ એતન ગુણ તે કાયમો નહીં પણ તે તો એતનનો
ગુણ છે. આ સાધવામાં બીજો હેતુ જતાવે છે
પથિદિયકાણાણં એટલે તે પાંચ સ્પર્શન, રસ, ગ્રાણ
અધુ, ઔત્ર નામની ઇન્દ્રિયો તેઓના સ્થાન અવકાશ તેઓ-
માં એતન્ય ગુણના અભાવથી ભૂત સમુદાયમાં પણ
એતન્ય નથી, અહીંઆં સમજવાનું છે કે લોકાયતિકો-
ના મતમાં અપર (બીજો) કંઈ દેખનાર (આત્મા)
નથી તેથી ઇન્દ્રિયો પોતેજ દેખનાર છે તેઓનાં જે સ્થાન
ઉપાદાન કારણ અચિત્ત રૂપે હોવાથી તેમાં એતન્ય ગુણ

નથી. ઈંદ્રિયોનાં આ સ્થાન છે. એક ઈંદ્રિયનું આકાશ સ્થાન મુરિર (પિત્ત) છે. પ્રાણ ઈંદ્રિયનું પૃથ્વી સ્થાન તેના રૂપ છે. સ્વપ્ન ઈંદ્રિય તેજ રૂપ છે. રસ ઈંદ્રિયનું પાણી, સ્પર્શ ઈંદ્રિયનું વાયુ સ્થાન છે. અહીં આ પ્રયોગ કરવો.

ઈંદ્રિયો ઉપજન્નિવાળી નથી, તેઓમા જ ધિગત શુષ્કની ચક્રવાત હોવાથી અને જે જે જાયેનત શુષ્ક આરંભે તે તે જાયેનત છે, જેમ થટ પટ વિગેરે છે, એ પ્રમાણે પણ જુદા સમુદાયમાં ચેતન્યનો અભાવજ સાર્યો. પાછા બીજે હેતુ કહે છે.

જ અજ્ઞ મુનિર્ય મુનર અજ્ઞો રૂપાદિ-

અહીં ઈંદ્રિયો પ્રત્યેક જનરૂપ છે. તે બધીએ બીજા (આત્મા) ના દેખનારને અભાવે પોતેજ દેખનારી જ તેઓને પ્રત્યેકને પોતપોતાના વિષયથી અન્ય વિષયમાં પ્રવૃત્તિ નથી થતી. કારણ કે એક ઈંદ્રિયનું કાણેક બીજું ઈંદ્રિય નહીં નથી. અને "મે પાંચે પણ વિષયો જાણ્યા" એવો સંકલ્પનાનો પ્રત્યક્ષ (ખાતરી) થતો નથી. અને આપણે તે અનુભવીએ બીજે. તેથી એક દેહવદેજ કાચે સિદ્ધિ થાય છે. તે દેહનું ચેતન્ય છે. પણ જુદા સમુદાયનો જુદા ચેતન્ય નથી.

પ્રયોગ આ પ્રમાણે.

બીજા સમુદાયમાં ચેતન્ય નથી, તેનો અરંભ કરવા ઈંદ્રિયોના પ્રત્યેક વિષય કદજ કરતાં છતાં કહેવા પ્રત્યક્ષે અભાવ

વાયુ. અથવા અગ્નિ તેમાં રહેલો, તે જતો રહેવાથી તેમ યાય છે તો પછી તમે “ જીવ ” તે જીવના નામથી સ્વીકાર્યો છે. તેથી તમારો કરેલો વિતર્ક નકામો છે. ખરી રીતે તો એજ છે કે જૂત જે જડ છે. તેમના મળવાથી પણ ચૈતન્યનું પ્રકટ થવું દુર્લભ છે. ૧૨વી આદિ હરેક એકલા કર્યા પછી પણ ચૈતન્ય દેખાતું નથી, કદી એમ કહેશે કે કાયાકાર પરિણત થયા પછી તે ચૈતન્ય પ્રકટ થાય છે તો તેમ પણ નથી, કારણ કે લેપવાળી પ્રતિમામાં બધાં જૂત એકલાં કરવા છતાં પણ જડત્વજ દેખાય છે તેમજ અન્ય વ્યતિરેક વડે ચિતવતાં પણ આ ચૈતન્ય શુણ્ય ખૂનોમા ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય નથી અને જો એમ માનો કે આ શરીરમાજ ઉત્પન્ન થાય છે. તો આ છેવટના ઉપાયથી જીવજ સિદ્ધ થશે તેથી પોતાનો કદાચક સુદીને “ જીવ ” જુદો માનવાનો પણ સ્વીકારો. વળી તમે પૂર્વે કહ્યું કે ૧૨વી વિગેરેથી વ્યતિરિક્ત (જુદો) આત્મા નથી. કારણ કે તેના ગ્રાહક પ્રમાણને અભાવ છે અને પ્રમાણ ફક્ત પ્રત્યક્ષ જ છે, ઇત્યાદિ તેને ઉત્તર જેનાચાર્ય આપે છે કે પ્રત્યક્ષજ પ્રમાણ માનવું, પણ ન અનુમાનાદિક, એ તમારું વચન અનુપાસિત ગુરુ જેવું છે. કારણ કે “ અર્થેનું ” અગ્નિ સંવાદક તે પ્રમાણ કહેવાય, અને તમે પ્રત્યક્ષનુંજ પ્રમાણપણું માનો તો કેટલીક પ્રત્યક્ષ અગ્નિજો ધર્મી પણ લઈને પ્રમાણ કરે છે. એ પ્રમાણ છે.

હારણ કે અર્થનું અવિસ્વાદકપણું તેમાં છે તેથી, અનુભૂત પ્રત્યક્ષ વ્યક્તિની માફક, તેજ પ્રત્યક્ષ વ્યક્તિ-જોવાટે સ્વસંવિદિત વડે બીજાને વહેવારમાં લાવવાને આ સમર્થ નથી, તેઓનું પોતાનું સંવિન્નિષ્ઠત્વ હોવાથી, અને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણનું અભાવનું છે. તથા અનુમાન પ્રમાણ તે પ્રમાણ નથી, જેનું અનુમાન કરીને અનુમાનને ઉદ્ભવવું તે કરતોઆર્થક કેવી રીતે ઉન્મત્ત બનેછો ન યામ ? હારણ કે આ પ્રમાણે જો તે અનુમાનને અપ્રમાણ કરાયે, કે ન અનુમાન પ્રમાણ, વિસ્વાદકપણાથી, અનુભૂત અનુમાન વ્યક્તિ માફક, હવે આ અનુમાન છે તે જોમ કહેયો કે “પર પ્રસિદ્ધિને માટે કહું છે, તો તે પણ તમારે કહેવું અયુક્ત છે” હારણ કે તમને પૂછવું કે જોહો “ કે પરનું માનેછું” અનુમાન પ્રમાણ તમને પ્રમાણ છે કે અપ્રમાણ ? જો પ્રમાણ હોય તો અનુમાનને અપ્રમાણ કેવી રીતે કહે છે ? અને જો અપ્રમાણ જો વિકલ્પને માને તો અપ્રમાણ માને છે તે કેવી રીતે પરની ખાતરી કરયો ? કવી કહેયો કે બીજાએ અનુમાન છે તે પ્રમાણ માન્યું છે તેથી, તો તે પણ અયુક્ત છે. હારણ કે જો કેઃઈ મૂદપણાથી અપ્રમાણને પ્રમાણ માને તો તમારા જેવા જાતિ નિપુણ પણ તેની માફક મૂદપણું સ્વીકારી લેયો-કે ? વળી કે ઇ અહ (મૂર્ખ) ગેજને વિષ માને તો તેને મારવાની ઇચ્છવાળા જુદિમાને શું તેને ગેજન

આપવો કે ? તેથી એ પ્રમાણ પ્રત્યક્ષ અનુમાનનું પ્રમાણપણું અપ્રમાણપણું સ્થાપવા જતાં તમારી અનુદયછાએ પણ જળ જળરીથી અનુમાનને પ્રમાણપણે માનવું પડશે ! વળી સ્વર્ગ અપવર્ગ દેવતા વિગેરેનો પ્રતિષેધ (નિષેધ) કરતાં તમે કયા પ્રમાણથી નિષેધ કરશો ? પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી તો નિષેધ નહીં કરી શકો, કારણ કે તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ પ્રવર્તતાને નિષેધ કરશે કે નાશ થતાને નિષેધ માનશે ? હવે તે પ્રવર્તમાન તો દેખાતું નથી. કારણ કે તેના અક્ષાવના વિષયપણાના વિરોધથી ! (તે નથી એવું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ કેવી રીતે કહી શકે ?) તેમ નિવર્તમાન થતું પણ પ્રત્યક્ષ નથી. કારણ કે “ તે નથી ” એવી તેના વડે ખાત્રી માનવી એ પણ અચુક્ત છે કેમકે વ્યાપકની નિવૃત્તિ (નાશ) માં વ્યાપ્તિની નિવૃત્તિ મનાય, પણ ચાલોક મતવાળાના મતમાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણજ માનવા વડે સમસ્ત વસ્તુમાં વ્યાપ્તિ ન મનાય (ન સધાય.) તેથી કેવી રીતે પ્રત્યક્ષ નિવૃત્તિમાં પદાર્થની વ્યાવૃત્તિ સાધે ? તેથી સ્વર્ગોદિનો નિષેધ કરવા જતાં ચાલોકે અવશ્યે (વિના દયછાએ) પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ વિના બીજા પ્રમાણ માની લીધાં ! વળી તેણે અન્યના અભિપ્રાયના વિજ્ઞાનને સ્વીકારવાથી અહીં ખુલ્લી રીતે બીજા પ્રમાણ માન્યાં છે, નહીં તો કેવી રીતે બીજાને યોગ્ય કરવા

મટિ શાંત શિશ્વાં ચાંચકિં સ્વેછાનુસારં દબી કરી છે !
બેટલેથી બચે છે.

ફરી જૈનાચાર્ય કહે છે.

મત્સ્ય સિવાય બીજાં પ્રમાણો છે તેના વડે જ્ઞાતમાની
સિદ્ધિ થયે. તે કયાં ? જોયો પ્રથમ કરનારને ઉત્તર જ્ઞાપે છે.

"જ્ઞાતમા છે." તેનામાં જસાધારણ ગુણોની પ્રાપ્તિ
છે તેથી, જેમ વાહુ ઈંદ્રિયમાં છે તેમ, જેમકે વાહુ ઈંદ્રિય
સાક્ષ્યત્ દેખાતી નથી, પણ સ્પર્શન (શરીર) વિગેરે ઈંદ્રિ-
યોના જસાધારણ રૂપ વિજ્ઞાનની ઉત્પત્તિની શક્તિ વડે
તે વાહુનું પણ જનુમાન કસાય છે. તેથીજ રીતે પૃથ્વી
વિગેરે જસાધારણ ચૈતન્ય ગુણની પ્રાપ્તિ વડે જ્ઞાતમા પણ
છે. જેમ જનુમાન થાય છે અને ચૈતન્ય તે જસાધારણ
ગુણ છે. અને તે પૃથ્વી જાદિ સમુદાયમા ચૈતન્ય નથી તે
સિદ્ધ કરવામાં આવેલું દેવાથી ચૈતન્ય જો જ્ઞાતમાનોજ
ગુણ છે. માટે જ્ઞાતમા સિદ્ધ થયો.

વળી બીજી રીતે.

"જ્ઞાતમા છે." બધી દ્રવિયોનો ઉપદગ્ધ્ય જઈની
સંકલના (નિગ્રહ) પ્રત્યક્ષ (ખાતી) નો સદગ્ધ્ય દેવાથી,
પાંચે દેહમાં જન્ય જન્ય ઉપદગ્ધ્ય (પ્રાપ્તિ) જઈ સંક-
લના કરનાર દેવદત્ત માફક, તેથી રીતે જ્ઞાતમા જઈનારદ

છે, પણ ઇંદ્રિયો નથી, તે ઇંદ્રિયો નાશ થાય તો પણ પૂર્વે જોયેલા પદાર્થોનું સ્મરણ કાયમ રહેવાથી, ગોખનો નાશ થયે પણ તેના દ્વારમાંથી ઉપલબ્ધ અર્થોનું સ્મરણ રાખનાર દેવદત્ત માફક.

વળી અર્થોપત્તિ વડે પણ આત્માસિદ્ધ થાય છે જેમકે પૃથ્વી વિગેરે પાંચે ભૂત સમુદાય હોવા છતાં પણ લેપ કર્મથી બનેલી ભૂતિ વિગેરેમાં પણ સુખ દુઃખ ઇચ્છા દ્વેષ પ્રયત્ન વિગેરે ક્રિયાઓનો સંભાવ નથી. એ કારણથી સામર્થ્યથી પણ જણાય છે કે “વિદ્યમાન છે, ભૂતથી શુદ્ધ કોઈ પણ સુખ દુઃખ ઇચ્છાદિ ક્રિયાઓનો સમવાયિ કારણ પદાર્થ—” અને તેજ આત્મા સિદ્ધ થાય છે. તેથી આ પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ અનુમાનપુર્વક એવી બીજી પણ અર્થોપત્તિ (વિદ્વાને) વિચારવી. તેનું આવું લક્ષણ હોય.

પ્રમાણ પદ્મ વિજ્ઞાતો, યત્રાર્થો નાન્યયા ભવત

અદૃષ્ટં વલ્પયેદન્યં, સાધ્યર્થોપત્તિ રુદાહૃત્તા. ॥ ૧ ॥

છએ પ્રમાણથી જાણીતો એવો પદાર્થ જ્યાં બીજી કોઈ રીતે આસિદ્ધ ન થાય. ત્યાં આગમ ન દેખાતો હોય તો પણ તે માની લેવો. તેનું નામ અર્થોપત્તિ છે.

હવે આગમ પ્રમાણથી આત્માનું અસ્તિત્વ જોનારો બતાવે છે.

આ આત્મમયું વચન છે.

“ ક્રિયમે કાયા ઉચ્ચારણે સ્વાદિ

મારો આત્મા ઉચ્ચારણે (ઉત્પન્ન થનાર) છે. આત્મ
આત્મમયું પ્રત્યક્ષ વચન છે ત્યાં બીજા આત્મ પ્રમાણની
શી કરે છે ?

વળી જેનાચાર્ય કહે છે કે.

અમા પ્રમાણમાં મુખ્ય પ્રત્યક્ષ વચન આત્મા જણાય
છે તેનાં શુદ્ધ જ્ઞાનન પ્રત્યક્ષપણથી, અને જ્ઞાન શુદ્ધ તે
શુદ્ધથી જનન્યપણે વહે છે તેથી પ્રત્યક્ષથીજ આત્મા છે.
જેમ કૃષ્ણશુદ્ધ પ્રત્યક્ષ દેવાથી પદ વિગેરે પ્રત્યક્ષ મનાય
છે. તેમ આત્મા પણ હું કુખી, હું કુખી, વિગેરે કોવા
હું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાણ આત્મા પ્રત્યક્ષ છે. અને હું પ્રત્યક્ષના સ્વ
ચંદ્રિ (અનુભવ) કૃષ્ણપણથી છે વળી મારું શરીર પુરાણું
કર્મ છે. શરીરથી જુદું દેખાવાથી, વિગેરે બીજાં પણ પ્ર-
માણે, જનની સિદ્ધિ માટે વિચારી લેવાં, વળી ચારાકને
કહે છે કે તમે પૂર્વે કહેલું કે, “ ન જાતથી જુદું ચેતન્ય,
તેનુંજ મયં દેખાવો, જેમ પદ વિગેરે માણક. એ પણ
તમારે કહેવું જુદું છે. દેવગ્રી અસિદ્ધિ દેખાવો.

કારણ કે.

“ જ્ઞેયનું કાર્ય ચેતન્ય નથી. ” તેજ્યને તે જાણ

અર્થા " જીવા આત્માના સંકેતના પ્રવચનો અભાવ થઈ
જાય. (એ આત્મા ન માને તો)

ત્યારે વળી કહે છે.

આશય વિજ્ઞાન એક છે એવું માનીયે તો કેમ.
તેનાઆધારે ઉત્તર—

તો તમે જુદા નામે આત્માનેજ સ્વીકારી લીધે કારણ
કે તે જ્ઞાન નામનો ગુણ ગુણી સિવાય એકલો હોય નહીં,
તેથી અવશ્યે " આત્મારૂપ ગુણી " ને માનવો એછએ.

વળી આ આત્મા સર્વવ્યાપી નથી. તેને મુખ્ય સર્વજ
દેખવામા આવતો નથી. મદની માફક જેમ, ઘટ એક
જગ્યાએ પડ્યો એમ ત્યાંજ દેખાય. અને મનાય.

વળી તે રથમાફ તાંદુલ જેવડો કે જમુકાના પર
જેટલો નાનો નથી. તેટલા આજ શરીરમાં ન વ્યાપી રહેવાથી
(તેટલોજ ન માનવો.) જામડી મુખી શરીરમાં વ્યાપી રહે-
વાથી તે પ્રમાણે તેટલામાં તેનો ચિત્તના ગુણ અનુમવાય છે.
તેથી આ પ્રમાણે નહીં થયું કે,

જે શરીર તેજ પ્રાપ્ત કર્યું છે તેની જામડી મુખી વ્યા-
પેલો આત્મા છે, અને તે અનાદિ કર્મ સંબંધને કે.ઈપણ
દિવસ સંસારી આત્માના સ્વરૂપમાં અનવસ્થાન હોવાથી—
વળી આત્મા અમૂર્ત છતાં મૂર્ત, કર્મને સંબંધ માનવી
વિશેષ નથી આવતો, અને કર્મના સંબંધથી સુરત

સમગ્ર

મણાતો નથી. તેની રીતે બીજાને જામનજી હરી તે વાટી
 હો છે " બધા લોક ધેનના અધિતનારૂપ એક વિદ્ય
 વતે" છે. એટલે એમ સમજવું કે " એકજ આત્મા નિ
 વિદ્યાન (પરમાત્મા) સાર્વત્રિક પૃથ્વી વિશેષ જૂનોના અ
 ધારે જુદો જુદો દેખાય છે અને એવા એટલા સોથીજ
 તેના આત્મ તત્ત્વમાં સેર વતો નથી ! તેજ અમે માનીએ
 , બીજે કે,

एकएव हि भूतात्मा, भूते भूते व्यवस्थितः
 एकया बहुधा वैर दृश्यते मलचंद्रवत् ॥ १ ॥

નિદે એકજ આત્મા છે તે જુદા જુદા જૂતોમાં વસેલો
 છે એટલે છતાં એમ જલમા ચંદ્રમા જુદો જુદો દેખાય
 તેમ દેખાય છે.

तद्यप्युक्तमपरेर्द्विनिर्गतं यद्भूतं यत्त मात्वं उनाष्टन्यस्येशानो
 यदमे नानिर्गतं, यदेजति, यमेजति, यपूरे यद् अंति
 यदने मास्य सर्वस्य यत्सर्वस्या एव वाद्यतः इत्याम्ना
 देवताः ।

આ જેની કૃતિ છે તેનો અર્થ. ડાહ્યા જેનો અર્થ
 એટલે કે સર્વ, કે સર્વે વળી અમૃતપ્રાપ્તિ દેવાવ કે
 ન હોય નહીં. કે કેવળ છે, કે નથી કુચ્છે, કે કેવળ છે

અને બીજા પાપાણના દુકડામાં હોકા પગ વિગેરે ખુએ છે તે પાપાણના દુકડા કાંઈ શુભ અશુભરર્થવાળા નથી. કે તેના ઉદયથી તે પાપાણ તેવી શુભ અશુભ અવસ્થા ભોગવે. એ તો જગતના સ્વભાવની વિચિત્રતા છે. તેવું જ કહ્યું છે કે,

“ કષ્ટકસ્ય ચ તીક્ષ્ણ ત્વં, મયૂરસ્ય ત્રિચિત્રતા ।

વર્ણાથ તામ્ર ચૂ ઢાનાં, સ્વભાવેન ભવંતિહિ ॥ ૧ ॥

કાંટાની અણી કોણે કરી છે ? મોરની વિચિત્રતા કોણે કરી ? વણી દુકડામાં કોણે બનાવ્યા ? એ તો સ્વાભાવિક નિયમ પ્રમાણે જ બન્યા છે.

આ પ્રમાણે તે જીવ તે શરીર એવું માનનારાનો મત બતાવ્યો—હવે અકારક વાદિનો મત બતાવે છે.

કુલ્લં ચ કારયંચેવ, સલ્લં કુલ્લં ન વિજ્ઞર્હ

एवं अकार ओ अत्पा, एवं तेउ पगन्धिआ सू. ॥ ૧૩ ॥

“ કરતો ” એથી સ્વતંત્ર કર્તા કહે છે આત્માનું અ મૂર્તપણું તથા નિત્યત્વપણું હોવાથી, તથા સર્વ આપી હોવાથી આત્મા કોઈનો કર્તા નથી. અને તેજ તેતુથી કરાવા પણું પણ આત્માથી સિદ્ધ ન થાય, ગાથાનો પહેલો “અ” શબ્દ અતીત અનાગત કર્તૃત્વનો નિષેધ કરે છે. અને બીજો “અ” શબ્દ સમુચ્ચય અર્થ બતાવે છે. તેથી આત્મા એતે ક્રિયામાં પ્રવર્તતો નથી, ન બીજાને પ્રવર્તાવે છે, જો કે રિયલિ ક્રિયા

મુદ્રા પ્રતિબિંબ ન્યાય વડે (જ્યાં રક્તિક ન્યાય વડે.)
લોગવવાની ક્રિયા કરે છે. તે પછુ તેને સમસ્ત ક્રિયાનું
કર્તૃત્વ નથી, નેજા દેખાડે છે. પરિસ્પર્શને દેશ દેશમાં જુદું
વિશેષ જો ક્રિયાને કરતો આત્મા નથી. સર્વ વ્યાપી અને
અમૂર્ત હોવાથી, આકાશની માફક તેનું નિશ્કિયપણું છે.
તેમજ કહ્યું છે.

અકર્ણા નિર્ગુણો ભોક્તા, આત્મા સાંસ્ય નિર્દર્શને

જોડેદો આત્મા અકર્તી શુદ્ધ રક્તિત પછુ લોગવનાર
છે, જોમ સાંખ્ય મતમાં બતાવ્યું છે. આ પ્રમાણે આત્મા
અકારક ॥ હવે તે સાંખ્ય મતવાળા તેનાથી પછુ વિશેષ
મુદ્ધતા ધરીને વારંવાર કહે છે કે.

‘ પ્રકૃતિઃ કરોતિ પુરુષ ઉપમુંક્ત તથા મુદ્ધપશ્યવસિન-
મર્થ પુરુષથેતયતે ’

પ્રકૃતિ કરે ॥ તે પુરુષ જોમરે ॥ અને મુદ્ધિથી
નિશ્ચય કરાવવો અર્થ પુરુષ સમજે છે.

આ અકારક વાલીનો મત બતાવ્યો. હવે પૂર્વે બતા-
વેલા તે છવ તે શરીર મતવાળાનું ખંડન કરે છે. તેના
આથ કહે છે.

લે તે સ્વા ર્પોર્ણ, સોર્ તેર્સિ કઓસિયા.

તમા ઓને સર્વ જંનિ, વંદા આરંભ નિસ્સિયા.

૧૨. ” ॥ ૧૪ ॥ સૂચ

હવે પૂર્વે કહેલા તે જીવ તે શરીર માનનારા એટલે ભૂતોથી આત્મા મળેલોજ માનનારા છે તેઓનું નિરાકરણ કરે જે. પ્રથમ તેઓએ કહ્યું છે કે “ શરીરથી આત્મા ભિન્ન નથી ” એ અયોગ્ય છે. તેનું સાધક પ્રમાણ છે. તે આ પ્રમાણે “ વિદ્યમાન છે આ કરનાર શરીર ” પ્રથમના પ્રતિ નિયતને ન કરવા પણાથી; અર્હ્યા જે આદિમત્ પ્રતિનિયત આકાર છે તે તેનો ક્ષતિ વિદ્યમાન દેખ્યો છે. જેમકે ઘટ (કુંભાર બનાવે છે) અને જે અવિદ્યમાન કરનાર છે તે આદિમત્ પ્રતિનિયત આકાર પણ ન હોય. જેમ આકાશ (જેમકે આકાશના કોઈ પણ ભૂતનો આકાર નથી) પણ આદિમત્ પ્રતિનિયત આકારનું સકર્તવ્ય પણે વ્યાપ્તિ છે. વ્યાપકની નિવૃત્તિમાં વ્યાપ્ય નોવિનિવૃત્તિ છે. આ બધે યોજના કરવી, વળી વિદ્યમાન અધિષ્ઠાતૃક ( ) ઇંદ્રિયો છે. કારણ પણાથી, જે જે અર્હી કરણ છે તે તે વિદ્યમાન અધિષ્ઠાતૃક દેખાય છે. જેમકે હડ ચક્ર વિગેરે, અને અધિષ્ઠાતા સવાય કરણ પણાની ઉપપત્તિ (સ્વીકાર) નથી, જેમકે આકાશનો. અને ઇંદ્રિયોનો અધિષ્ઠાતા આત્મા છે. તે આત્મા ઇંદ્રિયોથી જુદો છે. વળી વિદ્યમાન અધિષ્ઠાતૃક (લેનાર) આ ઇંદ્રિય વિષયનો સમૃદ્ધ છે. આદાન અને આદેયના સદ્ભાવ પણાથી-અર્હી ત્યાં ત્યાં આદાન આદેય સદ્ભાવ ત્યાં ત્યાં વિદ્યમાન આદાતા

(આદ્ય) દેખ્યો છે. જેમકે સાચુસો અને લોહનો પિંઠ એ બનેથી જુદો “લુહાર” છે. અને અહીં દ્રિયો જે કારણ છે તેના વડે વિચારોનો આદ્યક તે તેનાથી ભિન્ન તે આત્મા છે. તથા વિદ્યમાન સોજવવા યોગ્ય શરીર છે. સોજવવા યોગ્ય આદ્ય (દેખા) માફક અહીં જે કુમાર વિગેરેનું મૂર્તત્વ, અનિત્યત્વ સહતત્વ દેખવાથી આત્મા પણ તેવો થાય. તેથી ધર્મના વિશેષ વિપરીત સાધન પછે વિરૂદ્ધની શંકા ન કરવી, કારણ કે અંશરી આત્માનું કર્મ સાથે અન્ય અન્ય અનુબંધથી કાર્મ અથો મૂર્ત પછું પણ માન્યું છે તેથી-વળી તમે કહ્યું છે નાસ્તિક સંગ્રાહીપાતિકા સત્વો ઉપપાતિક નથી—એ પણ અયુક્ત છે. કારણ કે તેજ દિવસે જન્મેલો બાળક તેને ધાવવાની ઈચ્છા તે અન્ય અભિલાષા પુર્વક છે. કારણ કે અભિલાષા થાય છે. તેથી; કુમાર અભિલાષની પેઠે વળી બાળવિજ્ઞાન છે તે અન્ય વિજ્ઞાન પુર્વક છે. વિજ્ઞાન પણાથી; કુમાર વિજ્ઞાનની પેઠે, તેજ પ્રમાણે—

તેજ દિવસે જન્મેલો બાળક પણ જ્યાં મુખી આ તેજ સ્તન છે. એવું નિશ્ચય ન કરે ત્યાં મુખી રાવું ન ઊડતો સ્તનમાં મુખ લગાડે છે એથી સિદ્ધ થાય છે કે બાળકમાં વિજ્ઞાનનો સેય છે. તે અન્ય વિજ્ઞાન પુર્વક છે તે અન્ય વિજ્ઞાન તે જવાંતર (પેર્વજવ) નું વિજ્ઞાન છે

આત્માનું અકર્તૃત્વ પણ મને તેથી તેણે કયું નથી.
ત્યારે ન કરેહું હોય સોમવે ? તથા અક્રિય પણામાં વેદન
ક્રિયા પણ ન થટે તથા ન કરેહું પણ સોમવવાનું માનીએ
તો ન કરેહાનું આગમન અને કરેહાને નાશ એવી (અણ-
ઘટીત) આપત્તિ આવશે. તેથી એકે પાપ કરેહું બધાં પ્રા-
ણીઓને સોગવવા વખત આવશે, અને એકે પુણ્ય કયું
હોય તો બધાં વર્ગે મુખો ઘડાવ, આ વાત હેખાતી નથી,
તેમ માનવી પણ ઈંદ નથી; તથા આત્માના સર્વ વ્યાપીપણાથી
તથા નિત્યપણે આત્મા હોવાથી આત્માને પાંચ પ્રકારે નારક
તિર્યચ મનુષ્ય દેવ અને મોક્ષ પદ જે પાંચ અંત છે તે ન
ચાય, તથા તમારા સાંખ્ય સંન્યાસીને કપલ ચીવર (કાયા રંગનાં
રંગેલાં કપડાં) પહેરવાં, માથું મુંદાવવું; હંડ ધારવો, સિ-
દ્ધાસોજન, પાંચ રાત્રિના ઉપદેશ અનુસાર વ્રમ નિયમ વિ-
ગેરે અનુષ્ઠાન તથા—

પંચ વિગ્ધતિ તત્ત્વજ્ઞો યત્ર તત્રાયમે રતઃ

ભટ્ટી મુળ્લી ત્રિ રવી વાપિ મુચ્યતે નાત્ર સૈવયઃ ॥૧॥

“ ૨૫ તત્ત્વને બધું હેાઈ પણ આગમમાં રહી, જટા
ધારી, મુંડ મસ્તક વાળો, અથવા ચેટલી સપ્તનારો હોય
તો પણ તે મુક્ત થાય. ” એ બધાં વચને તમારાં નિમ્મૂળઃ
થાય તથા દેવ મનુષ્ય વિગેરે જમન અજમન નહીં થાય,
અને સર્વ વ્યાપી તથા નિત્ય પણાથી આત્માને વિસરી

સર્વથા નિષ્ક્રિય એવું કહી ન શકાય; વળી યોગી હજી આપ
નારા, વૃક્ષનો અભાવ સાધવો તે પણ મુશ્કેલ છે. કાનુ કે યોગી હજી
આપનાઈ પણ કષ્ટસંવિગેરે જાડ (જગત્માં) કહેવાય છે એ પ્ર-
માણે આત્મા પણ યોગી ક્રિયાવાળો પણ ક્રિયાવાળો જ કહેવાય
કદાચ તમારી આવી સુજિત હોય કે યોગી ક્રિયાવાળો નિષ્ક્રિ-
ય જ કહેવાય જેમ એક પૈસાવાળો પૈસાદાર ન કહેવાય
તેમ યોગી ક્રિયા વાળો આત્મા પણ અક્રિય માનવો તે
પણ તે જ સુંદર છે કારણ કે તમારો જ દર્શાવ કોઈ
સુકરર પુરૂષ આત્મી છે કે જ્યાં પુરૂષો આત્મી છે ? જે
પ્રથમ પશુસ્ત્રી કારોતો સિદ્ધ નીસાધ્યતા થયે કારણ કે હન-
શત્રુ થન છે તેની ભેદે સરખાવતાં એક પૈસાવાળો
નિર્ધન જ કહેવાયે પણ ભે તમે જ્યાં પુરૂષ આત્મીનો પણ
લેણોતો તમાઈ કહેવું અયોગ્ય થયે કારણ કે દાટેલાં
કપડાં પહેનારની અપેક્ષાએ કાપાંપણ
(એક જાતનો સિકકો) વાળો પણ થન વાન છે, તે પ્રમાણે
આત્મા પણ ભે યજ્ઞ સામર્થ્યવાળા પુરૂષની ક્રિયાની અપે-
ક્ષાએ આત્મા નિષ્ક્રિયમાનીએતો અમારી જગા ભે હતિ
(હાનિ) નથી પણ આત્મા સામાન્યની અપેક્ષાએ તે ક્રિ-
યા વાન જ સિદ્ધ થયો, ! એટલેથી. જસણે, એ જ પ્રમાણે
અનિશ્ચિત, અગ્રહ હજી નામના ભે હેતુઓ પણ વૃક્ષના
અભાવ સાધકો નથી, ' વિગેરે યોગ્યું એ જ પ્રમાણે

દુધ ન આપે અથવા થોડું દુધ આપે તે બેહેતુથી ગાયને
નિરોધ ન સધાય, ઉપરના ન્યાય પ્રમાણે દુષ્ટાંતિકની યોજના
કરી, હવે આત્મા છઠો છે, એ વાદીનો મત પ્રથમ કહી
જતાવે છે નિ ગાથા ૩૫ મુ ગા ૧૪

મંતિ વંચ મહ ચ્મુયા, કહ મેગેમિ આઠિયા.

આય છઠો પુણો આહ, આયા લોગેય મામણ ॥૧૫॥ સુ

પાગ મૂતો પૃથ્વી વિગેજ આ સમારમા છે તેવું સાખ્ય
અને શિવ માર્ગના મતમા છે તે વાદીઓનું આ પ્રમાણે
કહેવું છે કે પાચ મૂતો છઠા આત્મા માલુન છે પણ અન્ય
પૂર્વે કહેલા વાદીઓમા જ્ઞાનત્વ આત્મા મત દેતા તે આ
મતમા નથી પણ આ વાદીઓનાં આત્મ. પૃથ્વી આદિ ૩૫
લોક શાસ્ત્રના આવનારા છે તે આત્મા વગી સવ બ્રાહ્મી,
અમૃતત્વ, આકાશ જ્યા શાસ્ત્ર છે અને પૃથ્વી વિગેજનું
પિતાના ૩૫થી અપ્રવચન પાત્ર અદેહી આવનારી પાત્ર છે.
તેનું શાસ્ત્ર પાત્ર વગી કરીથી મતવે છે.

દુહ માગ વિગમંતિ, નોગ ઉપગત્તમ પ્રમ

મગંતિ મચ્ચદા માવા, નિર્મલ માય મામયા ॥૧૬॥ મુ

મૂત પાચ છઠા આત્મા અ છે પદાર્થો અને પ્રકારે
એકત્રે જેવું જવના કે જેતુથી પણ અને પ્રકારે નાચ મત
નથી, પણ જોદા પિતાની વિગેજ નિર્દેહ (જેતુ વિન)
વિનાશ અને છે તે બેહેતુને મત આ છે.

જાતિ રેવદિ ભાવાનાં, વિનાસે હેતુ રિપ્યતે

યો જાતશ્ચ નધ્વસ્તો નશ્યેત્ પચાત્ સકેનચ ॥૧॥

નિશ્ચયે પદાર્થોને જન્મજ વિનાશમાં હેતુ છે. જો જન્મ્યો અને ન નાશ થયો તો પછી તે કાનાથી નાશ થશે ? (પોતાની મેળે જ જન્મ્યો તે હેતુ વિનાજ નાશ પામે છે) અને વેશેષિત સ્વરૂપિણ કારણે નાશ સહેતુક માને છે. તેવા જને પ્રકારના નાશ વડે લોક અને આત્માને નાશ થતો નથી. જો કહેવાનો તેમનો પરમાર્થ છે. અથવા જને પ્રકારે જોઈલે જને રૂપથી જોઈલે આત્માના સ્વભાવથી “ ચેતના અચેતના ” રૂપથી વિનાશ થતો નથી તેજ પ્રમાણે પૃથ્વીથી, પાણી અગ્નિ વાસુ આકાશ પોતાનું સ્વરૂપ ન લ્પ-ગવાથી નિત્ય છે. જાતું જગત્ સ્તી નથી જોતું નથી, તેથી આત્મા પણ નિત્ય થયો અમૃતકાલ વિમેર હેતુઓથી તેજ કહ્યું છે.

નૈનં ઉન્દન્તિ તત્ત્રાણિ. નૈનં દહતિ પાવકઃ

નૈવનં હ્રેદય ન્યાપો, ન શોષયતિ પારુતઃ ॥૧॥

અરુદે ઘોડ્ય મેષોપય, વિકાર્યોઽ યદુચ્યતે

નિદય સતતગઃ સ્થાણુ રચ્લોડ્યં સનાતનઃ ॥૨॥

આત્માને શરૂ છેલાં નથી (શરૂથી મરતો નથી, તેમ અગ્નિ જાળતો નથી, પાણી ધીમવતું નથી, પવન મુ-

કવતો નથી આત્મા છેદાય નહીં, લેદાય નહીં, આ અવિ-
કારી કહેવાય છે, નિત્ય, સર્વ વ્યાપી સ્થાન માફક અચલ
અને પુરાણો છે—

એ પ્રમાણે થવાંથી આત્મા નિત્ય છે. એટલે અસત્
હોય તે ઉત્પન્ન થતું નથી કારણ કે બધાનો બધે સદ્ભાવ
હોવાથી, અવિદ્યમાન કારકન વ્યાપારના અભાવથી, સત્
કાર્યવાદ છે અને જો અસત્ ઉત્પન્ન થાય. તો ગદ્યકાના
સીંગડાં વિગેરેની પણ ઉત્પત્તિ થાય ! તેવુંજ કહ્યું છે.

असद करणा दुपादान ग्रहणात् सर्व संभवाभावात्
शक्तस्य शक्य करणात् कारण भाव च सत्

कार्यम् ॥ १ ॥

અવિદ્યમાનનું અકરવા પણાથી, ઉપાદાન ગ્રહણ કર-
વાથી સર્વ સંભવનો અભાવ થવાથી—અને શક્તિ વાનના
શક્ય કરવાથી કારણ ભાવથી સત્કાર્ય છે.

એ પ્રમાણે માનવાથી માટીના પિંડમાં પણ ઘટો છે.
કારણ કે તેના અર્થોએ તે માટીના પિંડને લેછે. અને જો
અસત્ ઉત્પન્ન થતાં માનીએ તો તેથી ગમે તેનાથી થાય,
પછી માટીનો પિંડ ઘડાનો અર્થો શું કામ લે ? એથી સા-
ચાજ કારણમાં કાર્ય ઉત્પન્ન થાય છે એથી બધા પદાર્થો
પાંચ ભૂત આત્મા છઠો નિત્યપણાને પામેલા અભાવ રૂપે
ન થતાં ભાવ રૂપનેજ સ્વીકારે છે. ખરી રીતે તો પ્રકટ

રૂં અને છુપા રૂં પછીથી દેવ તેમનેજ હિત્તિ વિનાશ
કાચ છે. તેવુંજ કહ્યું છે કે.

“ નાસતો જાય તે માવો, ના માવતો જાયને સતઃ

અસત્થી જાવ (પહોંચી) થતો નથી. નેમ અજાવ સત-
ત્થા થતો નથી. આ વાદિને નિર્ધુજાકાર ઉત્તર રર પાને
કહ્યામાં “ કોવેણ ” માં ઉત્તર આપેલ છે. કે સર્વ
પદાર્થનું નિત્યત્વ માનીએતો કર્ત્તવ્ય પરિણામજ ન થાય
તેથી જ્ઞાતમાનું અકર્ત્તત્વ સ્વીકારતાં કર્મ અધનો અજાવ
થાય તેના અજાવથી કોણ કોમવે—અર્થાત્ કોણ પણ મુખ્ય
દુઃખને કોમવનાર ન રહે, એવું માનતા કરેલા દૃત્યને
નાશ થાય તથા અવિદ્યમાનને ઉત્પાદના અજાવમાં જે તે
જ્ઞાતમાના પૂર્વ જવમાં પરિણામ પડે જીવ જવમાં હિત્ત
થવા રૂપ જે પાસ પ્રકાશની જાનિ હતી તે ન થાય અને
તેથી પ્રજા જાનિને અજાવ થતાં વિજ્ઞા વિગેરે સર્વ ક્રિયા
અનુષ્ઠાન નજામાં થઈ જાય.

તથા અમરમુત, અનુમત, સિધર, એક સ્વભાવ માનતા
જ્ઞાતમાને દેવ મનુષ્ય જાતિ આ જાતિ તથા વિશ્વવિના
અજાવથી જાતિ સમસ્થ જ્ઞાન વિગેરે પણ ન થાય વળી
તથા કહ્યું કે “ સત્ દેવ તેજ હિત્ત થય ” તે પણ જુદું
છે. કારણ કે એ સર્વત્ત સત્ દેવ તે હિત્ત થઈ રીતે

તે થાય ! જો ઉમાદ થાય તો સર્વદા સત્ સિદ્ધ ન થાય,
તથા તમે કહ્યું કે ”

કર્મ ગુણ વ્યપદેશાઃ પ્રાગુ સત્તેર્ન મન્તિ યત્ત સ્માત્
કાર્યમ સદ્વિજ્ઞેયં ક્રિયા પ્રવૃત્તે ચકર્તૃણાં ॥૧॥

કર્મ ગુણના વ્યપ દેશે પદાર્થ ઉપર થયેલા પહેલાં
ન હોય તેથી કાર્ય છે તે અસત્ જાણવું, અને કર્તાની ક્રિયા
પ્રવૃત્તિ અસત્ છે, તેથી જોનાચાર્ય કહે કે અર્થ પદાર્થોને
કોઈ અંશે નિત્ય પણું તથા અનિત્ય પણું સત્ અસત્ કાર્ય
બાદ છે એવું માનવું તે ઠીક છે વળી તમે કહ્યું છે કે—

સર્વ વ્યક્તિપુનિયનં, ક્ષણે ક્ષણેન્યત્વ મથ ચનવિશેષઃ
સત્યોચ્ચિત્ય પચિત્યો રાકૃતિ જાતિ વ્યવ સ્થાનાત્ ॥૧॥

સર્વ વ્યક્તિમા ક્ષણે ક્ષણે જુદા પણું દેખાય છે તે
વિશેષ નથી, તે વિધમ ન એવી ચિતિ (જ્ઞાન) અપ ચિતિ
(જ્ઞાનાભાવ) ના આકૃતિ જાતિ અને વ્યવસ્થાનના કાર-
ણથી—થાય છે. વળી તમે કહો છો કે—

નાન્વય સહિમેદ ત્વાન્મદોઽન્વય વૃત્તિઃ
મૃદ્ધેદ દ્વય સંસર્ગ, વૃત્તિ જાત્યન્તરં ઘટઃ ॥ ૧ ॥

જેનામાં ભેદ છે. તે તેના નિમ્ન અન્વય (તેમાંથી
બનેલો) નથી તથા જેમાં અન્વયની વૃત્તિ (વિધમાનપણું)

❑ તેથી તેમાં એક નથી તથા માટેના એ એકના સંસ-
ર્જની વૃત્તિ છે તે જ બીજી અતિ ઘટ છે. ૧૧૬૫ સુત્ર માર્યા
હવે બેદ મતનો પૂર્વ પક્ષ એ નિર્યુક્તિ કરે પૂર્વે
જતાવેલો છે તે બદ્ધન થાદ અધિકાર સુત્રકાર પ્રકટ
જતાવે છે.

.. પંચ સંપે વર્ણે મે, વાલાડ સ્વજ હોડો

.. અળો અળળો જેવાહુ, દેડ ચંચ મહેડયં સુ ૥૧૭૥

કેટલાક વાદો બોધ ધર્મોએ રૂપ વેદના વિજ્ઞાન સંજ્ઞા
સંસ્કાર એ પાંચ સ્કંધનેજ માને છે. પણ તે સિવાય આ-
ત્મા નામનો કેઈ સ્કંધ નથી એવું બોલે છે. તેમાં રૂપ
સ્કંધ તે પૂરવી ધાતુ વિગેરે તથા રૂપ વિગેરે છે, સુખા,
દુઃખા, અને અદુઃખ સુખા એ વેદના સ્કંધ છે.

રૂપ વિજ્ઞાન, રસવિજ્ઞાન, વિગેરે વિજ્ઞાન તે વિજ્ઞાન
સ્કંધ, ૩, સંજ્ઞા સ્કંધ તે સંજ્ઞા નિમિત્ત ઉદ્ભાવક મ-
ત્યક્ષ; ૪, સંસ્કાર સ્કંધ તે પુરુષ અપુરુષ વિગેરે ધર્મ સમુ-
દાય, ૫, એનાથી ભુરો આત્મા નામનો પદાર્થ આંખેથી
મત્યક્ષ જોવાતો નથી; તે આત્મા અવ્યભિચારી શિંગ બદ-
લના અભાવથી; અનુમાનથી પણ સિદ્ધ થતો નથી, તથા
મત્યક્ષ અને અનુમાનથી ભુદુ અર્થને જતાવનાર અવિસંવાદી
(તદનસાચુ) બીજું પ્રમાણ નથી, ઉપર પ્રમાણે ચિત્તનારા ચક્ષુ
અવરિયત ન બોલવાથી બાલક જેવા બેદ વાદોએ ઉપર

અપેક્ષેત વરં કર્ષિ, -યદિ કુર્વોત દિશ્વન ।

યદકિંચિન્નકરં વસ્તુ, કિં કેનચિદપેક્ષ્યતે ॥ ૧ ॥

કેઈ પણ માણસ કેઈ પણ બીજાને ક્યારે ઇચ્છે કે
જે તે કાંઈ પણ કરે. પણ જે અકિંચિત્કર (કંઈ પણ ન કરે.
એકું નકામું) છે તેની કેઈ પણ કેવી રીતે અપેક્ષા રાખે ?
અર્થાત્ ન રાખે.

વળી તેના એક અર્થ ક્રિયાકરણ કાલે અપર અર્થ
ક્રિયા કરણ સમાન નથી એમ માને તો નિત્યતાની પ્રકટ
હાનિ સ્પષ્ટ થઈ ગઈ! હવે જો નિત્ય રહોને તે બને સાચે
ક્રિયા કરે તો પહેલાં સજ્જમાન બધી ક્રિયા કરે. તો બીજા
સજ્જમાં અકર્ષત્વ આગળ. તો તે પણ અનિત્યતા સિદ્ધ થઈ.
હવે જો તેના સ્વભાવથી ન અર્થ ક્રિયાઓએ ચાર'વાર બીજા
સજ્જમાં પણ ક્યાં કરે તો તે અયોગ્ય છે. કરેલાનું કરવું
નકામું ॥ વળી બીજા સજ્જમાં સાધ્ય એવા પદાર્થો પ્રથમ
સજ્જમાંજ સિદ્ધ થયા તોના તે સ્વભાવથી, અને જો તે સ્વ-
ભાવ ન માનીએ તો તે અનિત્યત્વને માત્ર થશે તેથી જો
પ્રમાણે નિત્યનું ' કમિ અને સાચે ' બને નહીં. અર્થક્રિયાના
વિરુદ્ધથી પોતાના કરણોથી નિત્યનો ઉત્પાદ સિદ્ધ ન થાય.
હવે અનિત્ય સ્વભાવ ઉત્પન્ન થાય તો વિપ્લવ અભાવથી
અમારે કહેવું અગ્રેષ (બધા) પદાર્થનું સૃષ્ટિકર્ણ સિદ્ધ
થયું. તેજ પ્રમાણે, કહેવું છે:—

પદ્યર્થનું સુદગર વડે કરવું નથી તે તો પોતાનાં કારકો
(માટી તથા કુંભાર) થી થાય છે. અને જે ભાવનો
અભાવ તે પણ અભાવ છે. તેને કહે છે. પણ તે તુચ્છ નકામું
છે. ત્યાં કારકનો વ્યાપાર ક્યાથી હોય ? અને જે તેમાં
પણ કારક માનો તો કારકોની અવેદના શી જગમાં પણ
પ્રવૃત્તિ થશે ? તેથી તે અભાવના વિનાય હેતુનું અકિં-
ચિત્કરણ છે, પોતાના હેતુથીજ અનિત્યતાને કોટી કરનારા
પદ્યર્થોની ઉત્પત્તિના વિના હેતુના અભાવથી સ્થિતિપણું
જેમ સિદ્ધ થયું. મૂળમાં 'તુ' શબ્દ પૂર્વવાદીઓથી આ
જોડાને જુદો બતાવવા આદે છે. તેજ પછવાડેનો અર્થોદ્દેશ
બતાવે છે. " અન્યો અન્યો " જે પ્રમાણે તેજ જોડા
જેમ છોડે આત્મા માનનાર સાંખ્ય વિશેષે તથા આર્વાક
જેઓ બુદ્ધી મળેલોજ. ચિત્તન્ય નામનો આત્મા ઇચ્છનારા
છે. તેવીજ રીતેન જોવું કહેનારા, તથા હેતુથી ઉત્પન્ન થયેલો
હેતુક તથા કાયાપ્રદે પરિણત બુદ્ધી ઉત્પત્ત થયેલ ત્યાંમુખી
છે. તેમાં અહેતુક અનાદિ અપર્યવસિત હોવાથી નિત્ય
જેમ આત્માને માનનારા છે. તેવું તે જોડ માનતા નથી
(આ હાથાણથી જોડ દર્શાવના બીજા દર્શન સાથે જોડ
બતાવ્યો છે. હવે બીજા જોડાને " આત્મપ્રાપ્તક " અગત
મત બતાવવા કહે છે.

પુરૂષો આત્મ નેક્રવ, તદા વાજ્ઞવ જગચો

ચત્તારિ ધાત્તમો રૂપ, જગદં મુ આચં ॥ ૧ ॥

આવશે એક જ્ઞાન ચંતન છે. એમ માનો, તેપણ ચંતા-
નિના વ્યતિ રિજના અભાવથી તે નકારું છે. કદાચ ને
એમ માને કે પૂર્વે સજ્જ નામ પામતાં ઉત્તરના સજ્જમાં
વાસના મુકતો જોય ॥ તેજ કહ્યું ॥ કે.

યસ્મિન્નેવરિસંતાને, આદિતા કર્મ વાસના

પાલે સર્વે સંધરે, કાપાંસે રક્તના ઘણા ॥ ૧ ॥

જોદ કહે છે તેજ ચંતાનમાં નિદે કર્મવાસના મુકે
છે. તેથી જેમ કપાસ રંગીને વાવે તે રંગિત ધાતુ જેમ
રંગનું સંધારુ થાય ॥ જેનાચ્છર્મ કહે છે કે તમારી વાસના
સંધારી જુદી જુદી કે ભેગી છે ? ને જુદી હોય તે વાસ-
કપલું ઉત્પન્ન ન થાય, અને ને ભેગી હોય તે સજ્જ મારક
તેનું સજ્જ સજ્જપણું લાગુ પડતા તે વાસનાનું તેજ પ્રમાણે
આત્માના અભાવના મુખ દુઃખના અનુભવનો અભાવ થયો
પણ મુખ દુઃખના અનુભવ ઉજ, તેથી આત્મા સિદ્ધ થયો.
ને તેમ આત્મા ન માનીએ તે પાશ વિપથના અનુ-
ભવના ઉત્તર કાળમાં ઈદ્રિયોના જ્ઞાનોનું પોતાના વિપથથી
અન્યત્ર અપ્રવૃત્તિ હોવાથી સંકલન પ્રત્યય ન થય.

ને એમ માને કે “આ લય વિજ્ઞાનથી થય છે.
” તે તમે જ્ઞાતવના નામેજ આત્મા સ્વીકારી લીધા.
વળી જોદાચમ પણ આત્માનું અસ્તિત્વ સ્વીકારે છે
તે જ છે ”

ત્યાં આ ઉત્તર સમજાવે.

જે કાલિય પદાર્થોના અભાવમાં હેતુ છે. તે અભાવ કારણના સંનિવિતપણા (સાધે) ના વિરોધ વડે જ્યાં ધાતુ (સુખધ) પદાર્થો ઉત્પત્તિનો અભાવ થયો.

જે તમે એમ માનો કે ઉત્પત્તિ થયા પછી ઉત્તર (બીજા) કાલે વિનાશ થયો તે પ્રમાણે થતાં ઉત્પત્તિની કિયાના કાલમાં તેના અબજપણાથી અને પાછળથી ઉત્પત્તિ થતાં તે જાંતરા વિના ઉત્પત્તિ થાય અને પાછળથી પછા કાલે ન થાય. શ્વેતુ' નિયામક (દોરવનાર) કહેણું છે ? જે એમ માનો કે ' વિનાશ હેતુનો અભાવ ॥ ૧ ॥ ' અને તેથીજ કનુ છે કે—

નિર્દેતુત્વાદ્ વિના દામ્ય, રવમારાદનુ સંચિતા રતિ.

જ્યાં પણ તમારે કહેવું અમુકત છે કારણ કે ૫૮ વિગેરેને મિષ્ટરીના મારથી તુર્તજ નાશ થયો તમે પણ જુઓ છે, વળી તમે પૂછવું હતું કે " તે મિષ્ટરી વિગેરે ૫૮ વિગેરેનું શું કરે ॥ વિગેરે જે તમારે પૂછવું હતું હતું પણ તેમાં આટલું અમુકા હતું કે અભાવને તમે "પ્રમત્ત્ય કે પર્તુદાસ" એ વિગતવડે વિગત કરી દતો અને જાને પણમા દોષ અનાબ્યો દતો તે અદોષ દતો. કારણ કે પર્તુદાસ પણમાં કપાલનામના આવાનર (બીજો પદાર્થ) કરવામાં અને કલ્પા પરિણામની અનિચ્છ પણ વડે" તદ્દ-

એ જન્મ અપેક્ષા (વિનાશ) નો અતિક્રમ કરીએ.
તો સર્વ આત્મક પદાર્થ છે. તે એકરૂપ થાય તેટલા માટે
સજ્જિત્વનો વિચાર કરતાં તે (એકરૂપ) ટકી ન શકવાથી
પરિણામે અનિત્ય પદાર્થ વધારે જળવાન છે; અને એ પ્રમાણે
માનતાં આત્મા પરિણામી જ્ઞાનનો અધાર તથા અવાંતર
(બીજા અવમાં) જન્મનો મૂળથી કોઈ જાણે જુદો જ
તથા કોઈ જાણે શરીર સાથે આત્મા એકરૂપ થયે દેવાથી
એકો જ છે. વળી સદેતુક પણ છે કારણ કે નારક નિર્ધન
મનુષ્ય દેવતા ભવને આપનાર કર્મવટે વિહાર થતો દેવાથી
પર્માત્મ રૂપ સ્વીકારે છે; તથા આત્મા પોતાનું આત્મ (હવ)
સ્વરૂપ (કોઈ પણ અવમાં) અપ્રમુતપણથી તથા નિત્ય
પણે દેવાથી અદેતુકપણ (કોઈ જાણે) ॥ વળી જાણે
શરીરથી જુદો સિદ્ધ કરેલો દેવાથી ચાર પાત્રથી માત્ર
જન્યો શરીરરૂપ જ આ આત્મા છે. વિશેષે લખાઈ છે. સુત્ર
જન્મ (જાંઘ) ના બેલવા માટે સાંભળવા બોલવા પણ
નથી આત્મક સદેતુક અવ છે. ૫ ૧૮ ॥

હવે પાંચ મૂળથી જાણે, અદેતુક, તથા તેજ હવ
તેજ શરીર, અકારક, આત્મા હવે, સજ્જિત, ૧૪ સુખ
વિશેષે બેલનારાનું બેલનું નિર્ધન સિદ્ધ કરવાની દૃષ્ટિથી
સ્વકાર અવતર તેઓના અવતરે તેના અવતર મનેતુક રૂપ
બતાવવા કહે છે.

તે તે તો જાણ કોણ નેવું છે. તથા સામ્ય મતવાળા
વાદીઓ આ પ્રમાણે મૂલ્યે છે કે—

જેઓ અમારે દર્શન અકર્તૃત્વ આત્મ અદ્વૈત પાંચ
ક્રમે વિગેરે માનનારા તથા દીક્ષા લેનારા છે તેઓ “જન્મ
ના મરણ મર્મ” પરંપરાની ચરીર મન વિગેરે સંબંધી
બેઠક બચાવે વેદનાઓથી મુક્ત થાય ■ એટલે સકલ
દેહી મુક્ત એવું મોક્ષ મેળવે છે

હવે તેઓનું અફલવાદીપણું પ્રકટ કરે છે.

તે જાતિ સંધિ જણા જ, ન તે ધર્મચિત્રો જના ।
જે તે હ વાણો પવ, ન તે ઓહનગઙ્ગદિપા ॥ ૨૦ ॥

તે જાતિ સંધિ જણા જ, ન તે ધર્મચિત્રો જના ।
જે તે હ વાણો પવ, ન તે સગ્ગરપારગા ॥ ૨૧ ॥

તે જાતિ સંધિ જણા જ, ન તે ધર્મચિત્રો જના ।
જે તે હ વાણો પવ, ન તે ગન્ધા ૫ પારગા ॥ ૨૨ ॥

તે જાતિ સંધિ જણા જ, ન તે ધર્મચિત્રો જના ।
જે તે હ વાણો પવ, ન તે જમ્મસ્મ પારગા ॥ ૨૩ ॥

તે જાતિ સંધિ જણા જ, ન તે ધર્મચિત્રો જના ।
જે તે હ વાણો પવ, ન તે દુઃસ્વપ્ન પારગા ॥ ૨૪ ॥

ઉદ્દેશના આર જનુયોગ દ્વાર વર્ણવીને સુત્રાનુગમમાં આરખ
લિતાદિ શુદ્ધશુદ્ધા સત્ ઉચ્ચારણું તે આ છે,

આગાર્ય પુણર્ગોમિ રસચમા પુરો જિયા

વેદયંતિ મુદંદુરત્વં, અદુરા તુર્ણનિ રાગત્વ ॥ મૂ૦ ૧ ॥

આ સુત્રનો પ્રથમના ઉદ્દેશા સાથે સંબંધ બતાવે ॥

પૂર્વ ઉદ્દેશના ઉચ્ચા સુત્રમાં આ કહ્યું છે કે

“ જેમ પાંચ ભૂતસ્થાન વિગેરે માનનારા વાદીઓ
મિશ્રસ્તરથી હજીયથો જિ અંતર આત્મા જેનો એવા તથા
અસર અગ્રહમા લીન થયેલા પગમાર્થે યોધ સહિત
હોવાથી વ્યાધિ મૃત્યુ જરાથી બચત એવા સંસ્થા
અકરાહમા ઉચ નીચ સ્થાનમા જઈને અનંતીવાર ગત્તેમ
રહી વેદનાઓ વેદે છે. તેજ પ્રમાણે અહીં પણ નિયતિ
નાનો અઠાની તથા જ્ઞાન અ-વિંધ કર્મ અપચય વાદીનાને
પણ તેજ પ્રમાણે સંસાર અકરાહનુ ધમણ તથા ગત્તેમ
જવાનુ બતાવે છે પરંતુ જરમા તેા જુએતુ (એકપામિ
વિગેરે છે જીથી જોની સમ આ સંબંધ છે કે અ. એક
દ્રવ્યમ લેવે,

અહીંમા પણ એમ નમજવુ કે નિયતિ વાદીઓએ
જે કહ્યુ તેને પણ હે શિખો ! તમે સમજો, એ પ્રમાણે
વચ્ચાં બીજાં સુત્રોવટે પણ લખવું, અને જેવો સંબંધ
હ.એ તેવો લખાવે.

અધી દેશવત્તા નથી, તથા હવમાં • વિદુષ્કાને • ૧૦ મિટલે.
એક વધનથી હવે જીને વધને બધ ૧૧, અને ત્યાં નવે
કામ હે ૧૨, તેનો નિષેધ કરવા નથી.

તે પ્રમાણે પાંચ જુદા જુદા વિદ્યમાનપદો માનન સ્થ વિશેષ
વાદીઓના સમપ્રધાન કદીને તેનિયતિ વાદીઓ છુ માને
છે, તે સુચની બીજી બીજી માધ્યમ જનને છે

म सं तप कट दुहाये, यआ अन्तराह व सं ।

गुरुं वा मातुं वा हृषीकेशं, गोविन्दं वा श्रीमद्विष्णुम् ॥ ३ ॥

तस्य चरं न अग्निरिति, वस्तुतया पुनो ज्ञिया ।

॥ ३ ॥

[illegible]

[illegible]

પ્રેતાને પશ્વિત આનન્દાશ બોલે છે, કે સુખ દુઃખ ને કંઈ છે, તે નિયતીનું કરેલું છે. એટલેજે ચલાતું તે ઉદયમાં આવ્યું છે. તે નિયત છે, તથા અનિયત તે આત્મપુરુષ ઇશ્વર વગેરેથી મળેલું તે બધું પણ નિયતીનું કરેલું બલુનું. આપું એકાંત માને છે તેથી તેઓ અંબલુ ॥ અને સુખ દુઃખના મૂળ કારણને બલુનારા નથી. એ કે અર્ધતોના મતમાં કિંચિત્ સુખ દુઃખ વગેરે નિયતીથીજ થાય છે. એટલે તેનું કારણ કમંતું કોઈ પણ અવસરમાં ઉદયમાં આવવાનું છે, તે નિયતીકૃત કહેવાય છે. તથા કિંચિત્ અનિયતીકૃત તે પુરુષાકાર કાળ, ઇશ્વર, સ્વસ્થા, કમં વિગેરેનું કરેલું છે. તેમાં કોઈ અંશે સુખ દુઃખનું પુરુષાકારથી સામ્યપણું પણ સ્વીકારીએ છીએ. કારણ કે કિંવાથી ફળ થાય છે. અને કિંવા તે પુરુષાકાર સાધન છે. તેજ કહ્યું ॥ કે

નર્દવ મિતિ મંચિત્ય સ્યજંદુયમવાસ્યનઃ ।

અનુયમેન કમર્તલં, તિલેમ્પઃ માપ્તુર્વર્તિ ॥ ૧ ॥

તસીજનો વિચાર કરીને પોતાનો ઉદયમ ઠાટે નહિ. ઉદયમ વિના તલમાંથી તેજ કેવી રીતે લેશે. ? વળી સમાન પુરુષ વેપારમાં ફળની વિચિત્રતાનું દૂષણ બતાવ્યું તે અદ્વય છે. તેમાં પણ પુરુષાકારનું વિચિત્ર તે ફળ વિચિત્રનું કારણ છે. અને સમાન પુરુષાકારમાં તે

અવ્યતિરેકપણું દ્રવ્ય જતાંયું તે પણ અદ્રવ્ય સમજવું. કારણ કે સ્વભાવ આત્માથી અવ્યતિરિક્ત છે, અને આત્માનું કર્તવ્ય અમે પૂર્વે સ્વીકાર્યું છે તે પણ સ્વભાવથી જ છે. તથા કર્મનું પણ કર્તૃપણું છે કારણ કે તે કર્મ જ પ્રદેશો સાથે જન્મે જન્મ અનુવેષપણે (એકમેક) રહેતું છે તે કંઈક જાણે આત્માથી કર્મ અભિન્ન છે. તેને વશ થઈ આત્મા નારહી તર્કથી મનુષ્ય દેવ ભગેમાં ભ્રમતો મુખ્ય કુઝળને અનુભવે છે ત પ્રમાણે નિયતી અનિયતીનું કર્તવ્ય કુક્તિથી ઉત્પન્ન થયે છે તે નિયતનુજ્ઞ એકાંત કર્તવ્ય સ્વીકારનારા વાલીઓ પુદ્ધિરહિત છે એમ જણવું. ॥ ૪ ॥ આ પ્રમાણે કુક્તિથી એકાંત નિયતિને ખોટી ઠસવી તે નિયતિને સ્વીકાર નાનું થતા જન્મ જન્મે તે એ શુભથી પૂર્વેના અક્રયુષમમ નવું ન કે મૂર્ખ નથી નયત અભિ-યત જન્મ કેટલાક વાલી મન નિયાન ન જરૂર જાણે આત્મ ૧ કાળ ઈશ્વર ને ઉકલી નેનુપણ નિયતિ વાઈને માનનારા છે

‘તુ’ અવ્યયર્થ. એમ સમજવું, કે તેઓજ એવા છે, પણ ખીજા નહીં, વળી તે નિયતિ વાલી કેમ છે તે જતાવે છે. કુક્તિ સમૂદયથી જહારછે તે પાર્શ્વરથા. અથવા પરલોકના ક્ષિત માટે થતી ક્રિયાથી દૂર છે, અથવા તેઓ એ નિયતિ નેજા મુખ્ય માનવાથી તેમની પરલોક આથી ક્રિયા વ્યર્થ થઈ,

પરિયાણિયાણિ સંકંતા, પાસિનાણિ અસંકિળો

અળ્લાણ મયસંવિળા, સંપૂર્ણિતિ તર્હિ તર્હિ ॥૭॥

એટલે મુગ્ધને બચાવવા કેઈ રહસ્ય આપે તેા અતિ મુદપણથી હુદ્ધિ રહિત બની તે રહસ્ય ઉપર પણ શંકા લાંબી દૂર ભાગીને પાસ ને અનર્થ ઉત્પાદક છે તેમાં શંકા રહિત બની અજ્ઞાન તથા બયથી સંવિગ્ન એટલે તેને અપિન બની અ રહસ્ય સ્થાન છે કે આસ્વાદુ સ્થાન છે, તેને વિવેક શુન્ય બની ન ભણતાં તે હાંસામાં દ્રષ્ટાઈ બય છે. હવે તે મુમત્તુ દષ્ટાંત નિયતિવાદી તથા એકાંત અજ્ઞાનવાદી ઉપર ઘટાવે છે. તે અપી રીતે કે રહસ્ય અપનાવ જને. કાંતવાદને મુદ્દી એકાંતવાદી બની સર્વ દોષ રહિત જને. કાંતવાદ ગેન દર્શન ને ક્ષણ સ્થિર વિગેરે દરેકને સમાવિષ્યત સ્વીકારનાર છે, તે અનાસંકનીય છતાં તેમાં શંકા લાંબી પોતાના માનેલા નિયતિ કે અજ્ઞાનવાદ ને એકાંત છે તે સંકનીય છતાં તેમાં શંકા કાવતા નથી. તેથી રહસ્ય સ્થાન જનેકાંતવાદને સ્થગી હુદ્ધિથી સિદ્ધ ન થતું જનેક દુઃખતું ઉત્પાદક એવું એકાંતવાદ સ્થાનને ધકડવાથી અનાપી ઉવાચતા મુગ્ધ જેવા તે વાદીએ તેવા તેવા કમ બંધનના સ્થાનોમાં દરજ્જા આદર દ્રષ્ટાઈ છે. ઉપસ્થા જનેક દોષો તે વાદીના બતાવીને વળી સેનાચાર્ય એટલેથી સંતોષ ન પામતાં બીજા દોષો પણ પર્વના દર્શાવે બતાવે છે.

અહ તં પવેજ્ઞ વજ્ઞં, અહે વજ્ઞસ્સવા વણ

મુચ્ચેજ્ઞ પય પાસા ઓ, તંતુમંદે ણ દેહણ ॥ સૂ૦ ૮ ॥

હવે તે પાશ આગળ આવેલો મૃગ જાળ બંધનથી ઉપર કુદે અથવા નીચલા ભાગમાંથી નીકળી જાય તો પણ પગના ફાંસાથી બચી જાય તથા કોઈ પ્રતિભાં પદ પાશાદિ પાઠ છે. ત્યાં આદિ શબ્દથી વધ તાડન મારણ વિગેરેથી પણ બચે, પણ તે મૃગ અજ્ઞાન દશાથી અનર્થરૂપ બંધનથી છૂટવાનો ઉપાય જાણતો નથી, અને તે કુટપાશાદિકને ન સમજવાથી મૃગ કેવી અવસ્થા પામે છે તે બતાવે છે.

અદિ અપ્પાડ હિય પળ્લાળે, ત્રિસમંતે ણ વાગળે

સવલ્લે પય પામેળં, તત્થ ગ્રાયં નિયચ્છદ ॥ ૯ ॥

તે મૃગ અદિત આત્મા, તથા અદિત પ્રજ્ઞાનવાળો વિષમંતે ન એટલે કુટપાશામાં આવેલો (અથવા તે વિષમંતે એ પાડ્યો) આત્માને તેમાં પાડે. હવે તે પાશમાં પડી બધાયલો તે કુટપાશની બહુ દુઃખી અવસ્થાને પામેલો તે બંધનમાં રહી પોતાની ધાત (મારણ) ને વાંછે છે-હવે તે મૃગનું દષ્ટાંત અજ્ઞાન વિષયક ઉપર ઘટ્ટવે છે.

પરં તુ સમ્પન્ના ણમે, વિચ્છેદ િઠ્ઠાં અણારિઆ

અસંકિઆરં સંકંતિ, સંકિઆરં અસંકિણો ॥ ૧૦ ॥

જેમ અજ્ઞાનથી ચેરાયલા મૃગો દુઃખ પામે, તેમ
અમણુ એટલે પાપ'ડને આશ્રિત કોઈ (પણુ બધા
નહોં) મિથ્યા દૃષ્ટિ ॥ એટલે અજ્ઞાન વાદી અથવા
નિપતિ વાદીનો મત માનનારા તે મિથ્યા દૃષ્ટિવાળા
જનાયો છે, આપ' એટલે સર્વ પાપથી બચેલા છેતે, તેથી
હલ્લટા તે અનાયો અજ્ઞાનતાથી અસત્ અનુધ્યાન કરનારા છે,
તે કેવી રીતે કે સુધર્મના અનુધ્યાનમાં ચડ્યા હાવે, અને તે બહુ
દુઃખ આપનાર એકાંત પક્ષ માને તેવા વાદીઓ મૃગમાદૃક
મૃદ ચિત્તવાળા નેજા આવરે છેકે જેમાં પરિજામિ બહુ દુઃખ
દોષ છે. હવે શકનીય અને અશકનીયનો વિષયોષ બતાવે.

ધામ્મ વજ્જવળા જાસા, સંતુમંકંતિ મુદગા

મારંભાઈન સંકંતિ, અવિમ્મતા અરોરિમા ॥૧૧॥

હાંત્યાદિ દયા લક્ષણુ મુક્ત સર્મની જે પ્રફુલ્લા તેમાં
ચડ્યા હાવે અને જેમ વિચારે કે આ અધમ' છે, અને તે
અન્યકત મુલ્ય તથા અરોચિત એટલે સત્થા સન. યે. પરદિત
વાદીઓ જે આરંભ પાપ રૂપ છે તેને ચકા ન લાપી આદરે
છે-૧૧-૧ હવે તે અજ્ઞાનથી છવાયલા જે નયો પામતા,
તે બતાવે ॥

સમ્પલ્લગં વિરુક્કસં, સમ્પં જુપં રિહિણિમા

અપ્પલિમં અકાદસે, વ્વપ્પટ્ટં પિમે જુણ ॥૧૨॥

સર્વત્રાધ્યાત્મા એટલે જેનો આત્મા સર્વાત્મક છે, તે લોભ છે, તેને તથા વ્યુત્કર્ષ એટલે માન તથા ભ્રમ એટલે માયા અપ્પતિઅં ક્રોધ તે આરે કપાયને વિષ્ણુ ધોઈ દૂર કરીને મોહનીય કર્મ રહિત થઈ છેવટે બધાં કર્મ ત્યાગી અકર્માશ બની જાય છે, આ મોક્ષ જ્ઞાનથી થાય છે, પણ અજ્ઞાનથી ન થાય તેજ બતાવે છે કે જલદયા વિના તે મૃગ જેવો અજ્ઞાની તે મોક્ષને તળે છે, અથવા વિભક્તિના પરિણામવડે આવા મોક્ષાર્થથી પોતે ચુપ્પ બ્રહ્મ થાય. ૧૨ હવે ફરીથી અજ્ઞાનવાદીના દોષો બતાવે છે.

જે एयं नाभि जाणंति मिच्छन्दिही अणारिया ।

मिगा वा पासवद्धा ते घायमेसंति णंतसो ॥ १३ ॥

જેઓ અજ્ઞાન પક્ષને આશ્રી બેઠા છે તે કર્મ ક્ષય કરવાના ઉપાય જાણતા નથી. પણ પોતાના અમૃત્ય આશ્રદ્ધા પંકડાઈ મિથ્યા હૃદિ અનાર્થ બની મૃગની માફક પાશમાં પેડી જન્મ મરણને પામે છે તથા પામેવાનો ચંતન કરે છે કારણ કે તેમને યોગ્ય ક્રિયાનુષ્ઠાન આરંભનાં છે વળી અનંતશઃ એટલે અવિચ્છેદપણે વારંવાર અજ્ઞાનીઓ જન્મો મરણનાં દુઃખ ભોગવે છે. અજ્ઞાનવાદ સમાપ્ત થયો. હવે અજ્ઞાનવાદીના દૂષણે બતાવવાની ઇચ્છાવાળા આચાર્ય પોતાના વચનથી બધાયણે વાદીઓ નંચળે, એવો તેઓનો મત બતાવે છે.

જેમ જેમ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય તેમ તેમ વધારે વધારે
જ્ઞાન થવાનો અંશ રહે છે જેમકે કેઈ જાણના બીજના
પાયાઉપર પોતાનો પગ અડાડે તો પોતે અપરાધી થાય,
જોને જે જાણવાચર જૂઠ્ઠા અડાડે તો તેનો અપરાધ
વધે નથી; તેથી અજ્ઞાન જોઈ મુખ્ય છે. પણ જ્ઞાન નહિ
ઉપર મુખ્ય અજ્ઞાનવાદિનું મતને બતાવીને હવે જોનાં દુષ્ટ
મતાવે છે.

અન્નાગ્નિવાયં વીયંમા, અગ્નાને જ વિનિષ્કઠ્ઠ ૬ ।

અપ્પમો ય પરં નાલં, કુજો અગ્નાણુ સામિદ્ધ ॥ ૧૭ ॥

જ્ઞાન રહિત તે અજ્ઞાની. અજ્ઞાન શબ્દની મંજૂ શબ્દ
પણાયા મત્વર્થા પ્રત્યય લાગતાં તે શબ્દ બન્યો. તે
અજ્ઞાનીઓમાં અજ્ઞાનજ્ઞ શ્રેય છે એવું વિદ્વાન્નાથ ને વાદીઓને
આ વિચાર અથવા મિમાંસા વધાસવાને ખાટે જે ઈચ્છા
થાય તે અજ્ઞાન વિષયમાં અવતરતી નથી. જોડવે યોજાય
નહિ. તેજ બન્યું છે કે જે પ્રજારની જે મિમાંસા અથવા
વિમર્શ તે જ્ઞાન સત્ય છે કે અસત્ય છે ? જેમ અજ્ઞાનજ્ઞ
શ્રેય છે, જેમ જેમ જ્ઞાન અતિશય તેમ તેમ તે પોતું વધતું
એવું જે વિચારણું તેને તેઓ ન બાંહે. અથવા નેમતામાં
તેવો વિચાર ન પડે. કારણ કે આ વિચારણું તે જ્ઞાનરૂપ
છે. વળી તે અજ્ઞાનવાદીઓ પોતાના પ્રધાન અજ્ઞાનવાદને
બાંધને જતાવવા સમર્થ નથી. કારણ કે તેઓએ અજ્ઞાનને

વનમાં જેમ કેઈ મૂઠ પ્રાણી રસ્તે ચોખવાને જતાં દિયા
મૂલે, હવે તે મૂઠના પછવાડે બીજે અણબણે જાય, તે
તે બંને અણબણા હોવાથી રસ્તે ભૂલતાં જાય તેમ અયથી
દુઃખ ભોગવીને નિશ્ચયથી તીવ્ર ચોકને પામે છે. (યાદીને
ચંદે છે.) તેજ પ્રમાણે અજ્ઞાનવાદીઓ પોતાના માર્ગને સારો
માનીને અને પારકો મત ખરાબ માનીને બીજાને દુસાવતાં
પોતે મૂઠો છતાં બીજાને પણ દુસાવે છે. આ સંબંધમાં
બીજું દર્શાવ અપે છે.

અંધો અંધ પદ્મિનો, દુરમદાણુ ગચ્છહ ।

આવજ્ઞે વપ્પહં જંતૂ, અદુવા પ્રપાણુગામિષ્ ॥ ૧૯ ॥

કેઈ આંધળો બીજા આંધળાને દોરતાં પોતે અવજે
રસ્તે ચાલી, બીજાને પણ અવજે રસ્તે દોરે છે. અથવા કેઈ
આંધળો અથે હોય અને બીજો તેની પછવાડે પોતાની મેજે
જાય, તો તે પણ અવજે રસ્તે ચંદે, અને યોગ્ય સ્થાને
ત પહોંચે, તે ઉપરથી બોધ આપ ॥ કે—

एवमेगे जियायही, धम्म माराहना वर्य ।

अदुवा अहम्म मावज्ઞે, જ તે મદ્વજ્ઞનુયં વર મૃ ॥૨૦॥

જે પ્રમાણે જાવમૂઠ તે જ વાધ અણબણે મતવાળા
વિદે, તે જાવમૂઠ (જે જાવમૂઠ પાળે) ના અર્થે પોતે જાવ-
મૂઠના . . . વડ વવાળા પુણ્ય દીકરે હેવા છતાં દુઃખ

પાણી વનસ્પતિ વિગેરે છકાયનું પચન પાચન (રાંધણું
 રંધાવણું) કરવાવડે મઠન કરે છે, પોતે તેવાં પાપ કરી
 બીજાને ઉપદેશ કરે છે, જેથી મોક્ષ મેળવવાને બદલે શુદ્ધ
 થાય છે. અથવા મોક્ષનો અભાવ થયો નો દૂર જાયો, પણ
 આરંભ કરીને પાપ ઉપાજન કરે છે, અથવા (તિલ પ્ર-
 ત્યયવડે) સંભાવનામા આ દર્શાવે છે કે તે વાઢીઓને બીજા
 અન્યો યવાના છે તે બતાવે છે, અથવા વિવક્ષિત અર્થના
 અભાવથી વિપરીત અર્થ પ્રાપ્ત થવાથી પાપનું કય દાન થાય
 છે, વળી તેઓ આ પ્રમાણે અસત્ય અનુષ્ઠાન કરનારા આ
 શ્રુતિધારા ગેરશાળીના મતવાળા અજ્ઞાનવાદમાં મથેલા તે
 વાઢીઓ અર્થે પ્રકારે સરજ એટલે વિવક્ષિત મોક્ષ મમતમ
 સીધા માર્ગ ન મળે કમ્મ ને મધ્યમ અથવા નદ્ધર્મ તેને
 ન પામે. અથવા નવ કમ્મ ને સત્ય અને ને અજ્ઞાન અંધ
 એટલે જ્ઞાનના વિરોધીના ન અપાવે આ અજ્ઞાનવાદીઓના
 કાંઈ મેલ થાય છે તેનો મહત્ત્વનો માર્ગ ન

શ્રુતિ અશ્રુત પુણ્ય વિશેષ નવ નિર્ધારિત નવ છે
 તેને નવ અશ્રુત મહત્ત્વ અશ્રુત મહત્ત્વ નવ, અશ્રુત
 વજ્ર નવ, અશ્રુત મહત્ત્વ નવ નવ નવ નવ નવ નવ નવ
 નવ અશ્રુત મહત્ત્વ નવ, અશ્રુત મહત્ત્વ નવ નવ નવ
 નવ અશ્રુત મહત્ત્વ નવ નવ નવ નવ નવ નવ નવ

હવે છે, એ કોણ જાણે છે ? અથવા જાણવાથી શું લાભ ? હવે નથી એ કોણ જાણે છે ? અથવા તે જાણવાથી શું લાભ ? એ પ્રશ્નને અહવમાં પણ સાત જાંઘા લેવા, તે નવે પદાર્થમાં દ્રવ્યજન્ય અને બીજા વાર તેમાં ઉત્પત્તિવાના છે, તે સતી (વિવિધતા) જાણની ઉત્પત્તિ થાય છે. 'એવું કોણ જાણે છે.' એ પ્રશ્નને સતી, તથા સદા અસત્ય વજ્રાભ્યંકાર આદિ ઉત્પત્તિને કોણ જાણે છે ? અથવા તે જાણવાથી શું લાભ ? જાણીના ઉદ્ધાત્ર જાંઘા ને ઉત્પત્તિના ઉત્તરજાલમાં પદાર્થના અવયવની અપેક્ષાએ છે, તેથી તે ન સંભવે, માટે કહ્યા નથી.

પૂર્વના ૬૧ જાંઘામાં પાછલા વ્યાર ઉમેરતા ૬૭ લેઈ જાણનાવારીના થાય છે. "તત્ત્વ તત્ત્વ" જીવ જનિતો જેણે ઉત્પાદિ એનો પરનાર્થ જા છે, કે-કોઈપણ સંસારી હવેને એવું વિચિત્રજ્ઞાન નથી, કે જે જાતીદ્રિષ્ટ એવા હવે વિચિત્ર પદાર્થોને સાક્ષાત્ જાણે (રહે), તેમજ તે જાણવાથી કોઈ દુઃખ (લાભ) છે, તેમ પણ નથી. તેજ કહે છે, કે જે નિત્ય સર્વ જ્ઞાપી જમૂલ જ્ઞાનાદિ સુલુસદિત દોષ, અથવા તેથી ઉદ્ભવે. પણ હવે કે.વ, તે તેથી કયા પુરુષાર્થની સિદ્ધિ થાય ? (કંઈ પણ નહિ.) તેથી જાણનાજ એવ છે. ૧. ૨૦ થી વળી પણ તે દુષ્ટો જાણે છે.

एनमेगे वियक्ताहि, नो अहं पञ्चासिया ।

अपणोय वियक्ताहि, अयमंजूहि दुम्माइ ॥ सु० २? ॥

પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે કેટલાક અજ્ઞાનવાદીઓ વિતર્કી (પોતાના વિચારો) વડે અહંકારમાં લેપાયલા પર એટલે જ્ઞેનમતા વિગેરે જ્ઞાન વાદીઓને માનતા નથી, અને પોતાના મંતવ્યમાં સીન જની માન છે, કે અમારા સિવાય બીજા કોઈ તત્ત્વજ નથી તથા પોતાના વિતર્કોવડે અમજ માને છે કે—અમારો જતાવેલો માગ, અંતુ—તે સ્પષ્ટ છે, અને બીજાથી ખંડન નહિ થાય તેવો છે. અથવા યથાવશિષ્ટ કહેવાથી તે ગુણકારક છે, આપ વચન તેઓ કેમ બોલે છે ? ઉ૦—તેઓ દુર્માતિવાળા છે.

હવે જ્ઞાનવાદી પોતે અજ્ઞાનવાદીઓના પ્રકટ રીતે નુકશાનો બતાવે છે

एहं तस्माइ साङ्गिना, घम्मा घम्मे अहोसिया ।

दुस्सं ते नाइ तुट्ठंति, मउणी पंतां जहा ॥ २. २ ॥

એ પ્રમાણે ઉપરના ન્યાયવડે પોતાના તત્ત્વ (વિષય) વડે અજ્ઞાન વહીવટના સાંગિ વિગેરે કમ પ્રકારનો ધર્મ તથા અવશિષ્ટાદિક અર્થને અતુલમાં અદેવતા (મૂઠ) રહી દુર્મ અથવા તેના કૈતુક મિથ્યાનાદિ વડે અંજારી કરી તેને તેજના અસંકલ્પ છે. જેમ પક્ષી પંજરમાં પૂર-

ધેતુ' હોય તો તે પાંજરાને તોડવા તથા પોતાને તેમાંથી
મુકાવવા અત્યથા છે. તેવીજ રીતે તે અજ્ઞાનવાદીઓ ધર્મ
અધર્મ મમક્રયાપિના સંસારજંથનથી છૂટવાને અત્યથા
છે— ૨૨ ॥ એવે સામાન્ય રીતે ભ્રાંતવાદિના મતના
રૂપણો બનાવે છે—

સર્વ સર્વ પર્વસંતા, ગરહંતા પરિવરે ।

જેઠનમ્ય વિરંસ્મેતિ, તેમાંરે વિરંસ્મેપાં ॥ ૨૩ ॥

પોત પોતાના રંધાન (મત) ને એટ બનાવતા અને
પરના 'મત'ને નિંદના એટલે સાંખ્યમતવાળા જે બધાને
મોકલે આવ તથા છુપો આવ 'બતાવનારા છે, તે જોડે
જે શબ્દિકવાદ તથા અન્યથ વિતાજ પદાર્થને જાણ માનવા
છે, તેમનું ખરું કરે છે. અને જોડો પણ તે માંખ્યવા
રીતું કમરોઝપણે અર્થ ક્રિયાને અવિરલ બતાવી નિ
ત્યતામાં દૂષણ કહે છે, જે પ્રમાણે ત્રીજા મતવાળા પણ
પરપર દૂષણો કાઢી ભ્રાંતવાદો બની પોતાની પ્રચલિત
અને પાશ્વના મતનું ખરું કરે છે અને પોતાને વિદ્વાન
માને છે અથવા પોતાના શાસ્ત્રના વિશેષપણે કુળિ નમુર
બતાવે છે તેથી તત્ત્વ સત્યતા અને વિજ્ઞાન અભ્યુદય
અનેક પ્રકારે અર્થદર્શક થઈ શકે છે । અથવા ૨૪. ૧૬
અદ ન જિ. ૨૪ કુપી કસાવકમજ ૨ છે ૧૦ ૧

હવે તે કર્મચિંતાથી નટ (વિમુખ) જેવી રીતે
 છે તે પ્રથમ આદ્યું મંતવ્ય બતાવે છે.

જાળં કાણજ્ઞાઝી, મણુદો જં જ હિં સતિ

પુદ્ધો મં વંદાપરં, અરિયત્તં સુ સાવગ્ગે ॥ ૨૫ ॥

જે ભણીને (મનથી) પ્રાણીને દલે, પણ કામવટે
 ન દલે, તે જનાકુદી છે, કુદ જોડે છેનું, ને જે છે તે
 આકુદી, અને ન છે, તે જનાકુદી છે, આને ભાવ્યું જો
 છે કે કોઈ કોઈ વિશેષે કારણે હજા મનના આપારથી પ્રા-
 જીને દલે છે, પણ જે કામથી ન હલે જોડે તે પ્રાણીના
 જાળા પાંચને તુલ્યાન ન કરે, તે તેને અવધ (પાપ)
 કામનું નથી, અવધ તેને નવા કર્મ વધાતાં નથી, તથા
 અણુધ (અભવ્યો) કામ આપારથી જ નં પ્રાણીને દલે,
 ત્યાં મારવાની શુદ્ધિ તેના મનમાં ન હોવાથી તેને કર્મ ઉ-
 પવધ નથી, આ અધો સ્થોત્રથી નિયુજિતારે જે કહ્યું છે તે
 “ આર પ્રાણનું કર્મ ઉપવધ ન થાય જોનું સિદ્ધ સમય કહે
 છે તેમા પગિહા ઉપવિત અવિહા ઉપવિત. આ બે કોર તે
 સાક્ષાત્ બતાવ્યા છે, અને બાકીના બે કોર ઉપોપધ
 (આત્મા) તથા સ્વમાની અંદરના છે તે જ શબ્દથી બહી
 દેવા. તેમા “ ઉપવધ ” જોડે ઉપો કે અમન, તેનાથી સં-
 બધ સામન્યર “ ૧૫ ” તે ઉપોપધ તેના અંતથી કર્મ ઉ-

યાંપંથ કર્મ એટલે તે વાદીનું કહેવું આ છે કે રસ્તે ચાલતાં અંબણે કોઈ જીવ મરે. તો તેથી કર્મ બંધન થાય તથા સ્વપ્નામાં કોઈ ને મારે તો જેમ સ્વપ્નામાં ખાવાથી પેટ ન ભરાય, તેમ સ્વપ્નામાં મારવાથી પાપ ન લાગે. આવા રીતે તે વાદી બોલે છે તેમાં કોઈ એવી શંકા કરે કે ત્યારે કર્મ કેવા રીતે બંધાય ? તેનો તે બાદવાદી પોતે ઉત્તર આપે છે કે—

હણુનાર પ્રાણી (જીવ) હોય, હણુનારને આ જીવ છે એવું જ્ઞાન હોય, હું તેને મારું એવી બુદ્ધિ હોય, પછી કાયાના વ્યાપારથી તેને મારે. અને તે જીવ મરે, તો હિંસા બળુવી; અને કર્મ બંધ (ઉપચય) પણ બળવો, પણ ઉપરનાં બંધાં કારણો ન મળે તો તેને હિંસા ન બળવી. તથા કર્મચય પણ ન બળવો. આ પાંચ પદોથી ઉંર ભાંગા થાય તેમાં ૧ હા ભાગે દિસક છે. બાકીના ૩૧ ભાગમાં અહિંસક બળવો. તેનો આ રસોઠ છે.

મ્રાણી મ્રાણીજ્ઞાન, ધાતક ચિત્તં ચ તદ્દ મંતાનૈષ્ટા

મ્રાણૈશ્વ વિમયોગઃ પંચમિરાપચને દિમા ॥ ૧ ॥

મરનાર પ્રાણી, મારનારને પ્રાણીનું જ્ઞાન, ધાતકની મારવાની બુદ્ધિ, તેમાં કાયાની હિંસા કરી હોય, અને પ્રાણીનો વિયોગ થયો નિય, એ પાંચ ભાગ પૂરા હોય તે

હિંસા 'જલ્લવી, હવે ઠાઈ તે વાલીને પૂછે કે ત્યારે તે પાંચ પૂરા બીમા વિના બીલકુલ હિંસા ન હોય ?

હત્તર—જરા નમ માત્ર હોય તે પાછલી 'અર્ધી' માથાવડે બતાવે છે કે માત્ર મનોબ્યાપાર વિમેરથી કે કે-
ળ હોવાથી, અંધવા જાજાવે રસ્તામાં જતા અથવા સ્વ-
મમાં જે ચાર પ્રકારે કર્મનો જરા સ્પર્શ થાય, તેટલોજ અનુભવે, પણ તેનું અધિક દુઃખ ન હોય જેમ ભીત-ઉ-
પર પૂગની મૂકા 'નાંખતાં' પૂગ પડી જાય તેમ તે કર્મ-
થય ન થતાં ખરીને પડી જાય, તે થયનો અભાર જાણવો પણ
અત્યંત અભાવ ન જાણવો.

આ પ્રમાણે અબજા વેદના હોવાથી પ્રત્યક્ષ અનુભ-
વનો અભાવ છે, તેથી જે અધિક્ષા અવલ સાંધે 'જલે' છે.
'તે પશ્ચિમ ઉપાધિતાદિ કર્મ' અણુનું. ૫૫ ૨૪ ૫૫

અર્ધી વાલીને ઠાઈ પૂછે કે 'તમે કહ્યું હતું, કે અજ્ઞા-
'નતા' વિમેરથી કર્મનો 'સ્પર્શ' ન થાય. ત્યારે કર્મનો 'સ્-
પર્શ' કેવી રીતે થાય ? ત્યારે તે વાલી કહે છે.

સંતિમેત્ત આયાણા, જે હિં કીરદ પાવગે ।

અભિકમ્મા ય પેસા ય, ઘણમા અણુ જાગિયા ॥ ૨૬ ॥

જેન-વડે પાપ થાય છે તે-જલ કર્મોદન (કારણ)
આ ઉ. (૧) અભિકમ્મ એટલે આરથ 'સેમ્મ પ્રજ્ઞીને

આ બાવશુદ્ધિએ વર્તવા લવને કર્મનથ ન હોય, તે સંબંધી દુષ્ટાવ આપે છે.

પુત્રે વિયા સપારમ્મ, આશરેજ્ઞ અસંજર ।

મુંજમાળોય મેરાવી, કમ્પના નોવલિપ્પદ ॥ ૨૮ ॥

જેમ બાપ બેટાને કોઈ વખત મહાન કદમા આવી જતાં મારીને ખાઈને તે બટપી ત્રિબેરનું કદ જગતદેવવટે દૂર કરે બેટલે પુત્રનું માંસ પોતે મૃદુસ્થ ખાય તો તેની નિર્દોષ બુદ્ધિ હોવાથી કમ ન લેવાય તેમ મેરાવી (સાધુ) પણ તેવા કારણે શુદ્ધ આશયવાળો માંસ ખાનારો પણ પાપ કર્મથી હેવાતો નથી, બેટલે જેમ પિતા પુત્રને શમ-દેવ રહિતપણે મારતા છતાં પણ કર્મ બાંધતો નથી, તેમ અરજાદિય મન પણે મર્થ કરતાં પ્રાણી વધ ધાય, તોપણ કર્મ ન બંધાય ॥ ૨૮ ॥

હવે જૈનાચાર્ય તેનાં દુષણ બતાવે છે.

મળમા યેરઠસ્મંતિ ચિસં હેસિ જા જાઈ

અળવજ્ઞ મ મહંતેસિ જાતે મંબુદ ચારિણો ॥ ૨૯ ॥

ફેંપાદિ ય દિદોદિ સાયાગારવણિમ્મિયા ।

સરણંતિ મગ્ગમાળા, સેવંત્રી પાવગં જણા ॥ ૩૦ ॥

જદા અમ્માવિજિ જાવં, જાઈ અંધોદુમ્મહિયા ।

ફચ્છઈ પારમાર્ગંતુ, અંતરા ય તિસોપઈ ॥ ૩૧ ॥

માફક રોષ નથી. તે પણ ઉન્નતના કહેલા વદનથી સામ જવા જેવું (વિનય વિચારે બોલે તેવું) છે. કારણ કે બીજાએ મારેલાનું માસ ખાતાં અનુભવિ લાગુ પડે અને તેનોજ કર્મ બંધ થાય છે. અને તેજ વિષય ઉપર અન્ય મનવાળા પણ કહે છે.

અનુપન્ના રિચ્છિના, મંદર્કા ક્રયવિક્રપી ।

મંદર્કા ધોપમોક્ષાવ, ધાનકથાટ ધાનકાઃ ॥ ૧ ॥

અનુમોહક, વિચાર (મારચત્ર) કહેનાર. સંહાર કરનાર લેનાર વેચનાર, સંધનાર, જમનાર, ધાનક એ અઠે ધાનક છે. વળી કૃતકારિત્વ અનુમોહિત રૂપ ત્રણ પ્રકારનું આકાન છે તે તેમનું કહેવું જેન મતના લવ (અંશ)નો આસ્વાદન કર્યો જેવું છે. તેથી આ પ્રમાણે કર્મ ચતુષ્ઠયનું ઉપચય નધાય, એવું કહેનારા વાલીઓ તેઓ કર્મ ચિંતાથી નદ છે, એતો સારી રીતે બાળીનું થયું ॥૨૬॥

હવે તે ક્રિયાવાલીઓની અનર્થ પરપરા બતાવે છે. “એ આરથી કર્મ ન બંધાય” એવું માનનારા વાલીઓ. “સાત ગરવ નિઃશ્રિતા” એટલે સુખચીતતામા આસક્તિ ધરેલા અને પુરુષીમાં આવે તે ખાનારા છતાં અમારું મંતવ્ય સંસાર તરવામાં સમર્થ કારણ કરવા જેવું છે. એવું માનતા વિપરીત અનુષ્ઠાન કરી પાપો કરે છે. એ પ્રમાણે

નતો લેવા છતાં પણ તેઓ સામાન્ય (અહસ્થ) માણસ
જેવા છે. ॥ ૩૦ ॥

આ અર્થનું જ ખતાવનાર દૃષ્ટાંત ખતાવે છે. કાણી ના-
વમાં ખેસનારો જન્મથી અંધો પાર જવાને ઇચ્છે તો તે
કાણાંવાળી હોવાથી પાણી આવવાથી અંતરાળે પાણીના વ-
ચમાં જ ડુબે છે. અને અંધો મરણ પામે છે તેજ પ્રમાણે
શ્રમણો, બૌદ્ધમાર્ગીઓ કે મિથ્યાદૃષ્ટિઓ માંસ ખાવાથી અ-
નાર્થ પોતાના દર્શનમાં રાગી બની મોક્ષ જવા ઇચ્છા કરે,
છતાં પણ ‘અતુર્લભ કર્મચયનો’ અભાવ સ્વીકારવાથી તેમના
શાસનનું અનિપુણ પણ હોવાથી તે વાદીઓ સંસારના ચાર
ગતિના ભ્રમણમાં ભટકે છે. વારંવાર તેમાં જ જન્મ જરા
મરણ દુર્ગતિ વિગેરેનો કલેશ લોગવતા અનંતોકાલ રહેશે,
પણ વિવક્ષિત મોક્ષ સુખને ન પામે. આવું શુદ્ધમાત્સ્વામી
જંબુ સ્વામીને કહે છે. ॥ ૩૨ ॥

આ પ્રમાણે સૂત્રકૃતાંગ અંગમાં સમય નામના અધ્ય-
યનનો ખીલે ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

—:૦:—

પ્રથમ અધ્યયનનો ત્રીજો ઉદ્દેશો પ્રારંભ કરે છે, ખીલે
ઉદ્દેશો પૂરો થવાથી ત્રીજો ઉદ્દેશો શૂન્ય કરે છે. તેનો આ
પ્રમાણે સંબંધ છે. અધ્યયનનો અર્થોધિકાર જન અને જૈને-
તર સિદ્ધાંતનો ખુલાસો છે. પહેલા બે ઉદ્દેશામાં તે કર્યું

અને ત્રીજામાં પણ તેજ કરશે, અથવા પહેલા જે ઉદ્દેશમાં
કૃદ્ધિઓ અને તેમના દોષો બતાવ્યા અને અદિ પણ
તેઓના આચાર દોષને બતાવશે. આ સંબંધ છે આ ઉદ્દે-
શના ચાર અનુયોગદ્વાર બતાવીને અરખલિતાદિ શુભ શુદ્ધ
સૂત્ર બોલ્યું ત કહે છે,

જં કિંચિત્ત્વ પૂરકદં, મહીમાગનુપોદિયં ।

સદસ્મંતરિયં ધુંજે, દુષ્પરત્વં ચેવ સંવદ્ ॥ ૧ ॥

તદંથ અવિવાળંતા, વિમર્ષસિ અકોવિય

મચ્છા પેનાલિયા ચેવ, હદગસ્સઽધિયાગયે ॥ ૨ ॥

હદગમ્મ પમારેણં, છુકં મિગરં નમિતિ હ ।

દંર્ગદ્દ ય વંકેદિ ય, આમિસત્પેદિ તે દુરી ॥ ૩ ॥

પરં તુ સપનાપ્પે, ઘટ્ટમાળ સુદેસિણો ।

મચ્છા પેનાલિયા ચેવ. ઘાતમેસ્સંતિ જંનસો ॥ ૪ ॥

આ સૂત્રોનો પૂર્વના સૂત્ર મા આ સંબંધ છે, કે ઉદ્દેશ
સૂત્રમાં કેટલાક સમજો એમ કહે છે તેમ અદિ પણ સંબંધ
છે. જેમકે કેટલાક સમજો. ચલિ ચિત્ત્વ પૂતિ (સાધુ માટે
બનાવેલું) ખાનારા સંસાર સમજી કરે ॥ અને સૌથી પહેલા
સૂત્રના શુદ્ધિષ્ટ (સમજે) વિગેરે. એથી જેમ સમજવાનું કે
સાધુ માટે કરેલું છે એમ સમજવું એમ બીજાં સૂત્રોપર પણ
ઉત્પેક્ષા કરીને સંબંધ બેસવો. હવે સૂત્રનો અર્થ કહે છે. યત

કિંચિત્ આહારમાં થોડું પણ દોષિત એટલે આધાકર્મ (ખાસ સાધુ માટે બનાવેલું) દૂર રહે, પણ 'પૂર્ણ' એટલે એવા દોષિતથી ખરડાયલા દાણાથી પણ દૂષિત ને પણ પોતાની મેળે ન કરેલું પણ શ્રાવકે બીજાઓને ઉદ્દેશીને બનાવેલું તે પણ હજારના આંતરાવાળું જે ખાય તે મદસ્થ પક્ષ અને દિક્ષા લેનાર પક્ષને સેવે છે. એની મનસુખ આ છે કે બીજાને માટે બીજાએ બનાવેલું જે આધાકર્મોદિ દોષવાળું જે ભોજન તેનો કંઈ ભાગ તે ખાય તે બે પક્ષને સેવનાર થાય છે. પણ જે શાક્યાદિ પોતાની મેળે પોતાને માટે બનાવેલો આહાર લાવીને ખાય છે, તે સહેલથી બે પક્ષ સેવનારા છે. (સાધુએ પોતાને માટે બીજાએ બનાવેલો આહાર લેવો ન કરવે, એટલુંજ નહિ, પણ પોતાને માટે કરેલામાં પૂર્વનો દોષિત આહાર ભરેલો હોય, અને પાતડું પુરું થોડા વિના શુદ્ધ આહાર લે, તો તે પણ દોષિત થાય ઉત્તમ સાધુઓનો આ આચાર છે. પણ બાદ વિગેરે તો પોતાના માટેજ પોતે બનાવીને ખાય છે. નો તેમના હો-પનું પૂછવુંજ શું?) હવેદિ 'પરનો બીજો અર્થ' કરે છે, ઈર્ષ્યાપદ અને આંપસયિક અથવા પૂર્વબદ્ધ અને નિકાચિત વિગેરે અવસ્થાવાળી જે કર્મની પ્રકૃતિઓ છે તે કરે છે. એટલે પૂર્વે જાંધેલી જે નિકાચિત ન હોય, તેને નિકાચિત કરે છે. અને ન હોય તે તરી જાંધે છે. જુઓ આગમમાં ૫૪

એજ લખ્યું છે કે ગૌતમ સ્વામિ પૂછે છે, ‘આધા કર્મને
 ખાનારા સાધુ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિ બાંધે ?’ ભગવાન કહે
 છે, ‘હે ગૌતમ, આક કર્મ પ્રકૃતિઓ બાંધે છે શિયિલ
 બાંધવાળી રોષ તેને ગાદ બાંધવાળી કરે છે. અને વ્યથ
 કરેલીને ઉપચયવાળી કરે છે. તથા યોગ્ય કાળવાળીને રોષ
 કાળવાળી કરે છે, વિગેરે. એનો અર્થ એ છે, કે સાધુ
 માટે બનાવેલ આદાર સાધુ બાધ, તો તે સાધુ પાપ ઉપા-
 નન કરે છે, અને ઘણો કાળ દુઃખ ભોગવે છે. તો પોતાની
 મેળે હચિજન રાધી ખાનારા બોદો તથા દેન સાધુનો વેપ
 પારીને જે આધાકર્મી બાધ, તો તે બે પક્ષને સેવે. અને
 સંસારમાં જામણ કરે. હવે સુખને માટેજ આધાકર્મી સો-
 જન કરનારાને શું દુઃખ ભોગવવા પડ્યો તે બે શ્લોકવડે
 દર્શાવ કહે છે ને આધાકર્મના દોષને ન જાણનારા અણ
 જાણના પુરુષોને અષ્ટ કર્મનો બાંધ થાય, તેથી તેને કરોડો
 જાવવડે ચાર ગતિરૂપ સંસારમાં જામતાં છતાં તેનો છૂટ-
 કારો ન થાય. અથવા આ કર્મબાંધમાં અણજાણના તે આ
 કર્મનો દોષ કેમ થાય છે અને કેમ ન થાય અથવા શાથી
 સંસાર તરાય, તેમાં અનુશળ સાધુનો આ સંસાર ઉદરમાંજ
 કર્મના કાંસામાં ફસેલા દુઃખીયા થાય છે. તે ઉપર મત્સ્યનું
 દર્શાવ. જેમ વિશાળ શમવાળો બોદો સમુદ્ર તેમાં ઉત્પત્ત
 થયેલાં વૈશલિક જાતિનાં માછલાં જેઓનું યરીર બો

હોય એવાં મોટાં માછલાં પાણીની ભરતીમાં ચમુદ્રગી નદીમાં
અથવા કિનારે પ્રજાગ વેગમાં પાણી સાથે આવે, તે સમયે
ભરતી ઉતરી જતાં શુષ્ક કિનારામાં પાણીના અભાવે આમ
તેમ તરફડતા ઢંક કંક પશીઓગી તથા માંમ હોડુપી
માછી બિગેરેલા જીવતા જીવન મોટા હુ ખને પામીને શરણ
રહિત બની ન નિશ્ચે મરણ પામે છે.

હવે દૃષ્ટાન બનાવી શાધુઓને સમજાવે છે કે જે મા-
ધુઓ વર્તમાન મુખને વાદળી સધી રધાવીને રવાદુ લોજન
જમનારા તે વર્તમાન સુખ અભિલાષી સમુદ્રના કાગડાની
માફક તે કાગડા મળેલા મુખના અંગમાં આ જ ચિત્ત-
વાળા થઈને દુઃખ પામ, તેમ આપાદમેનું પાપ વિચારી
વિના જીવના રવાદથી બાધને તેના જુગ ફળ વચાસિક
મત્તવની માફક બલતવાન કુમાના અનુદા થઈની માફક
વારંવાર મેંઆનમાજનમ મનુનઃ દુ ખ જૂના તે મ રૂનવાં બાધે,
તે નાના નમુદ્રમાથી બનરી શકે હવે અપર ભાગ અભિમત
કરેલા અધિત જગતવાળા મને બતાવવા માટે કહે છે.

इयमज्ञं नृ अस्मार्ग, इष्टमेगेमि आशिर्ग ।

देवदत्तं अयं स्तोत्रं, वंम उनेति आशं ॥ ८ ॥

इमेगेम कहे स्तोत्रं, वडागाड वडागे ।

जीवाजीव मयाउने, मुद्रावगमशान ॥ ९ ॥

સવંધુળા કદેન્દ્રોષ, ફળિ ઘુર્ત યદંમિળા ।

યારંજનંપુપા યાયા, તેળલોષ અસામર ॥ ૭ ॥

હવે પછા કહેવાનું છે, તે નિશ્ચય કરીને કહે છે, કે
જ્ઞાન એટલે મોહનો ઉછાળો આ લોકમા કેટલાકને છે,
પણ બધામાં નહિ, તેનો આ જ્ઞાનિપ્રાપ્ત છે, તે કહે છે, કે દેવે
(હમિર) જેકુન જેમ કાળો વાવે તેમ આ લોક ઉત્પત્ત કર્યો
છે. અથવા દેવે રક્ષણ કર્યું છે અથવા દેવનો પુત્ર (પ્રજા)
આ લોક છે. એવું જ્ઞાન દેવે આપ્યું છે. તથા પ્રજાએ આ
ઉત્પત્ત કર્યું છે, એવું બીજા કહે છે. તથાનું અત્યંત આ
પ્રમાણ છે. પ્રજા જન્મતૂં જાહે. એ પહેલાં જન્મતૂં દેવે
તેણે પ્રજાપતિએને બનાવ્યા અને પ્રજાપતિએને જનુકેમે
આપ્યું જન્મતૂં (૫) તથા હમિરવાદી હમિરકેપર
બધું કારણ મૂકે ॥ અને તેજ પ્રમાણથી લિલ્લ કરે છે, તે
આ પ્રમાણે આ સર્વ જન્મતૂં જુદિમાને કરેલું છે, અને ય-
રીર વડે કરવાનું ધર્મીપણે ઉપાસન કરાય, તે જુદિમાનનું
કરેલું તેનું કારણ પૂર્વે કરેલ વસ્તુમા ધર્મ સાધ્ય છે સંસ્થાનનું
વિશેષપણ તેમાં કેતુ નિ, જેમ ઘટ વિચેરે નવા નવા જ-
કારો છે, તે કેલ જુદિમાને કરેલા નિ, એટલે દેવે કુલ
વિચેરે દેવે માણમે બનાવેલા છે. તે પ્રમાણે નવા નવા
આકારવાળા મનુષ્ય, નદી, પર્વત, પૃથ્વીનાં સરીર વિચેરે
કારણ છે, તેથી જુદિમાનનું કરેલું જન્મ છે. તેથી

સમસ્ત જગતનો કર્તા સામાન્ય પુરુષ નહિ, પણ કોઈ બીજો મોટો દેવ છે, તેને ઈશ્વર કહે છે. તેજ પ્રમાણે આ ગણુ શરીર ભુવન કરવાનું ધર્મપણે લઈએ તો બુદ્ધિમત કારણ પૂર્વક છે. એવો સાધ્ય ધર્મ છે. કાર્યપણે આનો હેતુ છે. ઘટાક્રિનો દૃષ્ટાંત છે, એટલે ત્યાં રહીને અથવા પ્રવૃત્તિ કરીને વાંસજા વિગેરેથી સુતાર ઘર બનાવે તેમ જગત્ ઈશ્વર બનાવે છે. વળાં બીજા એમ કહે છે કે જેમ પ્રધાનાદિ કરેલો આ લોક છે સત્, રજ, તમસની સામ્ય અવસ્થા પ્રવૃત્તિ છે. તે પુરુષાર્થની સાથે પ્રવર્તે છે. 'આદિ' શબ્દથી પ્રવૃત્તિથી મહાન્ તેનાયાં અલંકાર, તેનાથી ૧૨ ગણુ, તેમનાથી પાંચ ભૂત, એ પ્રમાણે પ્રક્રિયાથી રૂપિ થાય છે અથવા આદિપ્રલયથી સ્વભાવ વિગેરે પ્રલય કરાય છે. તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે: જેમકે સ્વભાવથીજ લોક થયે છે. જેમ કાટાને અળી છે તથા બીજા વાનોએ. નિયતીએ કરેલો માને છે. જેમ મોરના અંગનાં પીછાં ચિત્રાયણાં ગોચ છે. એવાં કારણે કરીને આ લોક થયેલો છે. તેમાં જીવનું ઉપયોગ લક્ષણ તથા અજીવમાં ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, પુરુષ સ્વ વિગેરેથી સુખ મમુદ્ર પર્વત વિગેરે છે. વળી વિદ્યેયમાં લોકને બતાવે છે. સુખ આનંદ રૂપ, દુઃખ ખેદ રૂપ છે. એ બન્નેથી સુખ લોક છે. (૬)

વળી 'સ્વયંભૂ' ઇત્યાદિ પાત્રની મેળે ઉત્પત્ત થાય

તે વિષ્ણુ જયવા બીજે કોઈ તે એકલો પૂર્વ હતો. તે સમતા હતો, ત્યારે જોડીઆની ઈચ્છા કરી. તે ચિંતવવાથી બીજી શક્તિ ઉત્પન્ન થઈ. તેથી આ સૃષ્ટિ થઈ. એવું મોટા ઋષિઓ કહે છે. એ પ્રમાણે બોલનારા કેટલાક વાદીઓ લોકને કતો સ્વયંભૂ સ્વીકારે છે. અને તે સ્વયંભૂએ લોકને દિન પ્રતિ-દિન બનાવતાં ઘણા બારના બવથી ડરી મારનારા મારા બનાવ્યો. તેણે માયા સાધી. તે માયાથી લોકો મરે છે. પણ ખરી રીતે હવતું ઉપધોમ લક્ષણ તેની કંઈ વ્યાપત્તિ નથી. એમાં આ માયા છે. જેમ આ માનુષ્ય મરી ગયો. તેજ પ્રમાણે આ બધા લોક જણાયેલ છે-અનિત્ય છે, વિનાશી છે. ॥ ૭ ॥ ૧લી

માદના સમજા વગે, આદ્ય એકલકે જગે ।

અમો નસવકામી ય, અયાળતા મુવં વદે ॥ ૮ ॥

બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, (ત્રિવંશી) પુરુષો કેટલાક પણ બધા નહિ આ પ્રમાણે કહે છે. આ ચર જયર, બધું અંકલકે થયેલું છે. તે આ પ્રમાણે કહે છે. પહેલા કંઈ પણ નહોતું. પદાર્થરહિત શૂન્ય સંસાર હતો. ત્યારે બ્રહ્માએ પાણીમાં અંકલકે ઉત્પન્ન કર્યું, તે પીધે પીધે વૃદ્ધિ પામ્યું અને એ ફાડમાં થયાં. એક ઉગ્યો જામ, બીજો નીચેનો જામ એ યેના વચમાં સર્વ પ્રકૃતિ થઈ, એ પ્રમાણે પૃથ્વી, પાણી, જમિ, વાયુ, આકાશ, સમુદ્ર, નદી, પર્વત, જમુદમાં નિવેસ

વિગેરે ઉત્પન્ન થયાં વળી આ પ્રમાણે કહે છે, પહેલાં હતું અંધકારમય અજ્ઞાનના લક્ષણવાળું જેનો તર્ક ન થઈ શકે, જે ન જાણી શકાય બધી તરફ સુતેલાની માફક હતું.

આસીદિદં તમોભૂત મપ્રજ્ઞાતમ લક્ષણમ્ ।

અપ્રતર્ક્યમ વિદ્યેયં, પ્રસુપ્તમિવ સર્વતઃ ॥ ૧ ॥

(અર્થ ઉપર આવી ગયો છે.) આવા જગત્માં શ્રદ્ધા હતો, તેનો ભાવ તત્ત્વ, પદાર્થ માત્ર તે અંડાના પ્રકરે કરીને કયો, આ બોલનારા પ્રાણીઓ વિગેરે પરમ અર્થને ન જાણનારા જીહું બોલે છે એટલે જેવું છે તેથી વિરૂદ્ધ બોલે છે. ॥૮૧॥

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે (ઈશ્વરે જગત્ કરેલું છે) વિગેરે તત્ત્વ માનનારા વાદીઓનો ઉત્તર હવે જૈનાચાર્ય આપે છે. .

સર્ણિ પરિયાર્ણિ, લોયં વૃયા કડેતિય ।

તત્તં તે 'જ' વિજાણંતિ, જ વિજાણસી કયાઈવિ ॥ ૧ ॥

પોતાના પચાઇસ એટલે અભિપ્રાય અથવા માનેલી વિશેષ યુક્તિઓવડે આ લોક આવી રીતે બન્યો છે એમ તે વાદીઓ કહે છે, કે દેવ તે શ્રદ્ધાએ (ઈશ્વરે) પ્રધાન વિગેરેએ બનાવ્યો છે. અથવા સ્વયંભૂએ બનાવ્યો તથા તેની બનાવેલી માયાથી જીવો મરે છે, તથા ઇંડાના આકારમાંથી આ લોક બન્યો છે, એ પ્રમાણે તેઓ પોતા પોતાની મા-

ન્યતાઓવડે મઠન કરે છે, કે “આ આમારું કહેવું સત્ય છે,” તે નિવાયતુ જુદું છે, ઉપર પ્રમાણે બોલનારા સર્વે વાદીઓ પરમાર્થ એટલે નોંધએ તેવા યથાવસ્થિત લોક સ્વ-
ભાવને જાણના નથી, તેમ સમ્યક વિવેચન કરતા નથી, કારણ કે જેન મતપ્રમાણે આ લોક દ્રવ્ય અર્થ પણ સર્વદા અવિ-
નાશી છે. પણ પૂર્વે કદાપિ નિમૂળ થયોનથી તેમ પૂર્વે નિહકુલ નહોતો, અને તદન નવો જનાઓ તેમ પણ નથી. ખરી રીતે તો આ લોક હોતો, છે, અને રહેશે, તેથી દેવે આ લોક વાળ્યો (જનાળ્યો) એ કહેવું તદન ખોટું છે. કારણ કે દેવે વાળ્યો, તેણે કંઈ પણ પ્રમાણ નથી, અને અપ્રમાણિક વચન બોલતાં વિદ્વાનોનાં મન અંતુષ્ટ થતાં નથી. હવે જા સંબંધમાં તેમને પ્રશ્ન કરીએ, કે દેવ ઉત્પત્ત થઈને લોકને જનાવ, કે ઉત્પત્ત થયાવિના લોકને જનાવે? પ્રથમ ઉત્પત્ત થયાવિના તે જનાવી ન શકે. જેમ અપેક્ષાનાં શીંગડાંવડે ડાઈપણુ વસ્તુ ન થાય. (અપેક્ષાતુ શીંગડુંજ ન હોય તો વસ્તુ ક્યાથી થાય) હવે ઉત્પત્ત થાઈનેએ તે જનાવે, તો પોતાની મેળે ઉત્પત્ત થાય કે બીજા વડે? એ જેમ માનીએ, કે પોતાની મેળે ઉત્પત્ત થયો, તો જેમ પોતે ઉત્પત્ત થયો, તેમ લોકો પોતાની મેળે ઉત્પત્ત થવામાં શું હરકત? અને પોતે અન્યથા ઉત્પત્ત થયો, જેમ માનીએ કે બીજાએ જનાવેદો, તે લોકને જનાવવા માટે તૈયાર થયો, એ પ્રમાણે અન્ય

કરતાં અનવસ્થા દોષ લાગુ પડે. જેમ આકાશ મ'ડળમાં
 લતા પ્રફુલ્લે તો એને રોકનારું કંઈ નથી, (આ પ્રમાણે તે
 વાદીનો મત ખંડન થયો.) જો એમ માનીએ કે દેવ અનાદિ
 છે, તે ઉત્પન્ન થયેલો નથી, તો લોક પણ અનાદિ માનવા-
 વામાં શું દોષ છે? તથા ઇશ્વર અનાદિ છતાં નિત્ય છે કે
 અનિત્ય છે? જો નિત્ય હોય, તો કમ, યુગપદ્ધતિ બન્ને વડે
 અર્થ ક્રિયાના વિરોધથી કર્તાપણું સિદ્ધ ન થયું. અને જો તે
 અનિત્ય હોય તો પોતાની મેળે ઉત્પન્ન થઈને તુરત મરી ગયો,
 તો પોતાના રક્ષણ માટે પણ સમર્થ નથી તો બીજાનું કરવાપણું
 તેમાં કેવી રીત ચિંતવાય? વળી તે ઇશ્વર અમૂર્ત છે કે મૂર્ત
 છે? જો અમૂર્ત હોય તો આકાશની માફક અકર્તા છે, અને
 જો મૂર્ત હોય તો પ્રાકૃત પુરુષની માફક ઉપકરણની અપેક્ષા
 રાખીને તેનું સર્વ જગતનું અકર્તાપણું પોતાની મેળે સિદ્ધ
 થયું; તેમજ દેવગુપ્ત, દેવપુત્રનો પક્ષ માનનારા અતિ દુષ્ટ
 પણાથી અયુક્તિવાળા હોવાથી કાને સાંભળવા યોગ્ય પણ
 નથી. (તેનું ખંડન શું કરવું?) એજ પ્રમાણે બ્રહ્માના
 બનાવવાના પક્ષમાં પણ દુષ્ટતા જાણી લેવું. બન્નેમાં યોગ
 ક્ષેમપણું સમાન છે. હવે તનુભવન કરણાદિક, વિમતિ અધિ-
 કરણ ભાવ પામેલું વિશિષ્ટ બુદ્ધિવાળાનું કામ છે. કાર્યપણાના
 કારણથી ઘટ વિગેરે માફક એતેમનું સઘનું જોત્તવું અયુક્ત
 છે, કારણ કે તે પ્રમાણે વિશિષ્ટ કારણપૂર્વકપણે વ્યાપ્તિની

અસિદ્ધિ છે. કારણ કે કારણપૂર્વકપણથી માત્ર કાર્યવ્યાસ થાય છે, તથા કાર્યની વિશેષ ઉપલબ્ધિમાં કારણ વિશેષની પ્રતિપત્તિ તેના પ્રતિબંધને લીધેજ હોય છે, પણ અત્યાંત અદૃષ્ટ પરાર્થમાં પ્રતીતિ ન થાય. વાદી કહે છે કે જ્યારે તેથીજ ઘટ પૂર્વે કરેલો છે, એવું સ્વીકાર્યું છે તેનાપાર્થક છે કે, તેમાં ઘટનું કાર્ય વિશેષપણું સ્વીકારીએ, પણ એ પ્રમાણે નહીં પર્વત સમુદ્ર વિગેરેમાં વિચિત્ર બુદ્ધિ કારણ પૂર્વકનો સંજ્ઞાંધ પ્રદક્ષ્ય ન કરાય. વાગી વાદી એમ યાંકા કરે, કે ઘટ વિગેરેનું સંસ્થાન વિશેષપણું દેખીએ, તેમ પર્વત વિગેરેમાં પણ વિચિત્ર સંસ્થાન દેખવાથી ભુદિવાનનું કારણપૂર્વક જ્યારે સાધન કહીએ છીએ. તેનાપાર્થક છે તે યુક્ત નથી, કારણકે એવું કંઈ નહોતું નથી કે સંસ્થાન શબ્દની પ્રવૃત્તિ માત્રથી બધાની ભુદિમત્ કારણપૂર્વકપણની અવગતિ (સમજ) થાય, અને એ તમારા કહેવા પ્રમાણે સર્વત્ર ખાતરીએ, તેા ખાતરીને જેમ થયો છે, તેમ ખાતરીને સંકટો દેખીને જેમ ખાતરી લેવું એવું, કે તે પણ કુંભાર બનાવે છે! પણ તેમ તમે પણ મનના નથી, જ્યારે પર્વત વિગેરેનો કયો હથેર મનાય નહિ તેજ કહ્યું છે

अन्यथा कुम्भकारेण, मृद्भिः काम्यं कम्पयित् ।

पटादेः कण्ठान्धित्ये इन्धिरस्यापि मन्दानि ॥ १ ॥

(અર્થ ઉપર કબી લીધો છે) તેથી એ પ્રમાણે જે

અને સ્વભાવને એક કારણ માનતાં અમારા મતનું ખંડન થતું નથી. જેમકે પોતાનો ભાવ તે સ્વભાવ. એટલે પોતાની ઉત્પત્તિ, તે અમે પદાર્થોમાં ઈચ્છીએ છીએજ. વળી નિયતિએ કહેલોઃ આ લોક છે, તેમાં પણ 'નિયમન' એટલે નિયતિ. જે જેવું થવાનું હોય તે નિયતિ કહેવાય છે. તે વિચારતાં સ્વભાવથી જુદા નથી. વળી તમે કહ્યું કે સ્વયંભુએ આ લોક બનાવ્યો છે તે પણ અમુંદર છે, કારણ કે સ્વયંભુ એટલે શું તમે કહો છો? જ્યારે તે થાય છે ત્યારે તે અન્યથા નિરપેક્ષ સ્વતંત્ર થાય છે? જો એમ માનો કે તે અનાદિ કાળનો બનેલો તેથી સ્વયંભૂ કહેવાય. એવું માનો, તો તેનું જેવી રીતે સ્વતંત્ર થવું માના છો, તેવી રીતે લોકનું માનવામાં તમને શું હરકત આવે છે? સ્વયંભૂ સાથે તમારે શું વધારે છે? વળી તે અનાદિ છે, અને અનાદિ પણામાં નિત્યપણું છે, તથા નિત્યનું એકરૂપપણું હોવાથી તેમાં કતોપણું ન થયે. વળી તે વીતરાગ હોવાથી સંસારની વિચિત્રતા ન સંભવે. અને જો સરાગી માનીએ તો અમારાથી મળેતો (અમારા જેવો) સદેશમર્શી વિશ્વને અકર્તા મિદ્ધ થયો અને મૂર્ત અમૂર્ત વિગેરે ચિદરૂપો પડે. સારી માફક બધા વિચારી લેતા. વળી અંડાથી લોક ઉત્પન્ન થયો. એ અયોગ્ય છે, કારણ કે પાણીમાં અદ ઉત્પન્ન થઈ તે પાણી અંડા વિના ઉત્પન્ન થયું. તેવી રીતે લોક પણ

યથો એવું માનો, તો કોઈ જાતની બાધા નથી. વળી જ્ઞાન
અંદુ બનાવે, તેમ લોકજ્ઞ હોં ન જનાવે અને અધારી અણુપટતી
કદવાળી અયુક્તિથી અંદાની કલ્પના કેમ કરવી ? જે એમજ
હોય તો ફેટલાકે એમ કહે છે કે જ્ઞાનાના મોહામાંથી બ્રાહ્મણ
ઘવા, બુદ્ધમાંથી સૂત્રીય ઘવા, સાધજમાંથી વૈશ્ય ઘવા અને
પદ્મમાંથી શુદ્ધ ઘવા એ પણ મુદ્ધિરહિત જ છે કારણ કે મુખ
વિગેરેથી કોઈની ઉત્પત્તિ સંભવતી નથી. તે પણ યાચ તો
રહીનો ભેદ (જાનિભેદ) એકમાંથી ઉત્પત્તિ થયેલા હોવાથી ન
સંભવે. વળી બ્રાહ્મણોમાં કક, તેત્તિરીયક, કલાપાદિક ભેદ ન
ધાય. એક મુખમાંથી બધા ઉત્પત્તિ થયા છ તેથી ભલેદ
છ. એ પ્રમાણે જનોઈ પહેરવી વિગેરેનો સદ્ભાવ ન ધાય
તથા તે જાવમાં બહેનને પરણવાનો સંભવ ધાય (એક મુ-
ખમાંથી ઉત્પત્તિ થયાં માટે જાઈ બહેન કહેવાય) માટે દ્વી-
કોત્પત્તિમાં એવા અનેક દોષોના સંભવથી દુષ્ટતાવાળી ત-
મારી કલ્પના માનવા જેવી નથી. તેથી જેનમત પ્રમાણે
એમ સિદ્ધ થયું કે—

લોક જનાદિ, જનંત, ઉર્ધ્વ (ઉચ્ચ), અધઃ (નીચ),
ચઉદ રજ્યુપ્રમાણ, વેશ્યજસ્યાન એટલે કેડમાં નિ દાય
રૂપને પદ્મ પહોળા કરીને કોઈ પુરૂષ ઉભો રહે તેવા આ-
કારનો, ન ધિના જાતમાં ઉપુ અપહુ (મહક) મૂકેલું હોય
તેવો, સાત પૃથ્વીરૂપ અપીલોક, તથા સ્થાલી આકારે અસં-

કદ કરતાં ઉચ્ચ કરવાછતાં પણ દુઃખનો ઉછેદ નહિ પામે, પણ સંસારમાં જ એટલે જન્મ, જરા, માણ, ઉદ વિચોત્ર વિગેરે અનેક દુઃખોના સમુદ્રને પાત્રીને વારંવાર ભરમટ્ટી ન્યાયથી જનત કાળ સંસારમાં રહેશે. હવે બીજી રીતે કર્તાગતિઓનો મત બતાવે છે.

પુષ્પે અપારપ્ર આપા, રદ મૈમેતિ પારિયં ।

પુષ્પો રિક્તાપદોમેજં, તો નસ્ય અવરગ્ઘાં ॥ ૧૧ ॥

રદ નંબુદે મુળી જાણ, પચ્છા હોંઈ અપારપ્ર ।

રિયટંપુ જહા મુગ્ઘો, નિરયે માર્યે જહા ॥ ૧૨ ॥

આ કૃતવારી (દોષને જનાદિ ન જાનનારા) ન્હ મન્ય જમાં ત્રિશયિક એટલે ગ્રેયાજાના મતને અનુસરનારા એ-
ઓમાં ૨૧ સૂત્રો પૂર્વજલ ત્રિશયિક સૂત્રની પરિચાટીએ
ખાનેલાં છે, તે આ પ્રમાણે બોલે છે. એમ આ આત્મા
શુદ્ધમનુષ્યજનમાં શુદ્ધ આસ્થાવાળો થઈને જ્યાં પિકને
છાટીને શિક્ષામાં પાપરહિત થાય છે, એટલે મુક્ત થાય છે.
આ દેવસાગ્રમતને અનુસરીને અનુજ્ઞ. ૧લી આ આત્મા
શુદ્ધપણ તથા અકર્મત્રયયિ એવી એ અવસ્થાવાળો થઈને
કોઈ અપરા દેવગી તે શિક્ષામાં રહેશે. દરી રજથી દેખાય છે.
તેનો અર્થ આ છે કે તેને પાત્રનો દુઃખ અનુકે હોય
અને બીજનું શાશન પરાતપ પ.મટું દોષ તેને એકને
જાનક ઉત્પત્ત થાય છે. તથા તેથી રેશુ ક.વ તે

બળેહું હાડહું પાછુંસંગમે, તેમ જાવને પ્રમથન કરીને
નિર્બોધ નેચાડી અનિશ્ચિત ભિડ નિઃશ્વાતું માને છે, કે જે
મુખ્ય થઇને પોતાની મેળે પરોપકારમાં સૂરજની સંસારમાં
જવ કરે છે. હે પ્રભો! તારું શાસન જેમણે સ્વચ્છુ છે,
તેમનામાં જ્યેષ્ઠતા રાજ્ય છે. કે હાડહું બળી મળેહું
ન હોય તેમ જેને શોધ થયેહો હોય તે સંસારી ન થાય.
હતાં તે વાદીઓ તમારી અપરાધ માન્યતાં સંમુદાનુસાર નિર્બોધ
માની સંસારમાં પારંપર જામણ કરે છે. ॥ ૧૨ ॥

હવે તેઓના મતનું દ્રવણ બતાવે છે.

एवाणुवीति मेधावी, वैमचेरेण ते वसे ।

પુરોપાવા હયા સમ્યે, અવતાપારો સર્વે સર્વે ॥ ૧૩ ॥

સર્વ સર્વ ઉચ્છાળે, સિદ્ધિમેવ ન અદ્રશ ।

અહીં રહેવ વસવતી, સમ્યક કામ સમર્પિણ ॥ ૧૪ ॥

ઉપર કહેલા વાદીઓ સંબંધી મેધાવી (બુદ્ધિવાન)
અથવા મર્યાદામાં રહેલો સાધુ હોય તે એવું ચિંતવે, કે
જ્યાં જણ સશિખરનાળા તથા હૃદયર નજતવાડી પ્રદર્શન
અથવા તેનાથી સંબંધ સંજનાર સંવત્સર અનુક્રમમાં ન રહે.
કારણકે તેઓને આ અભિપ્રાય છે કે પોતાના મંત્રણની
માન્યતાથી કે અપમાનથી કર્મબંધ થાય છે, અને પોતાના
દર્શનની અવરોધે પૂજા અથવા વિરસકાર થવાનો છે, તેથી
શુદ્ધેષ મતાં શુદ્ધિનો અભાવ મતાં પોતાના શિક્ષાનો પણ

બીજા પણ પોતાના મંતવ્યથી મોક્ષમાર્ગને મજવાનું બતાવે
 છે, કે સર્વથા દાંડનું દ્વર થવું જ્યાં લક્ષણવાળી સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ
 છે, તેની પૂર્વે જોઈએ જ્યાં સુધી સિદ્ધિપ્રાપ્તિ ન હોય, ત્યાં
 સુધી અદિ'જ' જોઈએ સંસારમાં અમારા દર્શનમાં કહેલાં
 અનુધાન કરવાથી જ્યાં સુલુના એશ્વર્યનો સદ્ભાવ થાય ॥
 તે બતાવે છે. આત્માને વશમાં લખી શકે તે વશવર્તી
 ઈંદ્રીય કબજે લેવાર બાણ્યો. તે સંસારી ચોખ્ખવડે પરાભવ
 પામતો નથી. અને તેના સર્વે મનોરથ સિદ્ધ થાય છે. જે
 જે ઇચ્છા કરે, તે સર્વથા સિદ્ધ થાય, અને જ્યાં મોક્ષ સિ-
 દ્ધિની પૂર્વે તેને આકાશગુણ એશ્વર્યના લક્ષણવાળી સંસારસિદ્ધિ
 થાય છે તે કહે છે ૧ અજિમા, ૨ લયિમા, ૩ મહિમા,
 ૪ પ્રાકાશ્ય, ૫ ઇચિત્ત્વમ્, ૬ ચચિત્ત્વમ્, ૭ પ્રતિષ્ઠાતિત્વ,
 ૮ કામાવસામિત્વ ॥ ૧૪ ॥

એમ ઉપર કહેલીઆકાશગુણ એશ્વર્યવાળી સિદ્ધિ અમારા
 કહેલા અનુધાનથી જ્યાં હોયના થાય છે, અને અદ્યેષ દાંડ
 રહિત લક્ષણવાળી સિદ્ધિ ત્યાર પછી થાય છે. તે બતાવે છે.

નિદ્ધા ય તે ષરોમા ય, રશ્યેંગે મિ શાદિયે ।

મિદિમેંર પુરો કારં, મામણ ગદિમા નરા ॥ ૧૫ ॥

અમંબુદા અનાદીયે ચપિદિર્નિ પુળો પુળો ।

કણ્ણકામ મુરજ્ઞેનિ, ઢાળા આમુર કિન્નિરવિયા ॥ ૧૬ ॥

રતિ લેમિ રતિ મવમાપ્પવને સ્ત્રીયોદેસકઃ ॥ ગાદા ક્રે. ૭૨. ૧

અનુકૂળ પદાર્થ ભોજની જતાવે છે, તથા કહે છે કે પછી મોક્ષ મળશે. આ કૃષ્ણ ભોજના માણસોને કમવાનું દેવાથી તેઓ અનાદિ સંસાર કાંતાશમાં જમશે અને પોતાના કુદ અપચન્નથી કર્મ-પાશથી બધાઈ ફરી ફરીને નરકારિણી પીઠાશ્યાનમાં ઉત્પન્ન થશે તથા ઉઠીઓને કબજામાં ન લેવાથી ઉઘટે અઠેષ દંદવિનશ્ચ કૃષ્ણ સિદ્ધિ નહિ પામે, અને સંવત્સર ચર્મવિના અણિમાદિ આકે શુભ હકલુવાળી સંસારસિદ્ધિ જતાવે છે, તે પણ ભોજના માણસોને કમવાની કંઠકરવત્તજ છે. અને તેઓની જે બાલતપ, અનુષ્ઠાન વિગેરેથી સ્વર્ગપ્રાપ્તિ છે, તેપણ પ્રાચે જોરીજ છે, તે જતાવે છે. (યોગ્ય અનુષ્ઠાનના જમાવે) તેઓ કર્મકાળ જોટલે પ્રભૂતકાળ સુધીના આયુષ્યવાળા અસુર, સધાનમાં ઉત્પન્ન થયેલા જોટલે નામકુમાર વિગેરે દેવતા થાય છે, પણ તે ઉચ્ચ પાવરીના નહિ, પણ કિરદીવજ્જલિ ના કૂવ જેવા અસ્પૃશ્યવાળા, સ્વલ્પ આયુવાળા થાય છે. આ ત્રીજે ઉદેશો: હું કહું છું ૫૧૧॥

આ સમયાખ્ય અધ્યયનનો ત્રીજો ઉદેશો: સમાપ્ત થયેલ.

પ્રથમ અધ્યયનનો ચોથો ઉદેશો: શરૂ કરવામાં આવેલ. ત્રીજો ઉદેશો કહેવાયો, હવે ય. યા ઉદેશની શરૂઆત થ. થ છે. તેનો આ સંબંધ છે. પૂર્વ ઉદેશમાં અધ્યયનના અર્થ પ્રમાણે સ્વચમક અને પરચમકનો અધિકાર કહ્યો, તેનો અર્થ પાડ્યું કહે છે. અથવા પૂર્વના ઉદેશમાં અન્ય વિધિ- ૭૫

કરેવુ પામમેસેજ્ઞા, વિઠ્ઠ દત્તેસર્ગ ચરે ।

અગિદો વિષ્ણુમુખે અ, ઝીમાર્ણ પરિવરજ્ઞ ॥ ૪ ॥

તેઓ પરિવરજ્ઞહિત ॥ એટલે ધન, ધાન્ય, દાસદાસી, જાય ભેંસ વિગેરે રાખે છે, અથવા તે વાહીઓ અથવા ચિથીલાચારી સાધુઓ તેના અભાવમાં પણ યારીર, તથા સંયમના ઉપક્રમણમાં મૂંઝાં રાખીને પરિવરજ્ઞ વધારી આરંભવટે લોકોને દુઃખ દેનારા આપારમાં વર્તે છે.

વળી ઇચ્છિત લોકજન જમવામાં સ્વાદુ બની આરંભ કરાવનારા અન્યતીર્થી વિગેરે પરિવરજ્ઞવટે તથા આરંભ વટેજ મેહમાર્ગેને સાધી શકે છે, તેવું જોઈએ બતાવે છે, કે પરલોકની ચિંતામાં કેટલાક વારીઓતું આવું કહેવું છે. કે આ મિર (માયુ) તથા મેહુ સા માટે મુંઝવણ. હજી શુદ્ધમહાસાજને અનુમદ સાથ કે પરમ અક્ષરની પ્રાપ્તિ થાય અથવા રિશ્ત લેવાય તેા મેહુ સર્થ બાય એવું અસત્ય મેહનારા બીજના રણજુ માટે સર્થ શકે નહિ. જેઓ રક્ષણ કરવાને સમર્થ છે તેવા ઉત્તમપુરુષોને પછીની અર્ધા ગ્રાધા વટે બતાવે છે. પરિવરજ્ઞ ન રાખનારા એટલે ધર્મોપકરણ જરૂર નેટલાંજ રાખે પણ ચોખને માટે જરા પણ પરિવરજ્ઞ ન રાખે, તે અપરિવરજ્ઞ તથા જેમાં લવ દુષ્ણાય તેવે સાવલ આરંભ ન રાખે તે અનારંભ તે પેા કમજોબથી હલકા ઉત્તમ નાવસમાન, સંચારમહોઽધિમાંથી બીજા જંતુઓને

આ પ્રમાણે નિહંજિવાદ મદ્યગણે કુંદ્યાને અધોધિ-
શાસમાં કહેલું 'કિન્નપૂષ્પા ય ચન્દ્રમે' એ અનુચીને હરે
પરચીને મગજ ઉદ્યના અધોધિશાસમાં એ કહેલું આમ
જ તે અનુચી છે.

સોગદારે ગિર્માયિશા, દરવેને નિ ચારિયે ।

વિપરીય રણ સંધુયે, અછરતે મયાનુયે ॥ ૬ ॥

જર્ણવે નિાઈ સોઈ, માતઈ જ રિનામગી ।

ચેતવે નિાઈ સોઈ, રાંડિ પીરોડિપાતઈ ॥ ૭ ॥

હોઃકવાદ એટલે પાખંડી અથવા પુરાણીઓને મત. તેઓ
એવો અભિપ્રાય દોષ અથવા બીજી રીતે અનુચી તે મુનિ, સાંજાએ
તે અદિ' અનુચી છે આ અ'ચારમાં કેટલાક મતવાળાનું આ
કહેતું છે, તેજ અનુચી છે. વિપરીત એટલે પાખાંડીથી જ
હયે એ પ્રશ્ન. તેઓથી ઉત્પન્ન થયેલ જુદી તે વત્ત વિષય
જુદી જુદી રહેતું (પોતાની હ'ચા પ્રમાણે અનુચી),
હવે તેજ અનુચી છે. તે વિષય બીજા અનિચેડીએએ કહેતું
વધા તેજ પછાડે કોણું એમ અર્થ દોષ તેથી વિપરીત
આવડનાઓનું જે મત અત્ય તેજ પછાડે કોણું ॥ ૫ ॥

હવે તે વિષયજુદી જુદી રહેલો હોઃકવાદ અનુચી છે
જેનું અત્ય નથી તે અત્ય તથા અન્યથાદિય તે અનુચી
નાય ન થાય એવું જે કહેતું છે, તે અનુચી છે (કેટલાક
વચાં અનુ માને છે) કે જે આ અવધા જેવા હ'ચા

પરિમાણ જેનું નથી કે બેટલો લાગે છે તે ફેરથી
જયવા કાળથી તેનું માપ નથી, તે અપરિમાણ કાંઈ લી-
વિંકે જેનું માને છે, તેના પરમાર્થ આ છે. કે અપરિમીત
જાણનારા અતીન્દ્રીય એનારા તે છે, સર્વજ્ઞ નથી, જયવા
અપરિમીત જાણનાર બેટલો અભિપ્રેત જર્જરે જતાવેલ અતી-
ન્દ્રીયારી છે, તેઓનું આ કહેવું છે.

સર્વ પश्यतु वा मा वा, इष्टमर्थं तु पश्यतु ।

કોટસંલપા પરિજ્ઞાનં, તસ્ય ના ચ્વોપયુજ્યતે । ॥ ૧ ॥

બધું દેખો, જયવા ન દેખો, પણ ઇષ્ટમર્થને તો જ-
ણ દેખો. કાશ્વ કે કીડાઓની સંખ્યા જણવાનું તેનું જ્ઞાન
અપણને શું કામ લાગવાનું છે ? આ લોકમાં કેટલાક સ-
ર્વજ્ઞને ઉઘાજનારા નાહીઓમાં જાતું મંત્રવ્ય છે. તે પ્રમાણે બધા
ફેરને તથા કાળને જાણી જાણવાયેજ્ય કર્મપણને પામેલું
પરિમાણની સાથે અપરિમાણ માપ. તે અપરિમીત. તથા
' પ્રિ ' બેટલો જુદી તેનાવડે થોડે તે પીર. આ અતીવ
પદ્ધતિ (તેઓનું એ કહેવું છે કે બધી જગ્યાએ પરિમા-
ણવાળું ॥ બેટું તે નાહીઓ બેટલો છે.) તે પ્રમાણે તેઓ
કહે ॥ કે ' દિવ્યમ્ ' બેટલો ૧ હજાર વર્ષસુધી પ્રજ્ઞ
સૂચે છે, તેટલીવાર પ્રજ્ઞા દેખતો નથી, જ્યને તેટલો કાળ
બગે છે. તે સમયે તે દેખે છે. આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારે
લોકવાદ પ્રવર્તે છે. ॥ ૭ ॥

કાચના કુલની માફક, અસત્કૃપતા જ થઈ જાય. અને નિરંતર હોવું તે કાર્ય દ્રવનું જોડલે આકાશ આત્મા વિ-
ગેરનું અવિનાશીપણું જે હતું, તે દ્રવ્ય વિશેષ અપેક્ષાવડે
છે તેથી તમારું કહેવું અસત્ છે. ખરી રીતે બધુંજ ઉત્પાદ,
જાય, મૃત, જે તથા ધર્મથી સુજા છે. એમાં વિભાગ નથી.
બીજી રીતે માને તો આકાશના કમળની માફક વસ્તુ
પોતાનું વસ્તુપણું છોડી દે.

તથા અંતઃકાળે લોક સાત દ્વીપવાળે માનેલો છે.
તે તમારું કહેવું તમારા નિરંતર (વિચારશૂન્ય) દૃઢ
વાળા મિત્રોજ માનશે. ક્ષરણ કે તેના શબ્દકના પ્રમાણના
અભાવથી પ્રેક્ષાપૂર્વક વિચાર કરનાર નહિ માને. વળી
તમે હતું કે અપુત્રીયાને લોક નથી જે પણ મૂર્ખાઈનું વચન
છે. તમે વિચારો કે કોઈને પુત્ર હોય તેટલાથીજ વિશિષ્ટ
લોક (સ્વર્ગ, મોક્ષ) ની પ્રાપ્તિ થાય ? કે તે જીવે ઉત્તમ કૃત્યો
કર્યા હોય તો ? જે સત્તા માનથી માને, તે ઈદ્રમહ, કા-
કુક, ગરલાવરાહ (કુવરા, બૂંડ વિગેરે) થી સ્વર્ગ વિગેરે
સરાઈ જશે. તેમને બહુ બચ્ચા હોય છે, અને જે પુત્રના
ઉત્તમ અનુદાન આશ્રયી માને, તે જેપુત્રવાળાને એક પુત્ર
સાફ અનુદાન કર્યું, અને બીજાએ બૂરું કર્યું, તો તે બાપની
શી રચા યાય ? અને પોતાનું કહેવું અનુદાન તો નકામુંજ
જાય, જોડલા માટે તમારું વચન નકામું છે. તથા જ્ઞાન

રહે છે તે પર્થીવ અને જંતુ એટલે પ્રાણુ એટલે અવ્ય-
જિયાતી તે પર્થીવવડે એટલે પોતાના કરેલા કર્મના ફળ
લેખવવાવડે તે ત્રસ અને સ્થાવરો એક જ રૂપમાં ન રહેતાં
ત્રસ સ્થાવર પણ યામ, અને સ્થાવર હોય તે ત્રસ યામ.
તથા ડોઈ વખતે ત્રસ ત્રસપણે અને સ્થાવર સ્થાવરપણે
પણ યામ છે. પણ અર્થે જેવો છે, તેવોજ બીજા ભવમાં
યામ છે તેવો નિયમ નથી ॥ ૮ ॥

આ બાળવર્માં દર્શાવે જાય છે.

ઉરાલં જગતો જોમે, વિજગ્રાસં પર્લિવિ યા

સવે અર્ધવદુક્ષાપ, અમો સય્યે અર્હિસિત્તા ॥ ૯ ॥

एवं तु नाणिगो सारं, जल हिस्र किंषण ।

अहिमा समयं चेर, एतावन्तं विद्याणिषा ॥ १० ॥

હદાર, એટલે સૂક્ષ્મ જગત્ એટલે ઔદારિક જન્તુનો
સમૂહ તેનો બ્યાપાર એટલે યેષા (અવસ્થા) છે, ઔદારિક
ચરીત્રના જન્તુ પૂર્વે અવસ્થા વિશેષથી ગર્ભમાં કલક,
અર્જુદરૂપથી વિષ્ણોસમૂહ એટલે બાળ, કુમાર યોગ્ય
વિગેરે હદાર બ્યાપારને સર્વથા પામે છે. એનો ભાગ્યર્થ જ્ઞ
છે, કે ઔદારિક ચરીત્રના જન્તુ વિગેરેમાં બાળ, કુમાર
વિગેરે અવસ્થાએ કાળ વિગેરેના કારણથી જૂદી જૂદી રીતે
ચલી પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. પણ જેવો પૂર્વે દેવ તેવોજ સ-
ર્વથા નથી, એ પ્રમાણે જ્યા સ્થાવર જન્મોનું નવું નવું

પનેદિં નિદિં ઠાળેદિં, મનપ મનનં મુખી ।

હઝમં જમળે ણૂ મં, મઝમત્યે વ વિગિવપ ॥ ૧૨ ॥

મપિપ હ મપા માદુ, પંચ મંવર મંવુદે ।

મિપદિ અમિપ પિવસુ, આમોક્ત્વાપ પરિવ્વપજ્ઞામિ ।

સિવેપિ ॥ ૧૩ ॥

વિવિધ તે અનેક પ્રકારે સાધુધર્મમાં રહેલો. સ્થિત તે કથવિધ ચક્રવર્તી સમાધારીમાં વિત્ત રાખેતું તથા ક્રૂર થઈ છે આદ્યાશરિમા ગૃહિ જેની એવો વિગતગૃહિ સાધુ મિત્ર પામે છે, તેનાં કારણ જ્ઞાન, દર્શન, આરિત્ર એ ત્રણને સારી પેઠે રક્ષણ કરે-પાળે. જેમ જેમ એ ત્રણની વૃદ્ધિ થાય તેમ કરે. હવે કેવી રીતે આરિત્ર પાળે તે બતાવે છે. જ્યાં એટલે મમન તે જરૂર પડે ત્યારેજ સાધુએ પૂરતા પ્રયત્ન દર્શિએ સાધવું તથા સારી રીતે દેખીને તથા પૂંછને આસનઉપર બેસવું, તથા કથા તે પ્રમાણ અથવા સંવાદો તેને દેખવું-પૂછવું જાણી ઉપયોગમાં લેવું તથા ગેરચરી પા-ત્રીમાં જવંચઃ તે સારી રીતે ઉપયોગવાળા થવું એનો આદર્શ જ્ઞા છે. હંધો, બાજા, ભોજન, આદ્યાનનિષ્કપ, પ્રતિ-હત્તના, સમિતિમાં ઉપયોગપણે રહેવું, અને અજ્ઞ પાન, ઉજમાદિ દોષરહિત લેવા ॥ ૧૨ ॥

વળી આરિત્રની શુદ્ધિ મટે રુદ્ધોને અધિ: ૧૨ કહે છે. પૂરે કહેલા ત્રણ રસાન ૧ દર્શનમિતિ, ૨ અસન, ૩

છેવટનો સાર બતાવે છે. 'તુ' શબ્દ અવધારણ અર્થમાં છે, એટલે પાંચ સમિતિએ સમિતો સાધુ હોય તથા પ્રા-
જ્ઞતિપત્તાદિથી વિરત પાંચ મહાવત પાળનારે. પાંચ પ્ર-
કારના સંવરથી સંવત, તથા મન વચન કાયાની તુષિએ યત્ન,
તથા ધરના ફાંસાથી બંધાયલા જે મહાસ્થી તેનાથી નિર્લેપ
એટલે મૂર્ખો ન કરનારે જેમ કાઢવમાં ઉત્પન્ન થયેછું ક-
મળ ઉંચુ રહે તેમ સાધુ ગેચરી જાડિ કારણે જીવંત્યને
સંબંધ યાય, છતાં તેમાં ન લેપતો તે મિહુ પ્રેક્ષને વાસ્તે
એટલે જાક કમને સમ કરવા સંવમના અતુષાનમાં ઉચમ-
વંત યાય, એવું શુદ્ધ મહારાજ શિષ્યને સૂચવે છે. 'જીવીમિ'
શબ્દથી અધ્યયનની સમાપ્તિમાં મહાપર અમરવંત કહે છે કે
વીર્યકરતું કહેછું જેવું છે તેવું હું કહુંછું પણ પોતાની
શુદ્ધિથી નથી કહેતે. અતુમમ સમાપ્ત હવે નયો આવે છે,
તેઓનો જા ઉપસંહાર છે.

મર્ચર્મિષિ ત્રયાણં बहुविधवचन्यं निमाषिता ।

सं मवजय विमुदं जं चरणतुणद्विभो माह ॥ ૧ ॥

અધા ત્રયોનું અનેક પ્રકારે વહનન્ય છે તે સાંભળીને
અધા નવથી વિમુદ્ધ જે વચણગુણ છે તેમાં સધુ રહે. એટલે
જ્ઞાનનવથી સૂત્ર જાલીને કિયાનવથી તે પ્રમાણે વર્તન કરે.

एति सूयगठांगसूत्रतुं सभवाज्ज नाभतुं

પટેતું અધ્યયન સમાપ્ત.

કામચંદ્ર અહીં આ અભ્યુપગમ (સ્વીકાર)ના અ-
ર્થમાં છે, કે બધા આમથો શાસ્ત્ર અનુસરિ છે, અને તેમાં
રહેતું આ અધ્યયન પણ અનુસરિ છે, તોપણ ભગવાન
આવિનિયમે બધારે કેવળમાન ઉત્પન્ન થયું, ત્યાર પછી
આદ્યપર ઉપર હતા, ત્યાં જરૂર મહાશયે જરૂરજનું સહ-
જીવીય સ્વીકારીને હટ જાયોને કાઢ્યા ત્યારે તેમણે
પિતૃ પાસે જઈને પૂછ્યું કે જરૂર મહાશય અમને આ
પ્રમાણે લાબામાં રહેવા કહે છે, તો અમારે તેમની સેવા
કર્તી કે શું કરવું? (કારણ કે સત્ત્વ તો આપે અમને
રહેવા આપ્યું છે) ત્યારે સર્વજ્ઞપ્રભુએ તેમના હિતાર્થે જા-
નસાદકરું હાંતવ જણાવી કહ્યું, કે પાવનની ઈચ્છા જોઈથી
નૂતન થતી નથી, (તેમ માન પણ રહેજ છે મારે તમે તે
વિષયામાંજાને ઊંચે કે ફરી લાગેયારી કરતી પડે નહિ)
આવા વિષયનું આ અધ્યયન છે, તે પ્રભુએ કહ્યું, તેથી
તે પુત્રો જે સાંજનીને સંસારની અસારતા વિષયોના કારણ
ફળ તથા નિષ્કારતા અને મરોન્મત્ત હાથોના અંધારા કાન
માટે અવગણ્યા તથા પર્વતની નીચા રેખાસમાન અંધારા
પાવન બહીને વિચારું કે ભગવાનની આજ્ઞા પાળવીજ એટલે
તેથી પ્રભુ પાસે હટ જાયોને સાચે ઈશ્વર સીધી અહીં ઉંચે
માટે નિર્દેશ દેવો જોઈએ, તેથી નવી પણ ઉચ્છેદ્યાત
કરેવો જોઈએ ॥ ૩૬ ॥

દરે ઉપેશાના અર્થાધિકારમાં પૂર્વે કહેતું ન મુલ લાખા
કહે છે

દરારા કુટુંબી યપાસદ મળ્યા વિ ચરંતિ યાણવા ।

મેળેનર વટ્ટે દરે પર્વ આડ સ્વર્ગમિ સુદૃઢ ॥ મૂં ૨ ॥

ભગવાન અદિનાથ ભરતમહાશબ્દે તિરસ્કાર કરેલા ૬૮ બધુએને સંવેગ (મોક્ષ)ના અભિલાષી બનાવવા પાતાના પુત્રોને હેડીને કહે છે, અથવા મુર અસુર માણસ તથા સાપ વિગેરે તિથ્યોને આપણી હોને ભોધ પમાડવા કહે છે, કે ભગ્યાત્મકો ! તમે ભોધ પામો, (સમજો) અને સ્વન દર્શન આચિત્રરૂપ ધર્મને જોળજો, કારણ કે આવો મળેલો અવસર ફરી મળવો દુર્લભ છે । પ્ર૦ શું દુર્લભ છે । ઉ૦—મનુષ્યજન્મ તથા ધર્મને પામવાયોગ્ય કર્મભૂમિ. તેમાં પણ આર્મદેશ અને સારા કૃણમાં ઉત્પત્તિ, બધા દ્રવિયોની કુચળતા અને સાંભળવાની ઈચ્છા તથા ધર્મઉપર પ્રેમ. આટલું બધું મળ્યા છતાં પોતાની જુદિનો આધાર લેઈને વિચારીને પણ કેમ તથી સમજતા । અર્થાત્ આવી સમજી મેળવ્યા પછી કદાચ માણસે સંચારી તુચ્છ ભોધ વિહારોને ઊઠી સાત ધર્મમાં ભોધ પામવો । (અને તેને સદુપયોગ કરવા નિર્મળ આચિત્ર પાત્રી જોણ મેળવો) તેને માટે આદ્યલવિકીકૃત છ ૬ કહે છે

નિર્વાણાદિ મુખ્યવદે નરભયં જનેન્દ્ર ધર્માન્વિતે ।

હર્યે દવન્યથ વારુ કામ્યજ મુગે નાંમંભવંતું પુણ્યને

સંબંધથી પ્રધાન હવિત સંસારમાં સુલભ નથી, જન-
યના હવિત તે આયુ છે, અને તૂટેલું તે ફરી સંધાતું
નથી, અને જાગૃત્ સૂતેલાનું દોષ છે, અને નિદ્રાના ઉદયથી
સુચારુ યાય છે, માટે નિદ્રા તથા જાગૃત્યના નામ વિગેરે
આમ પ્રકારે નિષેધ થાય છે, નામ રચાપના સુગમને ઇ-
ચ્છેને દ્રવ્યભાવ નિષેધને નિર્બુદ્ધિપ્રકાર કહે છે.

દર્શનિદાયેષો દંસણ નાણ સવ સંજયા મારે ।

અરિગારો પુજ મણિઓ નાળે સવદંસણ ચરિતે ॥ નિ. ૪૨ ॥

આ ગાથામાં દ્રવ્ય નિદ્રા અને જાગૃત્ય સંબોધ બતાવ્યે
છે, અને આદિ અંત કહેવાથી વચલા આપેઆપ સમજી
લેવા, તેમાં દ્રવ્યનિદ્રા તે અનુભવ રૂપે છે, અને તે રથન્ય-
વરણીય કર્મનો ઉદય છે, અને જાગૃતિ તે જ્ઞાનદર્શન
આરિવતી સૂચવા છે, તેમાં દ્રવ્યસંબોધ તે સુતેલાને જાગૃત-
વાતું છે, અને જાગૃત્યસંબોધ તે દર્શન જ્ઞાન આરિત તથા
સંબંધ સ્વરૂપા.

અને અહીં જાગૃત્યસંબોધ વડે અધિકાર ॥ તે ગાથાના
ઉક્તિ પદમાં બતાવ્યું છે. ૭ ॥ ૪૨ ॥

નિર્બુદ્ધિ કહીને હવે સૂવકાર કહે છે કે અધિનાથ

---

* આદિ સૂતેલા અને જાગૃતના દ્રવ્યથી અને જાગૃતી આર
ભાંગા ય.૫ છે તે જાણી લેવા

વિદિત મળોદયદો મહત્માના પિતૃ પુત્રદાર વંશુમંદ્રમ ।
સ્નેહમય મધુવશામદઃ કિં વંધનં સ્વલં મુંબલેન ધાત્રા ૧ ॥૧॥

આશ્ચર્ય છે કે ખત જોવા વિધાતાએ હવેને લોક
વિનાની માતાપિતા પુત્ર સ્ત્રી બંધુની સંસારી સ્નેહની
મોટી સાંકળે બાંધ્યા છે । (કે તેમના ખાતર હવે પોતાના
મુત્રનિના દુત્યથી વિમુખ થયો છે) આ સ્નેહે બંધાયેલો
હવે સારામાદાના વિચારથી રહિત થઈને સત્રાને પોતના
ખાતર જમે તેવું દુત્ય કરવાથી અદિવાળ સંસાર માણસોથી
નિંદાય છે તેમ અધર્મથી ધન પેદા કરનારને પરદેશમાં
મુત્રાને પણ મુલ્ય નથી, પણ તેને બદલે ખાના પિત્રમાં
મોહિત મનચળાને તેમના અર્થે કહેણ કરનાં તથા પોતે
પણ વિવિધ મુળનો લાભચુકતા તેની દુર્મતિજવાય છે, જેમ
અણબુ, આ પ્રમાણે આ લોક તથા પરદેશના અધને બા-
ળીને દુર્મતિ વિનેશી અથવા સાવધ અનુદાન દુષ્ટ અર્થ-
અથી હવા માણસે દૂર રહેવું, તથા શોભન ભત્રાજા થકું
અથવા મુરિયત (સખાધિવાળા) થવું. ॥ ૩ ॥

સંસારથી ન છુટવાના રોયો કહે છે.

જે સંસારથી નથી વિરમી તે પોત પોતાનાં કરેલાં
પાપથી પૃથ્વીમાં ભુટે ભુટે રથને તે પ્રાકૃતિક નરક વિષે-
રની પીડનાં રથનેમાં પોતાની ઘડે કહીને

એકાદશી પદ્મ જેવો લોમ તથા સ્નેહરૂપ કાલવર્મા હયાવા છે, અને મોદથી અનુપમ સ્વર્ગમાં અથવા સંસારમાં હાજીમદન રૂપ કામમાં ગૃહ યથેલા છે, તે જાણુએ વધારે મૂઢ અને છે, દિન મેગવજી, અહિય ઊડજી તે જુએ છે, અથવા રીતીથી નવું મોદનીય કર્મ બાધે છે, જ્યાં જતાવેલાં પાપ ફૂટી જેવો એ ચારિત્ર લીધું નથી, હિંસાદિ મહા પાપના સ્થાનો ફરે કર્યો નથી, અને ઇદ્રિયોને વશમાં લીધી નથી તેવો ફરે છે, જાણું સંસારમાં છે, તે બબ્બાત્માએ છું જાણું ? તે કહે છે,

જયયં પિદરાદિ જોગવં, અણુપાણા વંયા દુરુચરા ।

અણુસાસણ મેઝ પકમે, લોરેદિં સમે પવેદ્ય ॥ ૧૧ ॥

હવિતને થોડું જાણીને તથા વિવચ રસોને કહેરા જાણી સમજીને ધરના હાંસાનું બંધન છોડીને પ્રાણીઓના પદ્મજની ધત્તા કરેને ઉપવ વિહારી બન, તેજ જતાવે છે, સંયમ થોગવાળો તે સુખિ સમિતિથી સ્થિત બન, મ. શા મટે ? હ રસનામા તાના જાણુએ લોચ છે, તેથી અનુપ થોડો ચાલના હવતે બચ.વવા દુર્લભ છે, તેથી રસ્તો દુર્લભ છે, જ્યાંથી હવો નિમિત્ત બનાવી, જ્યાંના ઉપત્તિજન્ય બધી તે પાપ નિમિત્ત પાપનશા યજુ, તથા વિનેષર બનાવેલા જ્યાંસમ પ્રમાણ નવનખા વેળે જાણુ પૂરે થક વિનેષર જે પાપમાં કહેય છે.

કદન ધામ, તેવાં દુઃખોથી પીકાય છે, જાને તેજ પદ
 દુઃખ યોગ્યવના છતાં પણ મમ્મય વિવેકના અભાવે મન
 નિર્મલાત્વે રૂઝ પામતો નથી, કદમ્બે છે કે

साग्नं न सपथा दुरो धिर्न सुग्रीवः पथा, न नैऋतः।

गोदा दुःखर ताप दीन परन केही न बहि लवः

अथात्र विना यदनिर्णीतं निषेधितं ईदृशं लभ्यते वा ।

मन्त्रार्चनं कृत्वा पुनः शिवाय नमः ।

[illegible]

बालक हाथमाई बालक धारी ह्रींकारनामः बालकः

॥ १ ॥

समानं : ए० बाल-सद्वर्गः नमोऽर्थः । १८३

[illegible]

તે વિદિ'સા છે, તે ન હોય, તે અવિદિ'સા (દવા) છે, તેવી અદિ'સાને પ્રાર્થથી ધારણ કર, અર્થાત્ અદિ'સામા પ્રધાન જન, આ મોક્ષને અનુકૂળ થર્મ અદિ'સાના લક્ષણવાળો છે, અને પરિચ્છે ઉપચર્મ પોતે સદ્ન કરવા રૂપ છે, તે સર્વજ્ઞ પ્રભુએ કહેા છે ॥ ૧૪ ॥

સત્ત્વો જહ પંસુ મુંદિયા, ત્રિહુણિય ધંસયદ્ સિયંરયં,
પરં દવિમો વહાણવં, કર્મસ્વયદ્ તવસ્તિ મારણે ॥૧૫॥

જેમ પક્ષી રજથી ખરડાયલા અંગને કંપાવીને ચાં-
ટેલી રજને ખેંચી નાંખે છે, એ પ્રમાણે મુક્તિમમન ચોખ્ખ
જીવ્ય મનુષ્ય છે, તે મોક્ષ સમીપ લઈ જાય તે ઉપધાન તે
અનશન આદિ તપ છે, તેને આચરવાથી ઉપધાનવાળો બને,
અને તે તપસ્વી સાધુ “માહલ” કહેાને ન હોય, એવી પ્રવૃત્તિ
ધારણ કરીને જ્ઞાનાવસ્થામાં આદિ ક્રમોને દૂર કરે, ॥૧૫॥
હવે અનુકૂળ ઉપચરોને કહે છે.

હૃદિય મળ માર મેસણે, સપર્ષ ઢાળ વિધંવજ્યસિર્ણે,
દરરા વુઝા ય પત્પર, અવિમુસ્તે જય લંલમેજ્જ જો ॥૧૬॥

અગાર તે ધર છે, તે ન હોવાથી અણગાર છે, તે
સંયમ સ્થાનમાં રહી ગેરચરી લેવા બચ, તથા લમણ છે,
તે ઉત્તરોત્તર વિશિષ્ટ સંયમ સ્થાનમાં બહાર હોય, તેવા
મહાન તપસ્વીને પણ તેના હૃદય તે નાના પુત્ર કે દેહી

કેટલાકે કીલા મનવાળા કદાચિત્ત એવું કરી દે. તે કહે છે, કે કેટલાકે અર્થ સર્વવાળા મનુષ્યો આભાષ વિગેદેથી ભ- માયેલા સમ્યગ્દર્શન ત્યાદિ આત્માના ગુણો વિના શરીર વિગેદે બધું જુદું છે તે ન જાણવાથી અ-યથી મૂંઝિત થઈને અસવૃત્ત પુરુષો સાગ મનુષ્યનમાં મુંઝાય છે, નન વિષમ તે સંસાર ભ્રમણનો એકે દેતુ એવો અસંવ્રમ તેને અમંથતો ને ઉ- ન્યાઈમાં ભવિષ્યના દુઃખો વિચારીને આદરે, તેવા પુરુષોથી અથવા રાગદ્વેષોથી અનાદિ કાળના ભવબ્યાસથી દુઃખે કરીને છેલાય તેવા વિષમ ભંધનોથી ફસાઈને અમંથમી થાય, એટલે સાપુ પણ તેવા ગૃહસ્થીની દુસોજતથી પાછા મટતા પારણ કરીને પાપકર્મ કરતા લજવાવા પણ નથી, તારના એથી શું કરવું ? તે કહે છે.

मग्ना इति इवम्व पदेषु, पादाग्रो विरतेऽभिनि श्रुते ।

पणए चीं मराचिदिं, मिदिपहं जे आउये धुवं ॥ २१ ॥

[illegible]

છે, તે ઉદેશ્યનો અર્થાધિકાર સૂચવ્યો છે, તે સંબંધે આ-
વેલા ઉદેશ્યનું આ પહેલું સૂત્ર છે.

તથા વ જહાદ સેરયં, इति संस्त्राय मूणी ण मज्झइ ।

ગોપ છ તરેણ મારણે, અદ સેપકરી અનેસી દુલ્લિની ॥ ૧ ॥

જેમ સાપ અવરથે ત્યાગવા યોગ્ય કાંચળીને ત્યાગે છે,
તેમ આ સાપુ પણ રજા જેવાં આકે પ્રકરના કર્મ અકપાય
પણે રહીને ત્યાગે છે, આ પ્રમાણે કપાયનો અભાવ તે
કર્મના અભાવનું દારણ છે, આપું બાહીને ત્રણ કાગને બ-
ણનારો મુનિ મદ ન કરે, તેથી મદના કારણે બતાવે છે.

જેમકે કાર્યપ જોત્ર વિગેરે ઉત્તમ જોત્રવાળો પોતે જો-
ત્રનો મદ કરે તે પ્રમાણે બીજાં સાત મદ સ્થાનો પણ છે.

અથવા પાસાગરમા જે વિ ઉ ચુલ્લ ॥ તે વિવેકો
વિદ્વાન હોય તે સાપુ બાતિ કુલ લાભ વિગેરેથી મદ ન કરે,
પોતે સ્વયં મદ ન કરે, તેમ તેણે બીજાની દુર્ગંધા પણ ન
કરવી, તે કહે છે. કે અભેચસકર્તા ને પાપકારી પરનિદા
પણ ન કરવી, હવે ગાય.મા પદ્મા પ્રમાણે મુનિ મદ ન કરે,
તે સૂત્ર અવલવના ૨૫૪, ૨૫૫ ના નિયુજ્ઞાની ને ગાય.અ. કહે છે.

नव भजमणालेमुदि जह्मणो वज्जिथो मदेमदि ।

મન નમુકારિમત્થે કિં પુણ દીઝાત મદેમિ ' ॥ ૪૩ ॥

જડનાથ નિજર મઓ પડિમિદ્ધો અટ્ટમાગ મહર્ણેદિં ।

અવિસેમ મયદ્વાળા પરિહરિયન્વા પયત્તેનં ॥ ૪૮ ॥

તપ સંયમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી પોતાના ગુણો બીજાથી ઉત્તમ છે, તે કારણે જે માન ઉત્પન્ન થાય, તેપણ મહામુનિઓએ ત્યાગવા યોગ્ય છે, તેા પરની નિદા ત્યાગવાનું તેા શું પૂછવું ? ॥ ૪૩ ॥

તે કયાં યુધી માન ત્યાગવાનું છે ? ઉ. મોક્ષ ગમનનો જે એક ખાસ હેતુ છે, તે નિર્જરાનો પણ મહ આઠ મહનો નાશ કરનાર તીર્થંકર પ્રભુએ નિષેધ્યો છે, તેથી ભતિ કુળ વિગેરેના આઠ મહો ખાસ પ્રયત્નથી ત્યાગવા યોગ્ય છે, ॥ ૪૪ ॥

હવે પરનિંદાના દોષો બતાવે છે, ॥ ૧ ॥

જોપરિ ધવડ પરં જર્ણ, મંસારે પરિવર્તઈ મહં ।

અદુ રૂંચિણિયા ઉપાચિયા, ઇતિ મંસાયા મુળી જ મજાઈ ॥૨॥

જે ઠોઈ અનિવેદી પુરૂષ પોતાના સિવાય બીજા માણસનું અપમાન કરે છે તે માણસ તે દુષ્ટ કૃત્યથી બધાયલા પાપ વડે ચાર ગતિ રૂપ મંસાર બનેા હધિમાં અરણ્યકોના ન્યાય વડે અત્યંત મરુન્ન (અનંત) કાળ કામણ કરે છે, પાકાંતરમાં ચિરં શબ્દ છે, તેનો અર્થ આ છે કે

પરનિંદાથી ઘણો કાગળ બને છે, ‘અહુ’ નો અર્થ અહીં
‘એથી’ છે, એથી એમ સમજવું કે પરનિંદાથી આટલું
બધું પાપ (તુ શબ્દ એવ ના અર્થમાં છે) જ છે, અથવા
પરનિંદા સ્વસ્થાનથી અધમસ્થાનમાં પાડનારી પાતિદા પર
નિંદા છે, તેમાં આ જન્મમાં સુધરવું હતાં છે, અને પર
દોષ અંબધી પુરોહિતવું હતાં છે, કે જેને લીધે આ તે-
સ્વસ્થ નિગેરમાં તેની ઉત્પત્તિ થઈ છે, માટે પરનિંદા દોષ-
વાળી બહુને મુનિઓએ બાતિ નિગેરનો પદ ન કરવો કે
હું ઉત્તમ કુળવાળો, બહેલો તપસ્વી છું, અને તું તો હીન
બાતિનો મૂખ ખાધો છે, આપું કહીને બીજાને હલકો ન
પાડે, પોતે અહંકારી ન બને, મદના અભાવમાં શું કરવું
તે કહે છે.

લેયાવિ અણાયમે સિયા, લેવિય પેસગ પેસપ સિયા,
લેયોળ વયે ર્વાદિપ, જો લડ્ડે સમયે સયા યરે ॥ ૩ ॥

જે સામાન્ય પુરુષ જન્મ દોષ તે દૂર રહો, પણ જેને
કોઈ નાશક નથી, જેવા અનાયક સ્વયંમેજુ ચક્રવર્તી વિગેરે
હોય, અને જે નોકરનો નોકર હોય. આ બંને જેણે મૌન-
પદ તે સવમ છે, તેને મેજબો હાથ, અધોગ બને જણે
દીક્ષા લીધી હોય તે ચક્રવર્તી પહેલ. દાન-દાન દીક્ષા
લીધી હોય તે પણ લક્ષ્મી ન પરતા અથવા દાનને ચક્ર-
વર્તી એ વાદના નામે નહાકારી ન બનતા બરાં રહેવા એટલે

પરસ્પર વંદન કરવું જોઈએ, આ પ્રમાણે સમલાવને ધારણ કરી દરેક લિધુએ સંયમમાં ઉદ્યુક્ત થવું. ॥ ૩ ॥

સમ અન્નયરમ્મિ સંજમે, સં સુદ્ધે સમણે પરિવણ,
જે આવકદા સમાદિણ, દવિણ કાલમ કાસિ પંડિણ ॥ ૪ ॥

હવે કઈ જગ્યાએ લક્ષ્મ મદ ન કરવાં, તે બતાવે છે.

સમ તે સમલાવથી યુક્ત સામાયિક વિગેરે સંયમમાં અથવા સંયમ સ્થાનવાળા મુનિઓ સંખ્યાત શુભવૃદ્ધિ વિગેરે છ સ્થાનમાં પડતા હોવાથી કોઈપણ સ્થાનમાં રહેલા અથવા છોટોપસ્થાપનીય વિગેરેમાં પોતે રહે, તે બતાવે છે.

સમ્યક્ શુદ્ધમાં અથવા પોતે સમ્યક્ શુદ્ધ શ્રમણ તપ-સ્વી હોય તે અથવા લક્ષ્મ મદના (પૂર્વે) બતાવ્યા પ્રમાણે) ત્યાગવડે સમાન મનવાળો બનીને સંયમમાં ઉદ્યમી બને,
પ્ર૦ કેટલો કાળ ?

ઉ૦ જેમ હાંદગી સુધી દેવદત્ત કે યજ્ઞદત્ત નામ કા-યમ રહે તેમ સાધુનામ ધારીને આખી હાંદગી સુધી જ્ઞાન વિગેરેમાં આત્માને સ્થિર કરી અથવા શોભન અધ્યવસાય વડે સમાધિવાળો રાગ દ્વેષાદિ રહિત અથવા મુક્તિગમનની યોગ્યતા વડે બળ્ય બનીને પંડિત સાધુ સદ્ અરાદના ત્રિ-વેકથી મૂલિત બની હાંદગી ગુપ્તરે, અર્થાત્ દેવદત્તની કથા મરેલાની પણ થાય, પણ અહીંનો જામ સમગ્રવું કે મરણ

પર્યંત સત્જ્ઞાનમદ પરિત્યાગીને સંયમ અનુદાનમા પ્રવર્તેલું । ૪
 પ્ર૦ શું આલંબીને આ કરવું.
 ઉ૦ તે સૂચકાર કહે છે.

દૂર અણુ પરિમયા મુળો, તીર્થ ધમ્મ ધનાગર્ય તદા ।
 ૫૦ પરિમેદિમારણે, અરિદ્ધાણૂ સમયેમિ રીયદ્ ॥ ૫ ॥

દૂર દોવાથી દૂર તે મોક્ષ છે, અથવા દૂર તે તીર્થ-
 કાલનો વિચાર કરીને ધન તથાને અલગથી મુનિ શું કરે
 તે કહે છે, અતીત ધર્મ (સ્વભાવ) તે હવેને ઉચ્ચ 'નીચ'
 સ્થાનમાં જવાનો છે, તથા અનામત ધર્મ અવિધ્યની મતિ
 વિચારીને સત્જ્ઞાનમદ ન કરનાં, તથા તે મુનિને કદ કદા
 વિગેરેથી મારે, અથવા કદવા વચનનાં મેદલમાં મારે, અથવા
 સંકેત (ખંધક) મુનિના શિષ્યો મારવા મદક હવથી
 મારે, તોપણ સંયમમાં કરેલા માર્ગે અથ, (સમભાવ ધા-
 રણ કરે) અથવા 'તમ્મદાઃપિયામણ' અર્થે પાડ છે, તેનો
 અર્થ છે છે, કે મુનિને ઉપમર્ગ મરણ થાતનો આવે તો
 પણ સમજા આવે મદન કરે, હવે બીજી રીતે ઉપદેશ
 આપે છે, પ્રજામાં પૂર્ણ તે પદુપદ છે, અથવા દરદાસને
 પાડ છે, તેનો અર્થ આ છે કે કોઈ પ્રજા પૂરે, તેનો જે આ
 ઉત્તર આપવ ન મર્મ હોય તે તર્કગત કપારે, વિગેરે
 હોને, (કપલ મારત ઉપરમાં દોરે) તથા સમજાવે મદિ
 કારિ સત્જ્ઞાન જ ધર્મને કરે તથા મુદ્ધ સદમમ પદ

લજ્ઞાં ગુણૌચ જનનોં જન નીમિવાર્યા,

મત્યંત શુદ્ધ હૃદયા મનુ વર્તમાનાઃ

તેમસ્વિનઃ સુસ્વ મમ્ નપિ મૈત્યજન્તિ,

મન્યમ્પિનિ વ્યમનિનો ન પુનઃ પ્રતિજ્ઞામ્ ॥ ૧ ॥

સત્યાચટ્ટી પુરુષો તેજસ્વી હોવાથી માણ ત્યજવા કબૂલ કરે છે, પણ શુભોને બોધ ઉત્પન્ન કરનારી ઘણાજ શુદ્ધ દૃષ્ટ્યમાં રહેલી પવિત્ર આત્મા જેવી લક્ષ્યને અનુસરનારા પોતાની કરેલી નિર્મળ પ્રતિજ્ઞાને ઠાકતા નથી.

જો મરેપડું જ્વલિતં દુતાગ્નનં, ન चापि मर्त्यचिर संचितं मर्त ।
परिमृत्सुः सुविशुद्ध चे तमो, न चापि शीलस्खलि तस्य नि-
चितं ॥ ४ ॥

અગ્નિના જાળામાં પેશીને મરણ સાફ, પણ ઘણા-
કાગમુખી જન પાત્રીને પછી જામણ સાફ નહિ, સુવિશુદ્ધ
ચિત્તવાળાને મૃત્યુ સાફ પણ શીલખંડન કરીને છાણ
સાફ નહિ.

ઉપરના હજાનથી આજ એ આખો કે દુનિયા જે આવશે
હોડોતર ધર્મ જાળાને પોતાના ખરી ભૂલો એ પી પડ્યાલાપ
કર્યો, બાકી દરેકે જે કમા મનાયેલા ધર્મને માનીને ધર્મો
જાળ્યા, તે પ્રમાણે બધાએ ધર્મો જનતા ધર્મ બદલનને
નમન કરવ યોગ્ય નિહ થયો, તેથી હોડમા નો વિચિત્ર

શેરો છે, તે દરેક જુદા જુદા સ્થાનમાં કે કાચામાં રહેવા
છતાં તે કાચામાં સમાનપણે દુઃખનો દેવ અને મુખ મિષ્ટ
રોવાથી ને રોવીને અથવા અળખાં અમરો તે માત્રાથી
ધન્ય હોઈને જોનીંદ્ર પદ તે સ્વમમા રહીને ને માત્રુ કે
અનેક બેરથી બિરા આળી સમૃદ્ધા દુઃખ અમિષ્ટ દુઃખ
મિષ્ટ મમલુને તેના વેપયાનના દુન્ય (દુર્બંદ મા) આ
ચિત્તિ કરે, (દુઃખ ન દે), કે જુ ચિત્તિ કરે ? પાપથી ધીન ન
પાપ અનુદાનથી દુર રહેનાર પડિત દોષને, અગોન પડિત
ને જ હ કે એ ખીજા છવેને દુઃખ ન દે, વળી--

સમગ્ર વ વાણ સુખી, આરમગ્રય ક્રિય રિય,
ગોર્વનિ ય જ મયાળો, જો સરસ્વતિ મિષ્ટ પરિગદ રાણી

મુન, આરિય એ જિ કોરે ચર્મ જિ, તેના પાર અનરો.
તે પાપ છે, તે માત્રુ સિદ્ધાતનો પાર આથી અથવા અમર
અરિયનું અનુદાન કરનારો છે, તેમાં આરિયનું અમરો
કહે છે, કે માવદ અનુદાનરૂપ અરિયના અર્થ તે અમાવ
રૂપમાં રહે, ને મુને જિ, એવું પાપરૂંકને જિ. રન નરો,
તે અનુદાન ખમી (અમરો) જિ, તેના અરણ અમર કે
દુઃખ અવના રૂપ કરે જિ. (અં ન અમાવ રાખાં છે કે
અથવા તેના અમરોને વદાવના અમરના અમર, પાપ
અથવા અમર અમરોને કે તે વદાવના અમરના દુઃખ કે
અમરના અમરો, અમર રૂપ કરે જિ, અરે રહે અમર.

પદ્યરે, (આ ઉત્કૃષ્ટ શ્વાસિત પાળનારાઓ માટે છે, સામાન્ય
સાધુ માટે શુદ્ધિ છે તેમ કરવું.)

મન્ય અન્યપિદ્ અળાગહે, સયવિસમાઈ મુળીઽદિપાસપ્ ।
ધરાગા અદુવાવિ ચેરવા, અદુવાનન્ય સરોવિવા સિયા ॥૧૪॥

મુનિ વિહાર કરતાં ને સ્થળે સુખ આપમે તે સ્થળે
જ કાપેત્સર્ગ વિગેરેથી રહે, ત્યાં સમુદ્ર નદી વિગેરેમાંથી
મનુષ્ય વિગેરે આવીને ઉપદ્રવ કરે તો પણ આ કુળ ન થાય,
તથા સૂવાની જમ્યા કે અપસન અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ આવે,
તો પણ સંસારનું સ્વરૂપ થાયોઆ બાલુનારો મુનિ હોવાથી
શમદેવ કયો વિના સમજાવે સહે, તથા સુન્ય ઘરમાં રહેતાં
ત્યાં ઉઠનારાં હાંસ મચ્છર વિગેરે અથવા ભયંકર અવાજ-
વાળો શક્તિ કે શિશ્યનીઆ અથવા ત્યાં સાપ વિગેરે રહેતાં
હોય, અને તે આવીને ઉપદ્રવ કરે તો પણ મન્યક પ્રકારે
સહન કરે, ॥ ૧૪ ॥ હવે ત્રણ પ્રકારના ઉપસર્ગો સહન
કરવાનું બતાવે છે,

તિરિયા મણુયાવ દિવ્વમા સ્વમગ્ગા તિવિહાઽદિપાસિયા,
સોપાદીયં જ હારિસે, મુધામાર મગ્ગો ધરામુખી ॥૧૫॥

તિર્યચ તે સિંહ વાઘ વિગેરેએ કરેલા તથા મનુ-
ષ્યોએ અનુકૂળ પ્રતિકૂળ કરેલા તે સત્કાર પુરસ્કાર
અથવા હાંસ કે આનખાથી ખરેલા ખરથી અથવા દેવતા,

સીમો દય પદિ દુમંચિણો, અપદિણ્ણસ્ય લચારસપ્પિણો,
સામાણ્ય માહુ લક્ષ્મી, જો ગિદિયતેડમર્ણનર્મુજી ॥ ૨૦ ॥

આ પ્રામુક (કાચુ) પાણીની દુમંછા કરનાર આત્માથી
આપુને નિપાણું ન લેય, વધા તે લવ તે કર્મ, તેને અવ-
સંધિ તે તથાથી લેય તથા ગૃહસ્થના હાંચા વિનેદેના પાત્રમાં
ન જમે, તેને સમમાનવાળું સામાયિક મર્વજો કહે છે.

જય સંલપયાહુ જીવિયં, જહરિય લાલ્લજ્જનો પગમ્મહ ।
ચાલે પાપેદિ મિલ્લજી, રિસંલ્લાય સુણો જ મલ્લજી ॥ ૨૧ ॥

કાળના પચોથ (મોત આવે) થી તુરેહું છવિત (અધુ)
દરી સમાતું યકથ નથી, આતું અજુવા છતાં પણ જાજ
(જ્ઞાન) જન પાપ કરવામા પૂટ (દડીકો) થાય છે, અસત્
(અદૃશ્ય) અનુકાનથી લક્ષ્યાતં નથી, જોયો પાપી અજુમ
જાજ જોયો અનેક પાપોથી મપાય છે, અથવા એવ તં પાત્ર
વિનેદે જોમ પ્રથકના માપાથી મપાય છે, તેમ તે પેનાના
પાપોથી પ્રથમાન થાય છે, જે પ્રમાણે અહીંને સધાવરિયત
પદાયનો વેલાદુનિ મદ ન કરે, અર્થાત્ તેમાં પાપદુરોઈ
હું રીક કરનારો છું, જોયો જોતા હડગાદનો મદ ન કરે.

ઉદેજ પલે રૂપાપયા, રદુપાયા મોદેજ પાડદા ।
રિવદેજ પલિનિ માહજે, મોરજ્જં રપમાડદિયામ્ ॥ ૨૨ ॥

પાત પોતાના અભિપ્રાય (ઈંદ) મમદે દુરતિમમનદ

કુજ્ય તે પુતકાર (ભુગાર) છે, જો કે ભુગારમાં ધણું
એ હતે, તોપણ તે સારા પુરુષોએ અનર્થનો હેતુ બાળીને
નિંદો છે, માટે 'તેનું' નામ કુજ્ય છે, હવે કાર્મ ભુગારી
પાશાથી કે કાઢીથી ભુગાર જેવનાં કુશળ દોવાથી પાતે
બીજાથી ન છતાય, પણ પોતે છતે અને છત્યા પછી
તે જોઈ (કહિ) એ (કાપર) ત્રણ (ત્રિ) ન હેતાં ધાકડા
(કા) વટેન રમે છે, (કહિથી ૧ કાપરથી એ ત્રિથી ત્રણ
અને કાથી ચારની સંજ્ઞા છે.) તેના ઉપરથી બોધ આવે છે.
एवं लोर्गमि ताहणा, पुण्व वे धम्मं अनुत्तरे ।

મંગિણ્દ હિયંતિ હસમં, વદમિવ સેસડ્ઢહાય વંદિય ॥ ૨૪ ॥

ઉપર બતાવ્યું કે છતેલો ભુગારી જોઈ એ ત્રણ ન
હેતાં ધાકડાનેજ લે છે, તે પ્રમાણે આ લોકમાં તાવિ અથવા
ગ્રામી (રક્ષક) સર્વજ્ઞ પ્રભુએ કહેલો આ ક્ષાંત્યાદિ કથનવાળો ધર્મ
છે, અથવા ક્ષત આરિય નામનો ધર્મ છે, તેનાથી ઉત્તર
(અધિક) કાર્મ ન દેવાથી તે અનુત્તર ધર્મ છે, તેને બેકાંત
હિતકારી દોવાથી સ્વોત્તમ માનીને વિશ્વેતસિંગ (અન્ય
અધાંજ્ઞ) કહિત સ્વીકારી લે, નિમમન માટે તેજ દશાવ
ખતાવે છે, કે જેમ ભુગારી જોઈ છે. ધીને ધાકડું લે છે,
તે પ્રમાણે પાંડિત સાપુ પણ શુદ્ધિય કુખાવમનિ અપરા
પાસ, યા વિચેરેલો અધમભાવ છે. ધીને અપૂર્વ મહાંત
સ્વોત્તમ (નિર્વંજ અરિય) ધર્મને કદલું કરે, દરી ઉપરેલ

શરી રીને સંયમ અનુદાનની કિવાનો અભ્યાસ કર્યો છે,
તે કનકિય છે, અને તેનો સપુ દોષ, તે અપાઈ છે, અને
દુ' નેનો સ્વપ્નો સુ', એને પરિવર્તનો અભ્યાસી પેતે
ન અને ॥ ૨૮ ॥

છર્ષ વ પર્વત જો કરે, મય રમોમ વગામમારણે ।

તેનિ સુરિવેગ મારિય, વળવા લેદિ સુમોવિષ્ણુ પુર્ય ॥ ૨૯ ॥

‘છર્ષ’ તે ખાવા છે, કાણુ કે પાવાના અભિધાયને
છો છે, તે ખાવાને સપુએ ન કરી, તથા અપાથી પ્રય-
સાય અને અપા પલુ તેને એક કર્યો અદરે છે, તે પ્રયસ્ય
દોષ છે, તે દોષ પલુ સપુએ ન કર્યો, તથા અતિ વિગેરે
મદદાનોથી સપુ (મોક્ષ મળી) પ્રવૃત્તિવાળા પુરુષને જેથી
છે, તે દત્તર્થક માન છે, તથા અંદર રહેવાછતાં પલુ
મુખ દિદિ તથા અંપણના અધ્યવસા વિગેરેથી પ્રકાશમાં આવે
તે પ્રકાશ, તે ક્રોધ છે, તે માન તથા ક્રોધને આદલ (સપુ)
ન કરે, તે ક્રોધ માન અથવા દોષ વારેનો વિવેક (ત્યાગ)
જે મદદાત્માઓએ કર્યો, તેજ સપુએ પર્મમાં પ્રવૃત્ત થયેલા
છે, અથવા તેજ કપાયો ત્યજેલા સત્પુર્યોનો સારો વિવેક
પરિદાનરૂપ આદિત (પ્રવિત) પ્રસિદ્ધિ ને પામ્યો છે,
અને તેનોજ પર્મમાં પ્રવૃત્ત છે, કે જે મદદા સત્પણના
પુરુષોએ આક પ્રકારનાં કર્મ મિત્તર સંયમ અનુદાનને બરા-

બર સેન્ધુ' છે, અથવા જે સારાં અનુષ્ઠાન કરનારા પુરુષોએ સુજોસિઅં તે સારો રીતે ઘોઈ નાંખવાયોગ્ય કર્મ (ધૂત) ને નાશ કરી નાંખ્યું છે, તેઓજ ધર્મમાં પ્રણત થએલા બાણવા.

અણિહે સહિષ સુસંવુડે, ધમ્મદ્વી ઉવહાણ વીરિણ ।

વિહરેજ્જ સમાહિ ઇંદિણ, અત્તહિઅં સુદુદ્ધેણ લભ્મહ ॥ ૩૦ ॥

જેનાથી લેપાય તે સ્નેહ છે, તે સ્નેહરહિત સર્વત્ર મમત્વરહિત થાય, અથવા પરિસહ ઉપસર્ગથી હણાય, તેનિહ, અને પોતે ન હણાય, માટે અનિહ છે, અથવા અણહ પાઠ છે, તેનો અર્થ અનધ નિરવધ અનુષ્ઠાન કરનારો બને છે. તથા હિતસહિત વત્તે તે સહિત છે, અથવા જ્ઞાન વિગેરેથી યુક્ત તે સહિત છે, અને સ્વહિત કે આત્મહિત જાણો. સદ્અનુષ્ઠાનની પ્રવૃત્તિ કરવાથી થાય, તે બતાવે છે, સુષુપ્તસંવૃત તે સુસંવૃત ઇન્દ્રિયો તથા મનથી સંસારી આ-કાંક્ષાઓ રહિત બને, તથા ધર્મચારિત્રરૂપ ધર્મનો અર્થો બને, કારણ કે સંતપુરુષો તે ધર્મનેજ વાંછે છે; તથા ઉપ-ધાન તે તપ છે, તેમાં વીર્ય ફેરવનારો બની સંયમ અનુ-ષ્ઠાન કરતો વિચરે, તે સમાહિત (સંયત) ઇન્દ્રિયોનાળો છે.

પ્ર.-એમ ક્યાંથી ?

ઉ-કારણ કે આત્મહિત તો સંસારમાં બટકતા ધર્મ કર્યાવિનાના અનબ્યાસીને દુઃખથી પ્રાપ્ત થાય છે, તે દહે છે.

ન પુન રિદ્મતિ દુર્લભ, મગાધ મંસાર જલધિ વિમુષ્ણ ।
માનુષ્યં સ્વયોત્તમ તદિદ્ધૃતા વિલસિત પ્રતિમમ ॥ ૧ ॥

આ મનુષ્યપણું ખરબુવા (આઝીયાના ક્રીડ)ના ઝડપી પ્રકાર જેવું કે વીજળીના ચમકારા જેવું વીંટી જતા અગાધ સંસારમાં જેમ સમુદ્રમાં પડેલી ન્હાની વસ્તુ હાથ લાગવી મુશ્કેલ છે, તેમ મનુષ્યજન્મ ફરી મળવો દુર્લભ છે. (માટે વિષયલોભમાં ન રાચતાં ધર્મ કરી લેવો) વળી મુગ સમિલનું હાલ કે સ્વયંભુરમણ જેવા સમુદ્રમાં ફરોડો ભેજનના આતરે ધૂમકું અને તેની ખીલી નાંખ્યાં હોય તે બહુ મુશ્કેલીએ ભેજાં ઘાય, તેમ મનુષ્યજન્મ દુર્લભ છે, એવાં દશ હજાર શાસનમાં આપેલાં છે, તે વિચારવા, એટલે મનુષ્યજન્મ દુર્લભ છે, તેમ આયંદેશ વિગેરે પણ મહા કષ્ટ મળે તેમ છે, માટે આત્મહિત મળવું દુર્લભ છે, જેમ બલુલું, જેમકે—

ભૂતેષુ જંગમત્વં, તસ્મિન્ પંચેન્દ્રિય સ્વમુલ્કુષ્ણ ।
નુસ્માદપિ માનુષ્યં, માનુષ્યેડપ્યાય દેશથ ॥ ૧ ॥

પૃથ્વીમાં વિગેરેથી ત્રણપણું અને તેમાં પંચેન્દ્રિયપણું ઉત્કૃષ્ટ છે તેથી પણ મનુષ્યપણું, અને તે મનુષ્યપણું સાચું આયંદેશ ઉત્તમ છે.

દેશે કુલં પ્રધાનં, કુલે પ્રધાનેષ આવિદ્યુષ્ણ ।
જાતો રૂપ સમૃદ્ધી રૂપેષ વલં વિશિષ્ટમમ ॥ ૨ ॥

દેશમાં કુલ, કૂલમાં જાતિ, જાતિમાં રૂપ, રૂપમાં બળ
આ એકેકથી શ્રેષ્ઠ છે.

भवति बलेचायुष्कं, प्रकृष्ट मायुष्कतोऽपि विज्ञानं ।

વિજ્ઞાને સમ્યક્ત્વં, સમ્યક્ત્વે ગીલ મંપ્રાપ્તિઃ ॥ ૩ ॥

બલમાં આયુ, અને આયુથી વિજ્ઞાન, વિજ્ઞાનથી સમ્ય-
ક્ત્વ સમ્યક્ત્વથી પણ શીલપ્રાપ્તિ કુલંભ છે.

एतत्पूर्वथायं, समामनां मोक्ष माधनो पायः ।

તત્ત્વપૂર્વથાયં, સમામનાં મોક્ષ માધનો પાયઃ ॥ ૪ ॥

ઉપર બતાવેલી બધી યોગ્યતા મળે ત્યારપછી મોક્ષ
સાધનનો ઉપાય છે, આમાંનું ધણું તેં મેળવ્યું છે, અને
હું સાધુ ! તારે હવે ક્ષણ યોગ્ય (દીક્ષા પાળવાનું) મેળ-
વવું બાકી છે !

तत्कृतोद्यममधुना, मदुक्त मार्गे समाधिमाधाय ।

તત્કૃત્યા મંગમનાર્ય, માર્ય મદ્ધિઃ મદાશ્રેયઃ ॥ ૫ ॥

માટે હું શિષ્ય ! હવે તું જિનેશ્વરે કહેલા માર્ગે સ-
માધિ રાખીને ઉદ્યમ કર, અને તેમાં પણ અનાયનો સંગ
છોડીને ઉત્તમસાધુનો સંગ કરવો, તે વધારે શ્રેષ્ઠ છે ॥૩૦॥

અને પ્રાણીઓએ આ બધું પૂરું થઈને ન પણ મેળ-
વેલું હોય, તે બતાવે છે

नदिष्णूण पुरा भणुस्मृतां, भद्रवानं तद् नो मद्गतिं ।

નુદિષ્ણા મામ ————— ૨૬ ————— ૧૧ ॥

કારણ કે આ જગતના બધા બાવ દેખનારા શાળાપુત્રે સામાયિક વિગેરે જતાખ્યું છે, તે નિશ્ચયથી પૂર્વે જન્તું (મનુષ્યો) એ સાંભળ્યું નથી, અથવા કદાચ સાંભળ્યું હશે, તે તે સામાયિક વિગેરે જરાબર આરાધ્યું નહિ હોય, અથવા અવિતર પાઠ છે, તેનો અર્થ આ છે કે અવિતર તે સત્યરીતે નહીં આરાધ્યું હોય, આ કારણથીજ છાત્રોને આત્મહિત ફલેન છે, વળી બીજી રીતે ઉપદેશ આપે છે.
 પર્વમત્તા મર્દગરં, પમ્પમિર્ણ સરિયા વદ્મજના ।

ગુરુર્નો ઉદાણુવત્તગા, વિરયા વિસ્ર મહોપ ધારિર્ન ॥ ૩૨ ॥
 સિપેયિ-(ગાયાત્રંચ ૧૫૨)

ઉપર જતાબ્યા પ્રમાણે વધારે ફલેન બાળીને તથા ધર્મોમાં જેન તથા જેનેતરમાં ધણું જાંતર (સિ.) ખાનીને અથવા ધર્મ ધર્મમાં અનેક સેક બાળીને અથવા કર્મના વિચરને બાળીને અથવા મનુષ્ય આર્યસેતર વિગેરે સકનુષ્ઠા- નનો અવસર મળેલો બાળીને સુવચ્ચાનિરૂપ જેનધર્મ છે, હિત સહિત વત્તે, તે સહિત જ્ઞાનવિમુક્ત ધણા પુરુષો જેઓ ઉપકર્મી છે, તેઓ તેનો આશય લે છે, તે પુરુષો આચાર્ય આદિ શુરુ અથવા લીર્વકરના માર્ગને અનુસરનારા છે, તેઓ પાપકર્મથી નિસ્વ થઈને ‘મહોદ’ તે અપાર સંસાર જાતરને તથા છે, આ પ્રમાણે લીર્વકરે અન્ય અબ્યાત્માઓ- ને કહ્યું છે, તેમ મેં તમને કહ્યું છે, વેત્તાળીશ અધ્યયનનો બીજો ઉદેશ સમાપ્ત થયો.

મદાવતો પાંચ તથા છઠ્ઠું સત્તિજોજન નિરમલવત
રત્ન આભૂષણતુલ્ય છે, તે આચાર્યોદિત્તે અર્પણ કરે
કુનિજો પહેરે છે, તુ શબ્દ ગાથામાં છે, તેનો અર્થ એ
કે પૂર્વનાં રત્નોથી પણ મદાવતરૂપ રત્નો વધારે હોય
છે, તેનો સાર આ છે કે પ્રધાન (જગત) રત્નોનું જાણ
જેમ રાજા વિગેરે છે, તેમ મદાવતોના જાણતરૂપ મ
સત્તિજોજન સાધુજોજ છે, પણ સામાન્યમાણુષ્ય મદાવ
રૂપને ધારી શકતો નથી.

જેહ સાયાણુગા નરા, અગ્નિર વસાવાયેદિ મુષ્ટિપા ।

કિવળેણ સયં પગમ્મિયા, નરિગાળેતિ સમાદિમાદિન ॥

પણ જેજો લાગુસત્તિજોજ છે, તે આ દોષમાં આ
સુખના વાંછકે અને તેનાથી થતા અલોચ પરલોચના અપ
યથી ન કરતાં સમૃદ્ધિરસ સાત્ત્વગોસ્વમાં મુદ્દ થજો
તથા હિંમિ મદનરૂપ કામમાં ઉત્તર લુપ્તજાણ તથા રૂપ
તે દીન માફક ઉદિયોથી પરાજ્ય પામેલા તેવા તેવા જો
જોમવવા મુદ્દ અનેકા જેજો છે, અથવા ધારિત્ર લઈને
જેમ માને કે આટલા યોગ્ય દોષથી બેટલે બરાબર પ
તેદજા વિગેરે ન કરવાથી છું જગત્તરનું છું જેમ આ
પ્રમાદી થજો છે, તેજો કર્તવ્યમાં જેહ પામતાં અથ
કમને મિડે કરે છે, જેમ રૂપુ કે મધિરત્નોની જોત લે
તેની ઇંચાજ ન રાખવાથી જગતી અથ તેમ ઉપર કરે

કર્યાં તે સાધુને યજ્ઞદિ કામમાં જાણજા યાય તે પછી
 જોમં વિચારે કે કામસંજેથી પરિચયે હમણાં ત્યજ્ય
 કાલે પ્રાણીય, જોમ અધ્યવસાય (વિચાર) ચાલે. યાય, પણ
 તે યદેલા ભગવ માફક યેજ બેસી રહે, પણ નિર્મળ ભગવ
 માફક તે કામસોજના વિવમભાવેને છોડયા સમર્થ ન યાય,
 પણ કાંઈ સાધુ કામી જેવં તેપણ અટોકે તથા પરવે
 કન્યા અપાયે શુક્રપાસે બેસવાથી યજ્ઞદિ મુંઢે કામસોજે
 વૈરસ્થામી કે જાનુસ્થામી માફક પાસે જાન્યા છતાં પણ
 દિવે નહિ; તથા છુટકકુમાર માફક કોઈ નિમિત્તે મુદુનાદર્શ
 (સાફ સાધુ) જોવે યોધનો દશિરો મળતાં સમજીને પાસે
 આવેલા કામસોજોને મહાચત્વરજે પાસે તહિ આવેલા
 સમાન માનીને તેનાથી નિરપૂર યાય ॥ ૧ ॥

૫૦ શા માટે કામસોજનો પરિત્યાગ કરવો? તે કહે છે.
 મા પછા અસાધુના મરે, અર્જુની અણુસાંસ અપગે ।
 અર્હિય વ અસાધુ મોયંતો, સે વણતો પરિદેવનો રહું ॥૭॥

જો કામસોજનો પરિત્યાગ ન કરે, તે કામના અનુ-
 વંશ (કાંબંધ)થી પત્થોડમાં અથવા મરણાંતે કુત્તરિ
 અમનકૃષ અસાધુતા થયે, તે કુત્તરિમાં હે સિધ્ધ, તું ન
 જાય તે સાફ, માટે વિવમસંજેથી આત્માને ॥ રામ,
 તથા આત્માને સંમજાવ, કે હે છત્ર! જે સાધુ દિવસા બુદ્ધિ

ઉપક્રમ આવતાં નાશ પામે છે, અથવા હાનુ આનુ હોય તેપણ દાહના સમયે ૧૦૦ વર્ષના અતે પણ તુટે ■ તે આનુ સાગરૈપમની અપેક્ષાએ યોદ્ધા આંખના મચકારા જેવું થાયે દોવાથી ઈત્વરવાસ (યોદ્ધા કાળના વાસ) જેવું છે, એવું તમે જાણો ! આનુ અરૂપઆનુ છે, હતા પણ હીણ પુણીયા હવ શબ્દાદિ કામ વિષયોમાં શૂદ્ર વર્ણ મૂળી પા મેલા તેમાં આચળ યજ્ઞેલા નરકાદિ પીડાના સ્થાનમાં ભય છે (એટલું થેવ છે)

પેદા આર્ય નિસ્મિયા આત્મ દંડા (૨) દર્શનલુભગા ।
ગંગા તે પાવ ભોગવં, ચિરરાયં આશુરિયં દિસે ॥ ૧ ॥

જેએ ઉટલાક મહામોહથી આનુજયિતવાળા બનીને આ મનુષ્યદોષમાં સાવધ અનુશાનરૂપ દિંસાદિકમાં નિમ્ન-
થી કિત (અસહ) થયા છે, તેએ આત્માને દંડે છે, મારે આત્મદંડક છે, તથા જેએ અંકાંતથીજ જતુભિના દુષ્ટક (દિસક) છે, અથવા જાણી (સંવધ) અનુશાનના દંડક છે, તેએ તેમાં પાપ સોચવવા (પાપ કરનારોએને) રહેવાયોગ્ય જે દોષ નરક વિશેષ) પાપદોષ છે, તથા વિષસત્ર (વધી શત્રોએ) સુધી રહેવા જવાનું છે, (અર્થાત્ અરંભ કરનારા હોયે આત્મને દંડી બીજની દિંસા કરી નરકાદિમાં દુઃખ સોચવવા ભય છે), તથા જળ તપક-
થી તથા સામાન્ય ચારિત્રને પાળવાથી અશુદ્ધ સંવધી

(નિશ્ચિત) વચન સંભળાવે છે, કે કાલ્યુ પાસે છે. એકને
જાણી જાણી છે તેઓએ મેં પ્રમાણે કહે છે.

રિપણાદ પ માણુ છોમને । ચદીનં જણાવિ । તણે ।
મેંદિ મોદ । મેંતે નિવર્તવે, મહુદય માંદિ દિદે જમેદ । ॥૧॥

એક જાણુ પ્રાપ્ત પાવાની કામભવની છંદર વિષય
જેનને જાણુ કરવા કરે છે, છંદર પીલા પી, ખર્ચ છે, કે
છંદરી છંદર કારીયાની । એ ચીરી મહુ, તે તા. જ નથી ।
કે જાણી જાણનારી જોણ । મધેકું ખાણું જાણુ નથી,
જાણુ પાણુ પુણ્યપાણે જાણુ જાણુ કારી છે । વળી
જાણુ કરે છે.

પણાણેવ પુણી, પાણામ દિદિવ મોણા ।

પદે જાણુ પદે જાણુ, પદુ જાણુ જાણુ જાણા ॥ ૧ ॥

કે તાણી । એકે જાણી જાણી, કે જાણી જાણી
જાણુજાણુ તેજેજાણુ છે. જાણુ છે, જાણી જાણી જાણી
જાણી છે । તે જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ
છે, તેના જાણુજાણુ જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ

જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ
જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ
જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ જાણુ

અનામત અથવા ન દેખાતા સૂક્ષ્મપદાર્થોને પણ દેખનારા
શાસ્ત્રીનું શાસ્ત્રમાં કહેલુ વચનને માન, કે અદૃશ્યને કે
અદૃશ્યનવાળા ! અથવા અસર્વજ્ઞે કહેલા શાસ્ત્રને માન-
નારા ! તું પોતાના કદાચકને ઊંચી સર્વજ્ઞે કહેલા માર્ગમાં
મઢા કરે !

મ-શ્યા માટે જ્યાં એવ સર્વજ્ઞતા કહેલા માર્ગમાં મઢા
નથી કરતો ? કે તમારે (જ્યાં કદાચ વચને) ઉપદેશ
કરવો પડે છે.

ઉ-નેનું નિમિત્ત કહે છે, જ્યાં વાત સમજે, કે તે
એવું દર્શન અવિશ્વસ્ય નિરૂદ્ધ થએલું છે, અર્થાત્ તેને
શ્રદ્ધા હંકારી જાય છે.

મ-શ્યાથી !

ઉ.-મોહ કાચે તે મોહનીચક્રમાં વિચારદર્શન વિ-
ગ્રહ છે, અથવા જ્ઞાન આવરણીયારી કર્મ ઉદયમાં અશુભ
છે, તેથી પાતે પોતાના પૂર્વે કરેલા અશુભકર્મથી હંકારેલા
દર્શનવાળો મોહી સર્વજ્ઞતા કહેલા વચનને માનતો નથી,
તેને યુગ તેવાને પ્રેરણા કરે છે કે જે અર્થ ! તું અર્થ ન
થા, પણ વિવેકવશુ પોલીને વિચાર કરીને ચીવરામના
કહેલા વચનને માન ॥ ૧૧ ॥

દુઃખરી ધોરે પુણો પુણો, ત્રિહિદેસા તિળોમ વૃષભ ।

ત્રિ ગરિનેડરિવાગવ, આપગુલ પાનેરિ મેઝવ ॥ ૧૨ ॥

નમાં ડેલ સમજાવ શકે છે, આ સમજાને મુદ્દા ૧૭
પાંચ મેરી સંબંધના નામથી દેવના દિગ્દિશી પદોને ૪૦
છે, ત્યારે જે મહાસરસ્વતી પદમંદોલક પાત્ર ૩૦ને
જરે, તે સાધુનાં તેમ જ ડેવનાં । ૫ ૧૩ ॥

મોહા ધગરાણુ મામણી, મરણે મળ્ય કરેગુરુકર્ણ ।

સર્વન્ય વિગોય મચ્છરે, જે ઉ વિષયુ વિમુદ્ધમારે ॥૧૪॥

જાણે જ્ઞાન એકરૂપે જ્ઞાતિ સુશુભા સર્વજ્ઞ સમવાનના
શાશનને એકલે તેમજ જ્ઞાનમને સાક્ષીને તે જ્ઞાનમમા
મદેશ સંવત્સરોને દિન જ્ઞાન સંવત્સરો વપુર્જર્મવાળો
બની તેને પાત્રવા વૃષ્ટિ મર્ષ ઉવપ કરે,

૫.-કેવે બનીને ?

૬.-મર્વજ મહારત્થાગીને સમદેવ છાશે જેતર ઘર
ઉપરિ તથા પોતાના સરીરને ૫૫ મમત્વ મુદ્દિ સાધુ બનીને
'ઉ' છ' તે ૪૨ દોષદિન આકાર લેખ નિર્વાહ કરે ॥૧૫॥

સર્વનયા અરિદ્રષ, પંચમટ્ટી વજરાળ વીરિષ ।

પુને જુલે મદામણ, આપરે પરમાય તદિને ॥ ૧૬ ॥

આ ઢેચ આ ઉપાદેય છે, એમ બાણીને સર્વજ્ઞના કહેલા
સંવરૂપ માર્ગનો આશ્રય લે, તથા પદમંદો, અર્થને આઢે,
અથવા પરમાર્થથી બીજા બધી સુનર્વરૂપ બાણીને, ધર્મ, તેજ
અર્થ (પ્રયોજન)ને ધૃત્વી ઉપધાન (વપ) માં વીર્ય વાપરે,

ધન સંપદા સ્વભાવથીજ સંચય છે, રાગ અને બુદ્ધિ-
પ્રાપ્તી સીધી મત્તું હજાયેલું સરીર છે, પોતાની સંપદા અને
સરીર બંને સ્વપણ નાશવંત છે, ત્યારે તે બેના આત્મા સાથે
સંબંધ કેટલો દાઢી રહેવાનો છે તેની ઉપદેશ આપે છે કે.—

માત્રા પિતૃ સહસ્રાણિ, પુત્ર દાર ઇનાનિચ ।

મત્તિ જન્મનિ વર્તન્તે, કસ્ય માત્રા પિતાઽપિતા ? ॥૧૬॥

આ હવે પૂર્વ અનેકવાર જન્મ લેઈ માતાપિતા હન-
સીની સંખ્યામાં (અનંતા) ક્યાં છે, પુત્રો તથા સ્ત્રીઓ
સેંકડો કરી છે, અને દરેક જન્મમાં તે બહુવાલાં બંધ છે,
ત્યારે ખરી રીતે કોણ કેનો પિતા અને માતા તરીકે છે
(અર્થાત્ પૂર્વદર્શના સંબંધે જોવાયા છે) તેજ કહે છે.
કે ધન વિગેરે માટે જે કોઈ અહીં માપકુન્ધો કરે છે, તે
નરક વિગેરેમાં જગ્યા તે ધન વિગેરે તેણે રક્ષણ કરી શકવા
નથી. તેમજ રાગ કરનારાને પોતા થતા પણ તેને કોઈ
બચાવનાર નથી. ॥ ૧૬ ॥ તેજ કહે છે.

અઘ્યાગમિર્નમિ શાદુરે, અદ્યા ઝકમિને ધર્વનિષ ।

વગમ્મ ગમીય આગતી, વિદુમંતા મરણં જ મર્યાદ ॥ ૧૭ ॥

પૂર્વે બાધેલ અસાતા વેદનીયકર્મ ઉદય આવતા કુઃખ
પડે, ત્યારે તેને એકલો હવે ચેત્તાકિનુ કુઃખ જોતરે છે,
તે વખતે રાત્રિ વર્ગ કે વિરાવડે કંઈ બચાવ થતો નથી,
તે કહે છે

एको करेइकम्मं फलमवि तस्सिकजो समणुदवइ ।

एको जायइ मरइ य, परलोयं एकजो जाइ ॥ २ ॥

હવ એકલોજ કમ કરે છે, અને તેના ફળ પણ એકલો અનુભવે છે, એકલો જન્મે છે અને મરે છે અને પરલોકમાં જાય છે.

सत्ये सय कम्म फणिया, अवियत्तेण दुहेण पाणिणो ।

हिंदंति मयाउला सदा, जाइजरा वरणेहिउभिहुता ॥१८॥

વળી સર્વે સંસાર ઉદરના નિવર (પોલાણ)માં રહેનારા પ્રાણીઓ સંસારમાં ભટકતાં પૂર્વ કરેલા જ્ઞાનાવરણીય આદિ કમ વડે સુશ્રમ બાહર પર્માત્મ અપર્માત્મ એકેન્દ્રિયાદિ અનેક ભેદોવડે રહેલા છે, તથા તેજ કમી વડે એકેન્દ્રિયાદિ અવસ્થામાં અન્યજન માયામાં સૂજ વિગેરેના અલક્ષિત દુઃખ તથા ઠેક વિગેરેના ખુણા કેખાતા રાગોનાં દુઃખોથી મુકા સ્વભાવથીજ પ્રાણીઓ અરબદુ ઘંટીના યંત્ર (કુવાના શંટ)ના ન્યામે અપમદુત્તમે કરનાથી તેવી તેવી યોનિમાં ભયથી આકુળ જનીને જન્મ જરા મરણોથી તથા હરી મર્જ વિગેરેમાં દાખલ થવાના દુઃખોથી પીડાતા તે અપમ હવે ભમે છે. ॥ ૧૮ ॥ વળી—

इणमेव त्वर्णं विद्यानिपा, णो सुल्लघं वोहिं व आदिनं ।

एवं सहिएइदिपासए, आहमिणे इणमेव सेसगा ॥१९॥

આણું કુધમોસ્વામી જાણુસ્વામી ત્રિજેરે પોતાના સિ-
ધ્યોને બતાવે છે.

एवं ते वृंदाद् अणुत्तर नाणी अणुत्तर दंसी अणुत्तर नाण
दंसणघरे ।

अरहा नायपुत्ते भगवं, पैसालिए वियाहिए ॥ २२ ॥

તિવેમિ શ્રીવેપાલિયે ત્રિતીય મઝ્ઝયર્ણ સમત્ત ગાયા પ્રં.૧૭૪

કે જલમદેવે પોતાના પુત્રોને ઉદેશીને કહ્યું કે આથી
પ્રધાન બીજું નથી માટે અનુત્તર છે, તે અનુત્તર જ્ઞાનવાળા,
અથવા અનુત્તરકર્મી સામાન્ય વિશેષ પરિચ્છેદક અવગ્રાહના
સ્વભાવવાળું કર્યું જ્ઞાન પરાવનાર છે, આથી જોઈ મતને
નિરાધર કરવાવડે જ્ઞાનના આધારરૂપ હવ બતાવવા કહે
છે, અનુત્તર જ્ઞાનકર્મન પરાવનાર છે, અર્થાત્ કોઈ જાણે નિજ
જ્ઞાનકર્મનના આધાર છે, સુરેન્દ્રી ત્રિજેરથી જુલને ચોખ્ખ
હોવાથી જઈતરેવ છે, તે જ્ઞાતપુત્ર મહાવીરસ્વામી અથવા
જલમદેવ એવં જાણે શુભથી શુભ પ્રકુળે વિશાલજનનરો
માં જમને કહ્યું, અથવા જલમદેવ વિશાળ કુળમાં ઉત્પન્ન
થવાથી વેશાલિક કહેવાયા, તેમણે કહ્યું, તે કહે છે,

विशाला जननीयस्य विशालं कुलवेरवा ।

विशालं वचनं यस्य तेन विशालिष्योजिनः ॥ १ ॥

